నాగేంద్రరావు, పింగళి, 1901-1971

జేబున్నిసా

Masulipatam, 1923

Record no. 469

Nāgēndrarāvu, Piṅgaḷi, 1901-1971

Jēbunnisā

Masulipatam, 1923

Record no. 469

Bibliographic Record Target

నాగేంద్రరావు, పింగళి, 1901-1971
జేబున్నిసా : చరిత్రాత్మకమగు అయిదంకముల నాటకము / గ్రంథకర్త పింగళి నాగేంద్రరావు.- Masulipatam : పింగళి నాగేంద్రరావు, 1923.
2, 2, 8, 96 p. ;24 cm.
Record no. 469

Nāgēndrarāvu, Piṅgaḷi, 1901-1971
Jēbunnisā : caritrātmakamagu ayidaṅkamula nāṭakamu / granthakarta Piṅgaḷi Nāgēndrarāvu.- Masulipatam : Piṅgaḷi Nāgēndrarāvu, 1923.
2, 2, 8, 96 p. ;24 cm.
Record no. 469

త్రీయ కుసుమము.

presented

U. B. Sastri

BPP

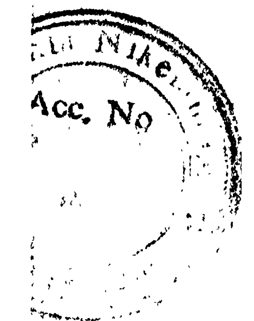
ము.

...reeayam

...yalla.

6-7-54		
4-11-54		

6,96 సా

శ్రీ హనుమంతరాయ గ్రంథమాల.

ద్వితీయ కుసుమము.

జేబున్నిసా.

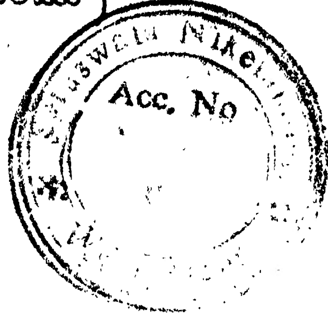
చరిత్రాత్మకమగు అయిదంకముల నాటకము.

గ్రంథకర్త

పింగళి నాగేంద్రరావు.

(కృష్ణాపత్రికనుండి పునర్ముద్రితము)

1923

PRINTED AT
KISTNA SWADESI PRESS,
MASULIPATAM.

ఉపోద్ఘాతము

నేనీనాటకమందలి ప్రీతిచేతను, అనురాగముచేతను, కృష్ణాపత్రికలో వచ్చు భాగములను సేకరించుకుని దాచుచుంటిని. ఇట్లుండగనే యీనాటకము అచ్చుపడుచున్నదనియు త్వరలో వెలువడుననియు ప్రకటింపబడినది. మేవాడు రాజ్యపతనమువలె నియ్యది పుస్తకరూపమున వెలువడదను నుద్దేశ్యమున అట్లు చేయబడినది. నాటకకళ కిప్పుడిప్పు డుత్కృష్టస్థితి సంభవించుచున్నదని సంతసించుచున్నాడను. ఈనాటకమందలి రసపోషణ బహురమ్యముగా కుదుర్చబడి యున్నది. అందలి యుక్తిబాహుళ్యమును, సుగమకథాసందర్భశుద్ధియు, మంజులపదపుంజరంజితరచనాచమత్కృతియు, విశేషించి భావప్రకటనమునకు తగియుండుఘట్టములును గలిగి సమయసందర్భసముచితరసభూయిష్ఠంబై యలరారుచున్నయది. ఎంతటి మతియుతులైనను మనవారు నూతనవిషయంబు విషప్రాయంబుగ నెంతురు. ఈ ఉన్నిసా ప్రేమించినది శ్రీశివాజీమహారాజుయొక్క భౌతికశరీరమును గాదు. హిందూధర్మమునకు దనసర్వస్వమును ధారవోసిన వీరుని— మతస్వాతంత్ర్యమునకై పతాకధరుడైన దేశభక్తాగ్రేసరుని యందలి వ్యక్తిని ప్రేమించినది. ఇట్టి నాటకములు హిందూమహమ్మదీయైకమత్యమునకే బీజములగునుగాని వేరుగ బరిణమించవు. ఇందు వీరుచూపిన భావచమత్కృతియు నిట్టి చరిత్రకథలలో వీరువెలయించిన రససామగ్రియు వీరికళానైపుణ్యమును బ్రకటింపుచున్నవి. ఇట్టివారు నూతనచరిత్రభాగముల పరిశోధించి

నటులకు భావప్రకటనమున కనుకూలముగ నుండు నూతనరూపకములు వ్రాసి నాటకకళకింకను విఖ్యాతికలిగింతురని నమ్ముచున్నాడను. ఈనాగేంద్రకవిని పరాత్పరుడాయురారోగ్యైశ్వర్యాన్వితునిం జేయుగాక యని దీవించుచున్నాడను.

బుచ్చిరెడ్డిపాలెం,
1—౬—1923

ఇట్లు,
నెల్లూరు నాగరాజరావు.

వక్తవ్యము

శ్రీయుత మణిలాల్ గంగోపాధ్యాయుని వ్రాతల నాధారము చేసికొని "సరస్వతీనికేతనము, (మచిలీపట్టణము) వారురచించి ప్రకటించిన విదుషీమణులు అనుపుస్తకమున నీకథకలదు. ఆకథా పరిచయ మీక్రిందివిధము.

ఔరంగజేబునకు జేబున్నిసాయను నొక కొమార్తెగలదు. ఆమె కవయిత్రి. రాజకీయములందును విశేష ప్రజ్ఞావంతురాలు, శాంతశీల, ఉర్దూభాషలో ఆమెరచించిన అనేకభావగీతములు కలవు. ధర్మనిర్వాహణమనిన ఈమెకుప్రాణము.

హిందూమతమునకు అన్యులవలని విఘాతము కల్గుచున్నప్పుడు తద్ధర్మరక్షణార్థమై ఖడ్గధరుడైన శివాజిని ఈకన్యామణి అభిమానించినది. అంతర్యమున మోహించినది. కాని తనప్రేమను బహిరంగపరుపలేదు. తన కామసతృప్తికై స్వమత ధర్మములను ధిక్కరింపలేదు. శివాజీఢిల్లిలో ఖైదీయైనప్పుడు "ఒకధర్మోద్ధారకుడు ప్రపంచమునకు కాకుండ పోవుచుండెను" అనిపరితపించి అతనిని ఉపాయమున చెఱనుండి విడిపించినది.

తాను శాశ్వతబ్రహ్మచారిణియై ధర్మారాధనమును సల్పినది. ధర్మమూర్తిని పూజించి తరించినది."

ఈ విషయమునే కథాపోషణకై వలయు స్వల్పపరికల్పనముల నీరూపకము వేగ రచించితిని. ఇందలి రోషనారాదిపాత్రలు నాటకప్రయోజనము నర్థించి స్వతంత్రముగ దెచ్చికొనినవి. ప్రయోజన విశేషములు విపులముగ జర్చించుటకిచట నవకాశముచాలదు.

ఈజేబున్నిసా కథను విని దీనిని రూపకముగ నటకులకు అభినయానుకూలముగ నుండునటుల రచింపవలసినదిగా సుప్రసిద్ధనటకులగు డి. వి. సుబ్బారావుగారు నన్నొకమారు కోరియుండిరి. వారి ప్రోత్సాహముచేత నీనాటకమును రచించితిని. రంగవిధానాదికముల వీరు నాకుచాలగ తోడ్పడియుండిరి. అందుకు వారికి కృతజ్ఞుడను.

ఈనాటకమును శ్రద్ధతో పరిశీలించి, ఆంధ్రసారస్వతలక్ష్మికి నూతన వికాసమును కల్గ జేయుచున్న తమకృష్ణాపత్రికా రాజమున సంపూర్ణముగ ప్రకటించి, నాకుప్రోత్సాహమును కల్గజేసిన తత్పత్రికాధిపతులకును, శ్రద్ధతో నీనాటకమును వీక్షించి ఉపోద్ఘాతమువ్రాసి యిచ్చిన శ్రీయుతులు నెల్లూరు నాగరాజరావుగారికిని విశేష కృతజ్ఞతను దెల్పుచున్నాను.

వస్తుకల్పనా సమయమున నాకుపదేశ మొసంగియు, తగుప్రోత్సాహము నొసగియు, గ్రంథముద్రణమునకై వలయు సహాయము నొనర్చియు నాకుతోడ్పడిన శ్రీయుతులు వేమూరి దుర్గానాగేశ్వరరావు బి. ఏ. యమ్, బి. అండ్ సి. యం; గారికి నాకృతజ్ఞతను దెల్పుచున్నాను.

"కృష్ణాపత్రికలో" ప్రచురించినప్పుడే ఏవారముభాగము ఆవారమే పుస్తకమునకుయోగ్యముగ కూర్పించి ముద్రించుటచే ముద్రణదోషములు విశేషముగ కలవు. పాఠకులు క్షమించి తదితర దోషములదెల్పిన వినయపూర్వకముగ స్వీకరించి ద్వితీయముద్రణమున సవరించుకొనగలవాడను.

ఇట్లు

పింగళి నాగేంద్రరావు.

కీర్తిశేషులైన

శ్రీ వేమూరి వెంకటసుబ్బారావుగారు.

కృతి

ఆంధ్ర విద్యార్థులకు

శ్రేయోభిలాషులై విశేషోపకారము నొనర్చి

గార్హస్థ్యధర్మమును క్రమముగా

నిర్వహించి

స్వర్గీయులయిన

శ్రీ వేమూరి వెంకట సుబ్బారావు పంతులుగారికి

సమర్పితము.

ఈ నాటకమునందువచ్చు పాత్రలు

పురుషులు.

శ్రీశివాజీ—కథానాయకుడు.

సమర్థరామదాసు—శివాజీ గురువు.

సదానందుడు, శక్తిపాదుడు — రామదాసస్వామి శిష్యులు.

మోరోపంత్—శివాజీ ప్రధానమంత్రి.

నేతాజీ, తానాజీ, ఆబాజీ, అన్నాజీ — శివాజీ మంత్రులు. దండనాథులు.

శంభాజీ—శివాజీ కుమారుడు

రామసింగ్—ఢిల్లీపాదుషా కొల్వులో నొకసర్దారుడు.

ఔరంగజేబు—ఢిల్లీ పాదుషా

షైస్థఖాన్, దిలేర్ ఖాన్ — పాదుషా ప్రధాన దండనాయకులు

(కాశీం మొదలగు భటులు కొందఱు సమయానుకూలముగ వత్తురు.)

స్త్రీలు

జేబున్నిసా—ఔరంగజేబు కుమార్తె కథానాయిక

రోషనార—ఔరంగజేబు చెల్లెలు

చెలికత్తెలు, దాసీలు మొదలగువారు సమయానుకూలముగ వత్తురు.

శ్రీరస్తు.

నాంది

శా॥ రోచిః కోమల పూరసంకలితమై రోదోంతరాళంబు ప్రా
చీ చంద్రాతపవీచులందున ప్రదీపీశాంత మార్తాండ కే
ఖా చక్రంబులలీనమై శ్రుతిసుధాగానంబు గావింత్రు ప్ర
జ్ఞా చక్షుస్సులు పొల్చిచూచికొని సంధ్యారాగ సౌహార్దముల్

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుడు.)

చ॥ మునుదశకంఠ రాద్యసుర మూలమధర్మము రాఘవాది స
జ్జన చరితామృతంబునన క్షాళితమైనది నేటిభార తా
వని చెఱ పూర్వ భారతనృపాలక పూతచరిత్రవర్ణనం
బున శ్రవణంబునన్ దొలగుఁ బొందు సనాతన ధర్మరక్షకై ॥

(పుష్పాంజలి చల్లి)

స్వాతంత్ర్య యజ్ఞదీక్షితులగు పుణ్యాత్ములు సభాసదులు మీరాజ్ఞాపించినట్లు నేటి రాత్రి నాగరకమునకై ప్రణయతత్వమునుస్మరించు స్వధర్మరక్షాభిమానపూరితమగు నాటకమాడ్పుటకు ప్రయత్నములు చేసితిని. (శ్రుతి) ఏమిది! ఆర్యా! నాటకము పేరేమనియా? "జేబున్నిసా." ఔరంగజేబు పుత్రికయగు జేబున్నిసా శివాజీయొక్క స్వధర్మరక్షణాభిమానము

నతని మహాపురుషలక్షణములనుచూచి కొనియాడిన విషయమిందలి కథావిధానము. ఈ నాటకము వ్రాసినది పింగళి నాగేంద్రరావుగారు. (మరల శ్రుతి) ఏమనుచున్నారు ఈకథావిధానము మత సాంప్రదాయములకు విరుద్ధమనియా! స్వామీ! క్షమింపుడు. జేబున్నిసా శివాజీప్రభువు యొక్క భౌతికశరీరమును ప్రేమించియుండలేదు. ఆమె ప్రేమించినది శివాజీలోనున్న మహాధర్మమును, స్వాతంత్ర్యప్రేమను, స్వధర్మరక్షణదీక్షను. వారిద్దరిలో నెవరును వారి వారి మతవిధులకు వ్యతిరిక్తముగా నడువలేదు. ఈ కథావిధానము హిందూమహమ్మదీయ మతసామరస్యమును పోషించునదైయున్నది.

భారతభూమియొక్క భారతీగానమునకు వెనుకనున్న శ్రుతి, ధర్మసామంజస్యమే కదా! భారతవిజ్ఞానధునీమతల్లిక సకలజగన్మత సారస్వతవాహినుల విలీనమయియే కదా జీవలోకమును పునీతముగ చేయుచున్నది.

గీ॥ కలసిపోయెను యమునలో గాంగలహరి
నీల గగనాంగణము శరన్నీరదాభ్ర
శకల పరివృత్తమై వింతసొరుదాల్చె
నంచలును, నెమ్ములును నృత్యమాడె కలసి ॥

(తెరవంక జూచి) ఇదేమి యింకను తెరయెత్తలేదు.

నాట్యసాగర! ఏమాయి ఇంకను శ్రుతియ్యలేదు.

(తెర లో)

" శివాజీ భూమికధరించవలసిన కౌటిల్యుడు విర్రవిగిసికూర్చున్నాడు"

సూత్రి:- అతని నిష్ఠురమ్ముచ (తనలో) శ్రేయాంసి సర్వవిఘ్నాని"

(కౌటిల్యుడు ప్రవేశించును).

సూత్రి:- ఏల యింకను వేషధారివికాలేదు?

కౌటి:- నాకొక సందేహముకలదు.

సూత్రి:- ఆ! అంత బుద్ధిమంతుడవైతివా!

కౌటి:- స్వామీ! అదికాదు. ధర్మసామంజస్యమును ప్రతిష్ఠించునప్పుడు రాముడేల శివాజీయేమి కాకూడదా? రామాయణముకూడదా!

సూత్రి:- ఓయీ! శివాజీ సామాన్యమనుష్యుడుకాదు. రామచంద్రునియందలి సద్గుణములన్నియు శివాజీయందునుగలవు. పరకాంతావిముఖత్వమున రాముడెట్లో శివాజీ అట్లే. రావణుని రాజ్యమంతయు నప్పగిమ్మాయవచ్చిన శూర్పణఖను రాముడెట్లో మొగలు సామ్రాజ్యాధికారమును గుప్పిడిలోపెట్టుకొన్న రోషనార నితడట్లే తృణీకరించినాడు. రామచంద్రునివలె శివాజీయు శాస్త్రామ్నాయములకు గోపాయిత ఇంకమేలును. శివాజీ కలిలో కృత యుగధర్మమును నడిపినాడు.

కౌటి:- మేఘనాదుడు శివాజీ బందిపోటుదొంగ యనినాడు.

సూత్రి:- అమాయకుడా! స్వప్రయోజనము నర్థించి పరమార్థ రహితముగ, శివాజిని "కొండయెలుక" అనియు నౌరంగజేబును "విగ్రహభంజకుడు" డనియు వర్ణించిన పాశ్చాత్యుల వ్రాతలాధారముగ బలికిన పలుకులా నీవు విశ్వసించెదవు? శివాజి మహమ్మదీయ స్త్రీల నురక్షించెను. మహమ్మదీయుల కొఱకు మసీదుల గట్టించియిచ్చెను. భారతవర్షమును సర్వమత సంధాయినిగ జేయుచు వాని నారాధించెను. ఔరంగజేబు తన శాసనము క్రిందనున్న హిందువులను వారి మతమును, దేవాలయములను, అజ్ఞులగు సేనాపతుల పీడనమునుండి రక్షించెను. అన్యమతా సహిష్ణుత కూడదని తన రాజ్యమున శాసన మొనర్చెను. ఇట్టి మహాత్ములనా నీవు సంశయించినది.

కౌటి:- క్షమింపుడు. _ అజ్ఞుడను.

సూత్రి:- క్షమాపణ మేటికి? కౌటిల్యా! సామ్యం. వేషమును త్వరలో ముగింపుము.

కౌటి:- (నిష్క్రమించును)

సూత్రి:- ఆహా! ప్రకృతి విచిత్రమైనది. "కృపాణము యొక్క నిశితధారనుండి కృపారసమును బ్రవహింప జేయును. శ్రీకృష్ణుని నిత్యరూపము మురారికాదు. తన వంశీగాన మాధుర్యముచే జీవులను ప్రేమరసాంబుధి యందోలలాడించిన మురళీధరుడు" — ఒకప్పుడు హిందూ మహమ్మదీయ సంఘట్టనమున భారతావర్తము తల్లడిల్లి పోయినది. భయధ్వానములచే దేశము ప్రతిధ్వనితమై పోయినది. రాజ్యములు తారుమారు కావచ్చునుగాని సత్యతలు మాత్రము నాశనము కాజాలవు గదా! ఈ రెండు మతములను భారతభూమి

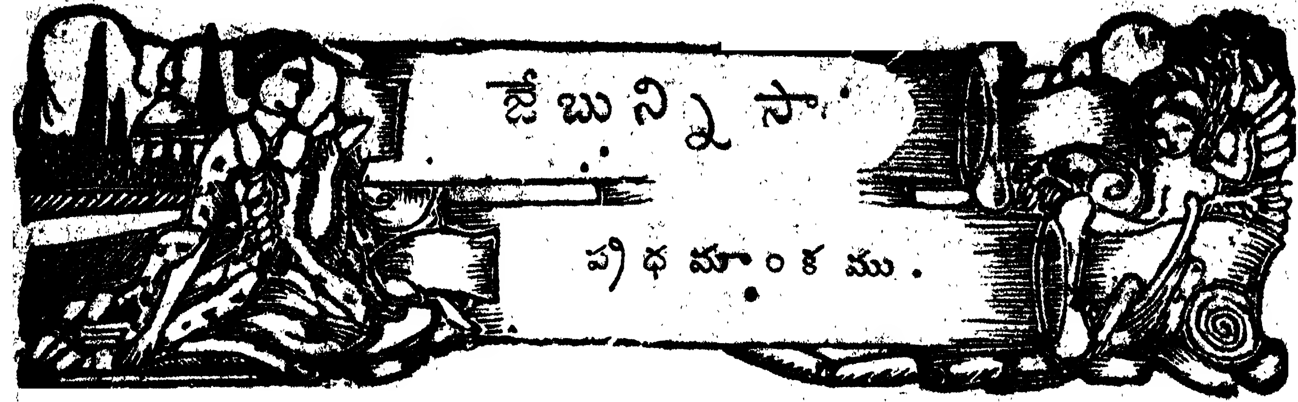
యందు సమావేశమైనవి. కాని అల్పబుద్ధిచే నుభయులు నీచంగమున వివహిష్ణుతను విరోధమునే పెంచుకొనిరి. వైరమును సాధించిరి. కాని ఇట్టి విషమావస్థలో ప్రమాదమయినయగు ప్రకృతి తన ప్రేమసందేశమును జేబున్నిసా చేతికిచ్చి భారతరంగమునకు బంపెను. ఆ శాంతిదూతయొక్క ప్రేమశీలముచేతనే నాడు అఘోర దుఃఖోపభోగ దేశము శాంతి పునీతమై తరించినది. ఈ పుణ్యక్షేత్రవనమ్మున సకల పాపవ్యథా చిత్తులును స్వస్థమనస్కులై శాంతిసుధ ననుభోగింప గల్గుదురు కదా! ఆహా! ఓయి నిర్వాణసుఖాన్వేషకులారా! మార్గదర్శిని అదిగో కృష్ణవేణీ సాహితీ స్రోతస్తరంగాధ్వనుల సంవిత్ ప్రవత్తులు నృత్యమాడు చున్నవి:

గీ॥ ఇవియ ముక్తి కాంతామణి యాడులాడి
నట్టి దివిషన్నదీ తరంగాంబు కణము
లనఘ మిచ్చోట మీజుట్టు కొనలు తడిపి
ఇదిగో ముక్తి సౌధపు మెట్ల నెక్కి రండు.

(నిష్క్రమించును)

ఇది

ప్రస్తావన

రంగము 1.

స్థానము—శివాజీ మందిరాంగణము.

సమయము—మధ్యాహ్నము.

(శివాజీ యాలోచించుచుఁ బ్రచారము సేయుచుండును)

శివాజీ:- అః— "రాజ్యాంతే నరకంధ్రువం"—కాదా మరి! నాయందుఁ జూపుకొనియే కదా అబాజీ యింతటి ఘోరమొనర్చెను. తన కంతటి సంక్షోభమును గూర్చినది నా సేవకుఁడే యని యా విదుషీమణి యెఱిఁగినపుడు—కట్టా! ఎంతగ నన్ను శపించునో. సేవకుఁడు చేసిన తప్పునకు యజమానికావా యుత్తరవాది! అబాజీకి పాడుబుద్ధి యేమిటికి జనించినది. తన నొకమూర్ఖుఁడు పరాభవించు చున్నపు డాయబల తన నిస్సహాయ స్థితిం దలఁచికొని — విడిచినయొక్క వేడినిట్టూర్పు — రాల్చినయొక్క యుష్ణాశ్రువు — చాలదా యీధూర్తక్రియా మేఘపటలిని దూలించుటకు!— దుష్ప్రతాపాహంకార జగత్తును ముంచివేయుటకు! సాధుజన పీడన మెట్టిదుర్భరమైనఁ దప్పునకదా! ఈ మాత్రము జ్ఞానమైన లేకపోయినదే యాబాజీకి! భారత సింహాసనాధీశ్వరు లెవ్వరుగాని అధర్మమును సహించిరా! అధర్మమున కిన్నెఁడైన లొంగిరాదూరాజులు. ఆ పరిశుద్ధరాజులెన్ని దగ్ధము కాలేదిధాత్రిని.

సీ॥ అదియేమి? అద్ది రామాస్త్రాగ్నిఁ గాలుచు
పుట్టి రావణుని కాష్ఠాగ్ని భూమి
అదియేమి? అద్ది మహాభీముఁ దుగ్రుఁడై
యా సుయోధనుఁ గూల్చినట్టి పుడమి.
అదియేమి? అద్ది ప్రహ్లాదు బాధించిన
యతని దైవము చీల్చినట్టి చోటు
అదియేమి? అద్ది యాహా కృష్ణు డాసరి
కాసురు ఖండించినట్టి యవని

గీ॥ అదియు నిదియననేల? మాయాత్మ ధర్మ
ఖడ్గలోహాగ్నిఁబడి సర్వకలుషములును
భస్మమయ్యెనిందు నిచట సంభవుఁడనై యి
సీ! దురాఘములనే సహింపఁగలనె ॥

గోమాత కొఱకై, స్వధర్మము కొఱకై ఖడ్గముం బట్టిన నేను ధర్మహానిని సహింతునా? ధర్మచ్యుతుఁడను కానా? ధర్మ ధిక్కారమొనర్చునేని నాకొఱకై నరకద్వారములు తెఱవఁబడవా? నా స్వభావముం దెలియక యొక మహమ్మదీయ కులాంగనను చెఱవట్టి నాకు కానుకగా తీసికొని వచ్చెగా ఆబాజీ— ఎంత మతిమాలినవాఁ డయ్యెను. నాకుఁ దీరని కళంకముం దెచ్చిపెట్టెను. తా నొనరించినపని నాహృదయమునఁ జిచ్చిడున్నని యాతఁ డెఱుంగక పోయెను. తన ప్రజ్ఞకై యీశివాజీ మెచ్చునని యాతఁ డనుకొనెను గాబోలు! ఛీ! రాజగుట కన్న పాపము గలదా? ఎందఱి యత్యాచారముల కీతఁడు బాధ్యత వహింపవలయును?— నేనిట్లు సేయ నాతని కాజ్ఞాపించితినా? నాయాశయములకు విరుద్ధముగా నాతఁడిట్లేల యొనర్పవలయును. ఆతని నేనేమని మందలింతును. ఈశ్వరా! ఏమి యీసంఘటనము—

(ఒక మహమ్మదీయ యువతితో నాబాజీ ప్రవేశము.)

ఆబాజీ:- జయము. మహారాజా!

శివాజీ:- (ఊరకుండును)

ఆబా:- మహారాజా—

శివా:- ఆబాజీ! చాలు. తెలిసినది ప్రతాపము.

ఆబా:- స్వామీ! నాయపరాధ మేమి?

శివా:- అపరాధమా?— ఈ స్త్రీ యెవరు?

ఆబాజీ:- కళ్యాణ దుర్గాధీశ్వరుఁడగు మూలనహమ్మదు కోడలు. అద్వితీయ సౌందర్యవతి. యుద్ధవిజయ చిహ్నముగ తమ చరణసన్నిధి సమర్పింపఁదెచ్చియుంటిని ఈరత్నము—

శివా:- హతోస్మి హతోస్మి. ఏమి నా దురదృష్టము—

ఆబా:- దేవా! ఈ నా పొరబాటు—

శివా:- పొరబాటు. ఏమి పొరబాటు. స్త్రీలను చెఱ బట్టుట తగునా—

ఆబా:- ఏమి దేవా! తురకలు మన హిందూస్త్రీల నిట్లు సేయుటలేదా! ఇంతకన్న ఘోరము లొనర్చిరేవారు.

శివా:- ఏమిమాటలివి ఆబాజీ! ఎవడో యొక తురుష్కుఁడట్లు గావించెనని యాజాతి నంతటి నట్లనే తలంతువా? పవిత్రమగు హిందూధర్మమునకుఁ జెందిన నీవీ యమానుషమున కొడిగట్టవలెనా? వారల వధిషేధించుచు నీవొనర్చిన ఘనకార్యమేమి?

ఆబా:- స్వామీ—

శివా:- వలదు. వలదు. ఎట్టి క్షమాపణముఁ గోరవలదు. నీవటికి క్షమాపణముఁ గోరవలయును. కోరవ వినదిమేము. (మహమ్మదీయ స్త్రీ దిక్కై) తల్లీ! నా సేవకుని యజ్ఞానమును క్షమింపుము. నీవు నీకుమారుని యింటికి వచ్చితి వనుకొనుము. తల్లి కుమారుని దీవించుటకు రాదా! జననీ! నీ సౌందర్యమే నాతల్లికున్న యెడల నేనెంతటి యదృష్టవంతుఁడ నయ్యెడివాడనో. తల్లీ! నీరాజ్యమునకు నీవు సురక్షితముగఁ జేరఁగలవు. ఈ నీ కుమారుని క్షమింపుము.

మహ. స్త్రీ:- భాయీ! ధన్యహో (సోదరా! ధన్యుడవు గమ్ము)

శివా:- ఆబాజీ! నీ వీమెను తిరిగి స్వస్థానమునఁ జేర్చిరమ్ము. పొమ్ము. అంతదనుక నేను నీమొగము జూడను.

(ఆబాజీ తురుష్క స్త్రీతో ప్రస్థానము)

శివా:- అజ్ఞానులగు ననుచరులతో రాజ్యము నిర్వహించుట దుస్తరము. రాజును రాజానుచరులును ధర్మభీతిఁగలిగి న్యాయబద్ధులై మెలఁగునపుడే రాజ్యపరిపాలన సరిగ నిర్వర్తింపఁబడఁగలదు లేనిచో నెన్నిటికని రాజు బాధ్యత వహింపఁగలడు?—రాజు నిరహంకారుఁడై సర్వవిధములైన బాధ్యతలను భగవానునియందు ముంచి కర్తవ్యమును పాలింపఁ జూచినఁగాని యాతని కెల్లర మెప్పింప సాధ్యమా?

ఉ॥ రాజయి రాజ్యశాసన పరాయణుఁడై చరియించుచుండి యెం
తో జనపోషణాభి రతినున్నను నెంతటి పాపరాసి ని
2 రాజ్యజతవచ్చి వాని తలపైఁబడు నెంతయు దుర్భరంబు తం
డ్రీ! జగదీశ! రాజ్యము భరింపఁగ లేననుభీతి గల్గెడున్ ॥

(ప్రస్థానము)

రంగము—2.

స్థానము. నర్మదా నదీతీరము.

సమయము — ప్రభాతము.

సదానందుడు భక్తిపరవశుడై ప్రవేశము.

సదా:-

మ॥ జలకంబాడిననాడఁగావలెన్కొ కృష్ణస్నాన పుణ్యోదకం
బులనంచున్ రహిఁదీర్ఘ సేవకులుగుంపుల్ గాఁగఁబోఁగంటే దో
జ్జలముంగ్రోలుచు వార్షబిందువులు రాల్చన్ గంటి శ్రీకృష్ణమై
బులకల్ పుట్టెను నర్మదాజలకణంబుంగాకఁ బ్రోతింగదా!

మ॥ అరయన్ బింభమునో సుధామురళినో పాంసాత్త్రికీయంబునో
కరపద్మంబునొ కర్ణకుండలినో కాకన్ దుచ్ఛదౌర్భాగ్యపున్
నరుడై పుట్టితినేల? ద్వారకను నీనాఁడైన జన్మింపకన్
గరుణాశూన్య యుగంబునంబడితిఁ గృష్ణా! యెట్లు రక్షించెదో! ॥

మ॥ అల నాద్వారకలో మహావనములో నక్షత్రాకరప్రాంతశీ
తలశాలామమహీజ రాజములపొంతన్ దివ్యమందారపా
ర్శ్వలసచ్చంద్రశిలావితర్దికలఁదేజంబొప్పనీమూర్తిఁ గ
న్నులఁగన్ భాగ్యము లేకఁబోయెగదహాగోపాలచూడామణీ!

ఉ॥ బృందవనాంతభాగముల వేణువునెమ్మొయి నూదికొంచు గో
బృందము వెంట నందముల బేరములాడుచుఁ బోవుచున్న నీ
చందమెఱుంగఁగోరియె యజస్రనవీనజపీయభావనా
స్పందనమందె డెందమొకసారి కనంబడరాదె మోహనా!

చ॥ జిలిబిలిపాట తేనియలఁ జిల్కుచు ముద్దులఁ గుమ్మరింప ను
జ్జ్వల మురళీవినోదమున శాద్వల భూములయందు నాలమం
దలనడుమన్ విహారకలనన్ జెలువొందెడు నట్టి లోకమం
గళమగు నీశుభాకృతిని గాంచుట యెన్నడు నాకు మోహనా!

(శక్తిపాదుఁడను మతిరియొక శిష్యుఁడు ప్రవేశము.)

శక్తి:- "హారేమురారే మధుకైటభారే గోపాల గోవిందముకుందశౌరే"

సదా:- శక్తిపాదా! యుగయుగాంతరముల నుండియు భారతవర్షము కృష్ణగానముచే పునీతమగు చున్నది గదా! ఆహా! వంశధారీ! ఓమురళీధరా!

ఉ॥ ఓమురళీధరా! సుకళ లొందెలుగాఁబడియున్న కౌముదీ
యామినులందు బృందవనియందు స్రవించెడు నీదువేణుగా
నామృత వీచికాధ్వములయందున నేనొక బాటసారినై
యామము లోలిమైఁగడపునట్టి యదృష్టము నాకుఁగల్గునే॥

శక్తి:- సదానందా! గురుదేవుడగు రామదాస స్వామివారి యుపదేశమున గదా మనమీకృష్ణ తేజము నుపభోగింపఁ గల్గుచుంటిమి "నమోగురుభ్యః"

సదా:- "నమోగురుభ్యః" శక్తిపాదా! గురుదేవుండెంతయు శిష్యవత్సలుఁడు కదా!

శక్తి:- మిత్రమా! "ప్రేమించుట కొఱకే వారుజీవించుచుండిరి. వారు నాకుపదేశించిన మంత్ర మేమో యెఱుఁగుదువా!"

సదా:- ఏమి?

శక్తి:- "ప్రేమించుటకొఱకై జీవింపుము" ఇదియే వారియుపదేశము. ఈమంత్రము నే పూర్వము గానరూపమున కృష్ణుఁడు భారతవర్షమున కుపదేశించియుండెను. ఈమహామంత్ర చింతనమునకు మానవహృదయముల యోగ్యములుగలు సిద్ధమైనప్పుడొనఁ బంచిన దేవసందేశమే గోపకిశోరుని వంశీనాదము నుమా యని గురుదేవులానతిచ్చి యున్నారు.

సదా:- అట్టియోగ్యతను సంపాదించుట యెట్లు?

శక్తి:- ధర్మమును పాలించుటచేత.

సదా:- ఏధర్మమును?

శక్తి:- స్వధర్మమును.

సదా:- శక్తిపాదా! అట్లయినచో నేడు మనఆర్యధర్మమునకు విఘాతము కల్గుచున్నది కదా? మనకర్తవ్యమేమి?

శక్తి:- స్వధర్మ నిర్వహణము.

సదా:- శక్తిపాదా! ప్రబలపశువులగు విధర్ములు తుద్ధ సహాయమున— కృత్రిమమున మన ధర్మదుర్గమును భగ్నమొనర్చు చున్నప్పుడు దానిని నివారించుట మనబోటి సాధులచేత నేమగును?

శక్తి:- ప్రబోధమొనర్చి రాజులచేత సాధని చేయింపవలెను. ప్రజారక్షణము రాజునకుఁ గర్తవ్యము.

సదా:- భారతవర్షమున నేడు రాజులు గతించిరి. కానిచో నీవిధముగ మ్లేచ్ఛ విజృంభణమున కవకాశముండునా?

శక్తి:- కాదు. సదానందా! కాదు. భారతదేశము గొడ్డుపోలేదు. భారతధర్మము నుద్ధరించు యోధమణి యిప్పు డవతరించియున్నాడు. గురుదేవుడే యొకమారి ట్లానతిచ్చి యున్నారు.

సదా:- ఎవరా యోధమణి?

శక్తి:- అతడు మనగురుదేవుని శిష్యకోటిలోనివాడే. ఎఱుఁగవా? ఛత్రపతి శివాజీ మహారాజును?

సదా:- అతడంతటివాఁడా? రాజ్యకాంక్షచే నాతఁడు మొగలులపైఁ గత్తికట్టె ననుకొనుచుంటిని

శక్తి:- పొరబాటు. అతడు మన గురుదేవునకు శిష్యుడెట్లాయెనో యాయుదంత మెఱింగెదవేని నీకారహస్యము తెలియఁగలదు.

సదా:- ఎట్లు శిష్యుఁడయ్యెను?

శక్తి:- అది యెఱుంగుటకు ముందు మనగురుదేవుని సత్య రూపమును గ్రహింప వలయును.

సదా:- అతని సత్యరూపము "ఆర్యధర్మమే". గురుదేవుడు ధర్మ బోధామృతమును లోకమునకు వర్షించుట యెవరెఱుఁగనిది?

శక్తి:- గురుదేవుని ధర్మబోధ యెంతటితీవ్రమైనదో యెఱుఁగుదువుకదా! యావద్భారతవర్షమును పాదచారులై వారు సంచారమొనర్చి "స్వధర్మము నుద్ధరించుకొనుడు" అని లోకుల నుద్బోధించియున్నారు. వారిదీక్ష- విశ్వాసబలము మాడుము ఎంతటి దృఢములో! అరణ్యములం బోవువేళ సహితము "స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః" "ఉద్ధరేదాత్మ నాత్మానం" "ఉత్తమం ధర్మ సాధనం" అని యనేక విధ మహా మంత్రవాక్యముల ప్రతిస్పృత్తమునను ప్రతిపత్రమునను వ్రాసికొనుచు బోయెడివారు. గురుదేవునియందు ప్రబోధదీక్షయెట్లు విశుద్ధము సంపూర్ణమునైనదో అట్లే శివాజీ యందును స్వధర్మాన్వేషణ దీక్ష విశుద్ధము సంపూర్ణమునైనది. అనిర్జనారణ్యముల నాసాంద్రతరుశాఖల గురుదేవునిచేఁ జెక్కఁబడిన యామంత్రముల జదువుకొనుచుఁ దన్మంత్రాధిపతిని గనుగొను దృఢనిశ్చయముతో శివాజీయరణ్యముల నెల్లఁ గ్రుమ్మరి యెంతయో కాలమునకు విశ్వాసబలముచే మఃగురుదేవుని గనుఁగొనఁ గలిగినాడు. సదానందా! గురుదేవుని ప్రసన్నుని జేసికొనిన యాశివాజియే ధర్మమును సాధింపఁగలడు.

సదా:- ఇదియా! రహస్యము? గురుదేవుడే ఆర్యధర్మము! శివాజియే ధర్మసాధకుడు. ధర్మప్రతినిధి! అతని యుద్యమము ధర్మారాధనము! ఆహా! గురుదేవుని మహిమ! "నమోగురుభ్యః".

శక్తి:- "నమోగురుభ్యః" సదానందా! గురుదేవుడు శివాజీ మహారాజువారికి దర్శన మొసంగ నేడు పునహా నగరమునకు నేగుచున్నవారు! మనమును వారిననుసరించి యా ధర్మారాధకుని దర్శించి ధన్యుల మగుదుముగాక.

సదా:- శుభోదంతము. శక్తిపాద! నేటి యుదయము పూజ్యము. ఆశ్రమమున కేగుదము.

ఇద్దరు:- "హరేమురారే మధుకైటభారే
గోపాలగోవింద ముకుందశౌరే॥ (అనిపాడుచు నిష్క్రమింతురు.)

రంగము—3.

స్థానము— శివాజీగృహము.

సమయము. ప్రభాతము-

(శివాజీయు, సమర్థరామదాస స్వామియుఁ గూర్చుని ముచ్చటించుచుందురు.)

రామ:- అవును కుమారా! రాజు, సింహాసనము నలంకరించినను, యజమానుఁడును, యథార్థముగా ప్రభువునైన పరమేశ్వరుని సేవకుఁడుగా తనను దలంచు కొనవలయును. అట్లు సేయునేని రాజ్యము తనకు భారంబుగా దోచదు. శ్రీకృష్ణ భగవాను డర్జునునకు బోధించియుండలేదా? "సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ! అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మాశుచః" అని. అర్జునుండీ మంత్రసత్యమును గ్రహించియే "త్వయా హృషీకేశ హృదిస్థితేన యథా నియుక్తోస్మి తథా కరోమి" అనిస్థిత ప్రజ్ఞుఁడై తిరిగి ధనుర్ధారణ మొనర్పఁగలైను. కావున "నేను" "నేను చేయుచుంటిని" యను నహంకారమును వీడి "సర్వమునాశ్రీని దివ్యకళామయము" మంచు నాజగత్పతి చరణసన్నిధి నాత్మసమర్పణంబొనర్చి యతని ప్రతినిధిఁగా తన్నెంచికొని యేపనిఁ గాని చేయుచుండవలయును. అద్దాన నతనికే దోషములుకాని సంక్రమింపనేరవు.

శివాజీ:- గురువరా! యిఁక నీరాజ్యాధికారమున కర్థమేమి?

రామ:- కుమారా! రాజ్యాధికారము స్వేచ్ఛావాంఛలఁ దీర్చికొనుటకుఁగాదు. ప్రపంచ డంబాచారములను గడుపుటకును గాదు. అద్యది రాజునకు విధ్యుక్తమైన ధర్మము; స్వయంనియంత్రితమైన కఠినమైన యుద్యోగముగా నుండవలయును. అపుడు రాజ్యాధికారము సార్థకమగును. రాజుతాను చేసెడి ప్రతికార్యమునందును, బాధ్యతనెఱిఁగి ప్రవర్తింపవలయును. ప్రజలకు దానుత్తరవాదినని గ్రహింపవలయును. వారిబాగే తనబాగు వారియోగే తనయోగునని యెఱుఁగవలయును. చూడుము.

"గీ॥ ధరణిధేనువుఁ బిదుకంగఁ దలఁచితేని
జనులఁ బోషింపుమధిప! వత్సముల మాడ్కి
జనులు పోషింపఁబడుచుండ జగతి కల్ప
లత తెఱంగున సకల ఫలంబు లొసఁగు॥"

శివాజీ:- గురుదేవా! ఈశివాజీని యింతవానిఁగ జేసినది తమయొక్క ధర్మోపదేశబలమే. ఈమహారాష్ట్రరాజ్య ప్రతిష్ఠాపనకు సాధనసామగ్రి సమకూర్చినదియు, దమ యుపదేశబలమే! నిర్జీవభూమి పటలినుండి, యీమహారాష్ట్రజాతిని లేవఁ దీయుటకుఁ దోడ్పడినదియు తమ ప్రబోధమే. నారాజ్యము నాప్రజలు, నేను, సర్వమును తమ కరుణాప్రపోషితములే. మీ యాశీర్వాద బలముననే నెంతపనిఁ జేయఁగలిగితిని. నేను విద్యావంతుఁడను గాను. రాజ[illegible]లోఁడను. శిబిరములలోఁడను నాకట్టి పరిచయమును లేదు. జన

సంబాదిగ సామాన్యగ్రామములయందు పెరిగితిని. ఒక సామాన్య జాగీరుదారుని పుత్రుఁడను. కర్షకుని మనుమడను. అయినను నావర్తనమును పోషించుభవత్పాద భక్త్యాత్మ్యత లహరీ ప్రపాతములు నా విశాలహృదయమునఁ బ్రవహించుటచేతనే, నిజబాహు మేధాబలంబులఁ బ్రదర్శించి, ఛత్రపతినై యధికార గౌరవంబుల సంపాదించి, దాదాపు శూన్యంబునుండి రాజ్యమును సృష్టింపఁగలిగితిని. మఱియు నొకవైపున బీజపూరువారు, నొకదెస మొగలులు, నొకప్రక్క సిద్దీసినియన్లు, నీవిధంబుగా శత్రుమండల మధ్యంబున ప్రతికూలములతోఁ బెనఁగుచు, నిలుపుకొనఁగలుగుచుంటిని. నారక్షణమును యూరోపియన్ వర్తకులాశ్రయించి యుండిరి. నాస్నేహమును బీజపూరు గోలుకొండ నవాబులు సుంకములిచ్చి సంపాదించుకొనిరి. మోఅజీంషా మైత్రిని వేఁడుచున్నాడు. నావిరోధమును ఢిల్లిలో నామయూరసింహాసనాసీనులగు రాజాధిరాజులుఁ గూడ భయముతోఁ జూచుచున్నారు. ప్రభూ! దీనికంతటికినిఁ గారణము తమకరుణయేకదా! మీఋణమెట్లు తీర్చుకొనఁగలను-

సీ॥ ఏరాష్ట్ర కళ్యాణ మారంభమయ్యెతో
రణ దుర్గ విజయ తూర్యములతోడ
నేరాష్ట్రకీర్తి ప్రచారమయ్యెను వీర
మహరాట శౌర్య జృంభణముతోడ
నేరాష్ట్ర మహిమ ఢిల్లీశుబిమ్మిటిపోవఁ
జేసె నబ్బురపు జేజేలతోడ
నేరాష్ట్ర శక్తి మయూరాసనము నూపె
ప్రబల జాతీయభావంబుతోడ
గీ॥ నా మహారాష్ట్ర పూజ్య రాజ్యంబు నేడు
సి శివాజి మీపద సన్నివేశమున స
మర్పణము సేయుచుండె మోదాత్ముడగుచు
దృఢమనంబున భోగనిర్వృతిఁదలంచి॥

(అని తలపాగఁదీసి చేతిలోఁ బెట్టుచున్నాడు.)

రాము:- కుమారా! ధన్యుడవగుదువుగాక! సర్వసంగపరిత్యాగమొనర్చిన మాకు రాజ్యమేమిటికి? ప్రియశిష్యా! కాదని నిన్ను నొవ్వజేయఁజాల. రాజ్యము బరిగ్రహించితిని. నాయాజ్ఞ నాకు బ్రతినిధివై నీవీ రాజ్యము నేలుచుండునది. ఇది మా ఆదేశము.

శివా:- మహాపురుషాదేశము శిరోధార్యమగుచున్నది. ఇందుల కధికారచిహ్నమేదైన నను గ్రహింపవేడెద.

రాము:- (తన కాషాయాంబరమును చింపి) ఈకాషాయాంబరమును మా యాదేశచిహ్నముగా గైకొనుము. దీని కట్టియవమానమును గలుగరాదు.

శివా:- ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి! ఈ కాషాయాంబరశకలమే నా జయపతాకమగుగాక ఈ పతాకము భారతి గౌరవార్థంబున దాండవంబాడుగాక!

(ప్రవేశము - మోరోపంతు)

శివా:- ఎవరు మోరోపంతా? గురుదేవా! ఈతఁడు నా ప్రధానమంత్రి.

మోరో:- సాధు చంద్రమా! వందనములు (వందారును)

రాము:- వత్సా! శుభమగుగాక;

శివా:- మోరోపంత్! విశేషములేమి?

మోరో:- ఏమివిశేషములు పురందరదుర్గము మొగలుల వశమయ్యెను.

శివా:- ఏమి? నీవేమిమాట్లాడుచుంటివి?

మోరోపంత్ _.

మోరో:- పురందరకోట మొగలులహస్తగతమయ్యెను. ఈ దుర్వార్త సేమనివిన్నవింతును.

శివా:- పురందరుకోటపోయినదా? 1200 మంది సైనికులతో బాజీప్రభు వచ్చుటనుండితినికదా కోట మొగలుల స్వాధీనమెట్లయ్యెను?

మోరో:- ప్రభూ! ఇందు ప్రయత్నలోపమేమియు జరుగలేదు. ఆశతరంగయోధుడు పోరి పోరి తుదకు తన సర్వనాశనముసమీపించుటఁజూచి 700 మంది వీరభటులతో దుర్గము వెడలి వచ్చి శత్రురణఘడలను పాడుజేసి దిలేర్ ఖాన్ గుడారము నజొచ్చి 500 మొగలులనుపొడిచి చంపివేసెను. అప్పుడు దిలేర్ ఖానుడు నీ పరాక్రమమునకు మెచ్చితిని నీప్రాణమిచ్చెద ననుచు ముందలికిరాగా, ఆ యభిమానయోధుడు "నేను శివాజీసేవకుఁడను. నీవాగ్దానములతోడను, ప్రాణదానములతోడను నాకేమిపని" అనిపలుకుచు ముందునకుబోవుచుండ 300 మొగలుభటులు ఖడ్గములచే నతనిగొట్టిరి. నాథుఁడీవిధముగనగుటచే దుర్గలక్ష్మి మొగలులపాలఁబడినది.

శివా: హా! దురదృష్టము. యోధమణిని గోల్పోతినే, నాదక్షిణహస్తము విరిగిపడిపోయెనే ప్రధానదుర్గమునే కోల్పోతినే! ఏమి యీవిధివిధానము! స్వాతంత్ర్యసౌధము కూలిపోవుచున్నట్లున్నదేమి? భవానీమాత నిర్ణయమేనాయిది! గోమాతకిక రక్షణమెక్కడిది!

రాము:- వత్సా! శాంతింపుము. నామంత్రోపదేశమిపుడేమరచితివా! ఇదియంతయు నా దేవి యొక్క లీలయే. నీవు మొగలులకులోబడుటయు నాతల్లి నిర్దిష్టకార్యనిర్వాహణ సాధనము కాకూడదా! నీ తర్కములుమాని, యీ నీ కష్టము దైవోద్దిష్టమేయని యెఱింగి యట్లొనర్పుము. ఇదినీకు దుఃఖకారణము కారాదు. ఇదియొక యపూర్వపరాభవము. దీనికి సహ్మతింతువేని ముందు నీకెంతయో గౌరవలాభములు కలుగఁగలవు. సకలమెప్పుడును నభివృద్ధి ముఖముగనేయుండును.

శివా:- బుద్ధిపూర్వకముగా విధర్ముల యధికారమును స్వీకరించుటయా? అది యెట్లు సాధ్యము కాగలదు.

మోరో:- ప్రభూ! సాధ్యమేలకాదు? మన మించుక రాజనీతిని ప్రదర్శింపవలె. సత్యపరివర్తనమే సర్వార్థసిద్ధికి కారణము కాజాలదు. మనము యథార్థముగున్నను లోబడినట్లు నటింపవచ్చును. మేము స్వతంత్రులమై తమపై తిరుగుచినట్లు నటించి మొగలాయి కోటలను దోచుకొనుచు నేయుందుము. మాత్రము యథావిధిగ సంధికి బద్ధులైయుండుడు.

శివా:- (రామదాసు వైపుజూచును.)

రామ:- శివకుమారా! నీ ప్రధానుని యాలోచన సమంజసముగ నేయున్నది. మరునేని రాజనీతియుం బ్రయోగార్హమే యగును.

శా॥ రాజుల్ నిచ్చలు రాజ్యపాలన కళాప్రావీణ్యముంగల్గి యే
వ్యాజంబో పరరాట్ప్రరాక్రమణ కార్యంబందుగల్పించి ని
స్తేజంబొక్కటఁ దేజమొక్కట బ్రదర్శింపన్ వలెన్ యుక్తిమై
"సౌజన్యం యదికింబలేన" యను నీ శాస్త్రంబిటంజెల్లునే॥

శివా:- ఇది యుక్తివాదము. గురుదేవా! ఏసత్యోద్ధరణార్థమై యీశివాజీ ఖడ్గమును ధరించెనో ఏమి? యాతఁడే తద్ధర్మోల్లంఘన మొనర్చి సత్యమునకు శాశ్వతముగా విఘాత మొనర్చునే? అదిభావ్యమే! శత్రురాజ్యాక్రమణమైననేమి?

మ॥ పరువే సత్యమతిక్రమించుట మహాపాపంబగున్ సప్తసా
గరవేలాయతభూమియే నిజపదాక్రాంతంబుకానున్న సం
బరముంజెంది శివాజిగైకొనగ నున్నాదుండొకో ఛీత్కృతిన్
చరణాగ్రంబునఁదోసిపుచ్చెడి యశస్సంపాద నేచ్ఛారతిన్॥

మోరో:- ప్రభూ! సత్యమునందు మీకుగల యభిమానంబున నిట్లనుచుండిరిగాని తమరుమాత్ర మెఱుంగరా కర్తవ్యము? తాత్కాలికంబగు నీ సత్యధిక్కారము సత్యమునకే దోవాద మగుటంజేసి యఘకారణము కానేరదు.

రామ:- వత్సా! ఏటికి నీకీసంశయము? భవానీయాజ్ఞయే గానుకొనుము. దైవసంకల్పమును కొనుము, నీకీ యభిమానమేటికి? ఇపుడు నీవీయుపాయమును మన్నింపవేని నీ పురోభివృద్ధి కెట్టినిరోధము కలుగునో, నీరాజ్యమేమగునో, నిన్ను నమ్ముకొనిన నీప్రజలేమగుదురో, నీవేమగుదువో లోకకళ్యాణార్థమై బయలుదేరదీసిన నీ మహారాష్ట్రజాతి యౌన్నత్యమేమగునో యోచించితివా! సావధానముగనాలోచించుకొనుము. నీకే తెలియఁగలదు.

శివా:- (విచారించి) స్వామీ! రహస్యమును గ్రహించితిని. దేవర యుపదేశమును స్వీకరించితిని.

రామ:- వత్సా! జయమగుగాక! మా శివపూజవేళ యయినది. పోయివత్తుము.

మోరో శివా:- దేవా! దాసులు ననుగమించుచున్నారు. (ప్రస్థానము)

రంగము—4.

స్థానము. ఢిల్లీదుర్గము జేబున్నిసాబేగం మహాలు.

సమయము. ప్రభాతము.

(జేబున్నిసా పాడుకొనుచు గూర్చుండగా ఔరంగజేబు ప్రవేశము. గానానంతరము)

ఉన్నీ:- జనకా! ఏమి యిట్లువచ్చితిరి!

ఔరం:- ఏమన్నది? ఆ కొండయెలుక—

ఉన్నీ:- ఎలుక. ఆ ఎలుకను బట్టుకొనుటకే మన తల తిరిగి వచ్చుచున్నది. అది యెలుక యనుకొనుచున్నకొలదియు దానిని బట్టుకొనుట దుస్తరమగుచున్నది. అది యొకకొండయే యనుకొనుడు. సులభసాధ్యమగునేమో.

ఔరం:- ఆయెలుకను కొండ యనుకొనుట యెట్లు? దానిని బట్టుకొనుటకే బోనునైనఁ బెట్టవలయును.

ఉన్నీ:- అది బోనువైపునకు రాకున్న—

ఔరం:- వచ్చినది. చిక్కుకొనునట్లు చేయుటయందే మనమిపుడు శ్రద్ధ చూపవలయును. పుత్రీ! నేటికా శివాజీ లొంగుచున్నట్లు కనఁబడుచున్నాడు. దిలేర్ ఖాన్ పురందరుకోటను బట్టుకొనినాడు. శివాజీయొక్క 1200 మంది సైనికులచట హతులైరి. ఇపుడాతనికి సరియగు దుర్గమొకటి లేదు. అందుచేతనే మన స్నేహము నతడపేక్షించుచుండవచ్చును.

ఉన్నీ:- అది మోసము కాదుగదా?

ఔరం:- అది మనకెట్లు తెలియును? జయసింగు, శివాజీ లోబడునట్లుండెననియు, నట్టి పక్షమున నతనికి క్షమాపణ ఫర్మానా యియ్యవలసి యుండుననియు గాన నట్టిదాని నొకటి వ్రాసి ముందుగనే తనకంపుట యవసరమనియు, నేడొక యుత్తరము వ్రాసియున్నాడు. ఏమాత్రము లోబడినను వానిని తరుణమున సదవకాశమున, కనిగదొక్కవలసినదే. ఇందుకు మంచి యుపాయ మాలోచింపవలయును.

ఉన్నీ:- జనకా! ఆ శివాజీ చాల గట్టివాఁడని తోచుచున్నది. అతని లోబరచుకొన మన మీవరకెన్ని ప్రయత్నములు చేసియుండలేదు. ఏమైన లొంగెనా?

ఔరం:- ఇప్పుడేమనియెదవు?

ఉన్నీ:- సంధి షరతులలో నీమారాతని పూర్తిగ బిగింపవలయును.

ఔరం:- ఇప్పుడు ఫర్మానా నేమని వ్రాయుట?

ఉస్నీ:- ఫర్మానా వ్రాసి పంపుటతో సరికాదు. మనము కొన్ని షరతుల నేర్పరచి వానికి శివాజీ యొప్పుకొనిననే కాని యేమాత్రము మనవు జూపవలదని జయసింగునకు ఖండితముగ వ్రాయవలయును.

ఔరం:- ఆ షరతులేమి?

ఉస్నీ:- శివాజి పట్టుకొనినవి కాని కట్టించినవి కాని, యెన్ని కోటలు కలవు—

ఔరం:- షుమారు ముప్పది యుండవా?

ఉస్నీ:- కాదు సరిగా ముప్పదిరెండు కోటలుగలవు. వానిలో నిరువది కోటలు మనకియ్యవలెను. మిగిలిన పండ్రెండు కోటలును, తక్కిన తాను సంపాదించిన రాజ్యమును, మనకు లోబడి మన జాగీరుగా నుండవలయును. తాను మన జాగీరు దారుగానుండవలయును.

ఔరం:- మనమేమైన నాతనికి నొసంగవలదా?

ఉస్నీ:- అవును. అతని కుమారుఁడగు శంభాజీకి మనమయిదువేల గుఱ్ఱపు దళమున కాధిపత్య మిచ్చెదము. బీజపూరు సంస్థానములో షుమారైదు లక్షల మొత్తమునకు సరిపోయిన చౌతుసర్దేశ ముఖులకనికి హక్కుగా నియ్యఁబడును.

ఔరం:- ఇది చాలును.

ఉస్నీ:- కాదు. శివాజీ జయసింగుచే జరుపఁబడబోవు బీజపూరుపై యుద్ధములో తాను స్వయముగా సహాయము సేయవలయును.

ఔరం:- ఇప్పటికి షరతులు ధృవపడినట్లే కదా!

ఉస్నీ:- ధృవపడినట్లే. అక్షరశః మాత్రము జరిగితీరవలయును.

ఔరం:- జరిగించెదను. కుమారీ! ఈమారా యెలుకతప్పక బోనులోఁ బడవలయును. నేనిపుడే ఫర్మానా లిఖించి పంపెదనుగాక!

(ప్రస్థానము.)

ఉస్నీ:- ఎలుక బోనులో పడవలయును. ఎలుకయా! ఏమి యీ నిర్లక్ష్యభావము.— అబ్బ! ఈ శివాజీ చరిత్రమెంత గూఢముగా నున్నది. మొదట నితఁడొక దోపిడిగాడని యుపేక్షించితిమి. ఇపుడాతఁ డొక ప్రబలదుర్గమునకు నాధుండయ్యెను. ఒకరాజ్యమును స్థాపించెను. తాను రాజయ్యెను. బీజపూరు గోలకొండ సుల్తానులచే కప్పముల గొనుచుండెను. దక్కను నందున్నంతకాలము నాతండ్రియు నీతనితో మైత్రి నెఱపుచుండినవాడు. పైకి "యెలుక" యని యుదాసీనముగా బలుకుచుండునే కాని యథార్థముగా శివాజీ యనిన నాతండ్రికమితభయము. మొగలుసామ్రాజ్యము భారతదేశమునుండి వెడలిపోవలసివచ్చినచో నది యొక శివాజీ మూలముననే కాగలదు. మా సామ్రాజ్య నౌకకితఁడు జలాంతర్గామి యగుచున్నాఁడు.— ఏమి చిత్రము. ఒక్కమారు మాకు లోబడినట్లు నటించును. మా సహాయమునఁ దన కార్యములఁ జేయించుకొనుచుండును. మఱొక ప్రక్క మా రాజ్యమును కొల్లగొట్టుచునే యుండును.— విశ్వప్రయత్నము లొనర్చినను

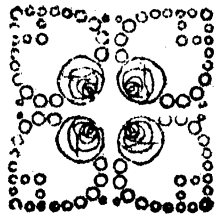
మేమాతని సాధింపలేకున్నాము. అతఁడేది చేపట్టినను తప్పక నెరవేరుచున్నది. ప్రతి కార్యమునందు నాతనికిజయము— దీని రహస్యమేమైయుండును? ఈతనికీ విజయము కేవలము బాహుబలమువలననే కలుగుచున్నదా? అట్లను కొన్న—ఏమి— అతడు మాకన్న బలవంతుఁడా? ఇఁక తాంత్రిక, బుద్ధి కుశలత యనుకొందమా? అసంభవము. నేను పన్నిన వ్యూహములనుండి చిక్కుపడకుండ నెవరు తప్పించుకొనఁగలరు. కాదు. ఇది యేదియునుఁ గాదు.— అతనియెడలగల వైమనస్యభావ మెంచుక మాని, సత్యబుద్ధితో బరిశీలించెద గాక!— అతని సేవకులెంతయు స్వామి భక్తులు. నా తండ్రి యాతని నొక మారు విషముఁ బెట్టి చంపించుటకుఁ బ్రయత్నించి యాతని సేవకుని కొకనికి, కోటి రూప్యముల నొసంగెదనని నా స్వామి భక్తుడు మాఱుమాటయైనఁ బలుకక వెడలిపోయెను. శివాజీ అఫుజుల్ ఖానుని సంహరించినప్పుడు, శివాజీని చూచుటతోడనే యాతని ప్రతినిధి శివాజీకిలొంగిపోయెను. బీజపూరు గోలుకొండరాజ్యములందలి యున్నతోద్యోగులెల్లరు, తమ పదవులకు రాజీనామానిచ్చి శివాజీని పోయి యాశ్రయించిరి. శివాజీ యొక దారి దోపిడిగాడే యైనచో నీ వైపరీత్యములకుఁ గారణమేమి? అతఁడొక మహా వ్యక్తి వలె గన్పట్టుచున్నాడు. ఒక పరిశుద్ధదేశభక్తుని వలె నున్నాడు. అతని యుద్యమము, సాధన సామగ్రి, సంకల్పశుద్ధి యన్నిటిని కేంద్రీకరించి చూచిన యాతని విజయ రహస్యము తెలియకపోదు.

(కొంచెము తల వంకించి)

సీ॥ స్వార్థరాహిత్య భావాగ్ని శుద్ధినిగన్న
సత్యసంస్థాపనాసక్తిగాక
తానును, తనమహోద్యమము నిశ్చలరక్షి
తములన్న స్థైర్య ధైర్యములుగాక,
జనులనొక్కటిగ బంధన సేయఁజాలు నా
కర్షణశక్తి యోగంబుగాక,
కాలావసరములఁగను నపరూపమౌ
దివ్యదృష్టి ప్రభాదీప్తిగాక,
గీ॥ ఎట్టిదురదృష్టములును జయింపలేని
ఘనమనో నిశ్చయంబునుగాక, యతని
లోకకళ్యాణ కాంక్షయుగాక, స్వార్థ
పరతచేనిట్టి జయము సంప్రాప్తమగునె?

అతనికేమాత్రమును స్వార్థపరత్వమున్నట్లు తోఁచదు. తనగురువని యొక్క సన్న్యాసికి తనరాజ్యమంతయు నర్పించెనట! ఇపుడాతని యాజ్ఞప్రకారమతని ప్రతినిధిగా రాజ్యకార్యనిర్వహణ మొనర్చుచుండెనట! త్యాగమనిన నట్లుండవలదా! సెబాస్! అది [illegible] నిగ్రహము. అతఁడు స్వధర్మరక్షణార్థమై బద్ధకంకణుఁడయ్యెను- అవును. ఏజాతిధర్మము నాజాతిరక్షించుకొనవలదా! అట్టిప్రయత్నము లేనిజాతియు నొకజాతి కానేరదు. మాకీయహంకారమేల? మేము మాముసల్మానుల ధర్మప్రచారార్థమై ప్రయత్నించినట్లే శివాజీయు హిందూధర్మపాలనార్థమై కృషిసలుపుచున్నాడు. ఇంతటిబలగముగల మేమీపనిసేయుటలో నాశ్చర్యమేమియు లేదు. ఒకకోటలేదు. సైన్యములేదు. ధనముమాత్రమన్న నసలులేదు. తండ్రిసహాయమైనను లేదు. కేవలము శూన్యంబునుండి యింతటిమహారాజ్యమును స్థాపింపఁగలిగి ఏవిధముగా వతఁడు నిర్వహింపఁగలుగుచుండెనో తలఁచికొనిన నొడలు పులకరింపకమానదు. ఆహా! ఎంతటి మహానుభావులు—

(అవనికపడును.)

రంగము 5.

స్థానము — మంత్రి గృహము.

సమయము. సాయంతనము.

(ప్రవేశము మోరోపంత్)

మోరో:— (చింతాకలితుఁడై)

సీ॥ ఏమని చింతింతు నీనాటికి మొగల్
ఫాదుషాకును లొంగవలసివచ్చె,
నేనేమిసేతు ఫర్మానానిబంధన
లను యథావిధి నొప్పుకొనుటయెట్లు?
ఏమని యుత్తరమిత్తు నారాజు న
ద్దేశ్యమేమో దాని దెలియకుండ?
ఏయుపాయమున నే నీ సమస్యాపరి
ష్కారము సేతు నొక్కండనగుచు
గీ॥ సేయకుండిన నీ జయసింగు నుంత
యాగ లేకుండఁ జేసెదనన్న మా శి
వాజియేమని తా నభిప్రాయపడునో?
యేమియుందోఁచ దేనిపుడేమి సేతు?

ఏమి చేయుటకును పాలుపోకయున్నది. సర్వరాజ్యవ్యవహారములను పరిష్కరించు భారము నాతలపైనిడి శివాజీ తాను నావదండయాత్రకై వెడలెను— ఇంతవఱకును రాకుండెను. పోనీ ఫర్మానానిబంధనల కొప్పుకొందమన్న నిరువది కోటల నమ్ము వదలుకొనుమనుచుండెను అందు పురందరు సింహగడములు ముఖ్యములఁట! ఈ రెండు కోటలుపోయిన- మారాజ్యమున కాయువుపట్టు తొలఁగిపోయినట్లే. దీనికి నేనెట్లొప్పుకొందును? ఒప్పుకొనకున్న, సంధిపొసఁగ దని ఫాదుషా ఖచితముగ వ్రాసెను. సంధికొడంబడకున్న ఫాదుషా మాపైతప్పక దాడివెడలును. మాస్థితిగతు లాలోచింతమన్న, పురందరుకోట మొన్ననే మొగలుల హస్తగతమయ్యెను. శత రంగయోధుఁడు బాజీప్రభువు 1200 మంది వీరభటులతో వీరస్వర్గముం జూఱఁగొనియెను. నేతాజీ తన - అశ్వదళముతో దక్షిణదిగ్విజయమునకై యేగెను. అతఁడింకను రాలేదు. మేము వార్తనంపి యాతనిఁ బిలిపింతమన్న నేతాజీ వచ్చుటకు కనీసము మూడునెలలైన పట్టును. నావద్ద 3000 కన్న మించి సైన్యములేదు. ఇదియంతయు నాలోచింపఁగా యీషరతుల కొప్పుకొనక తప్పదని తోఁచుచున్నది—సరి. ఏమైనగానిమ్ము. జయసింగునకట్లనే వార్త నంపెదగాక.

(ప్రస్థానము.)

ద్వితీయాంకము.

రంగము 1.

స్థానము, ఢిల్లీకోటలోని ఉన్నీసా ఉద్యానము.

సమయము. సాయంతనము.

(ఉన్నీసా యొక్క పూజోంపమునొద్ద నిలుచుని యుండును.)

ఉన్నీ:- అతని వీరత్వమును గూర్చి చింతించిన కొలఁదియు నంతరంగ ముప్పొంగుచున్నయది. ఆదేమి దైవాయత్తమో యాతఁడనిన నాకసమానమైన ప్రేమ యుదయించుచున్నది. అతనిం గూర్చి యెట్టి నిందావాక్యము విన సహింపదుగదా నాహృదయము. నాహృదయము మా మాట వినిన దహించుకొనిపోవును — పోవును పరభవానల తప్తమై — ఏమి వాని జితేంద్రియత్వము! తనసేనాని యొకఁడొక మహమ్మదీయ దుర్గాధీశ్వరుని కోడలిని — త్రిలోకసుందరిని — తీసుకొనివచ్చి తనకు గానుకగా సమర్పించినపుడు — ఆహా! ఆ యుదారహృదయుఁడు — ఆ యంగనను తనతల్లిఁగా గౌరవించి పంపెనట! ఆమెయొక్క భువనమోహనసౌందర్యమునైనను లక్ష్యపెట్టనియాతని సత్యేచ్ఛారతి నేమనవచ్చును. ఇంతియేనా యాతని యందలి విశేషము. — యావద్భారత వర్షమునందును ఖడ్గయుద్ధమున నీజోదునకు సరి మఱియొకడు లేడు. ఖండాంతరముల నుండియు నీతనియొద్ద ఖడ్గచాలనము నేర్చుకొనుటకై యనేకులు వచ్చుచుందురట! కత్తినైన సరిగ బట్టజాలని పట్టి మొరటులగు మావళేలను, సుశిక్షితులఁజేసి వారిసహాయమునఁ బ్రబలరాజ్యమును సృష్టింపఁ గలిగెను. అట్లుండవలదా ప్రజ్ఞ — ఇంతయేనాయాతని యందలి యతిశయము. ఇదియేనా నాహృదయము నింతగ నాకర్షించినది. — కాజాలదు. ఆతఁడెంతటి కరుణాళుడు. బిజపూరు సుల్తాను సరిగఁ బోషించుట లేదని 700 మంది మహమ్మదీయ యోధులు తన్ను శరణుజొచ్చినపుడు, ఆ దయామూర్తి — విధర్మలేయని శంకింపక, మతాంతరులేయని కంటగించుకొనక, శత్రుపక్షమువారేయని త్రోసిపుచ్చక, సాదరముగా వారికభయ హస్తమొసంగి తన పరివారములోఁ జేర్చుకొని సర్వవిధ గౌరవంబుల వారల సన్మానించెను. వారల ప్రార్థనాదులకొఱకై తన రాజ్యమున, మసీదులఁ గట్టించి యిచ్చెనట! — అబ్బ! ఏమి! ఆ పరమతసహనము, దయాళుత్వమునేనా, నాహృదయము నింతగా నాకర్షించినది. నన్ను మోహింపఁ జేసినది! కాజాలదు. — మఱియేమి?

శా॥ ఆ రాజేంద్రునిసత్యకామనము, నోరా! యాదయాళుత్వమా
ధీరోదాత్తజితేంద్రియత్వము మహాతేజంబెనన్ మార్చెనే
యీరీతిన్? సరికాదనూహ్యమగునొం డే భావనాతీతమా
నూగల్ గాంచు రహస్యమొకలదు నన్ శోధింపఁగా హేతువై॥

ఏమా రహస్యము — ఆ రహస్యమేమి? — ఏమైయుండు నారహస్యము —

(ఇరువురు చెలికత్తెలు ప్రవేశింతురు.)

ప్రథమ సఖి:- సఖి! చూడవే! చూడవే! ఇచ్చటనేయున్నది.

ద్వితీయ సఖి:- ఎచ్చటనే?

ప్ర:- కనఁబడుచుండలేదటమ్మా ఆ సెలమావిగున్న క్రింది తిన్నెపైఁ గూర్చొని యున్నీసా యేదో యాలోచించుచున్నది.

ద్వి:- (ఉన్నీసాను సమీపించి) చెలీ! ఇదేమమ్మా! నీకొఱకై యెంత వెదకితిమి? —

ఉన్నీ:- (అన్యాలోచనాధీనమానసయై యుండును.)

ద్వి:- ఇదేమమ్మా! మాఱు పలుకవు?

ప్ర:- ఊరకొనవమ్మా! ఆమె యేదో కవనము జేయుచున్నటులున్నది.

ద్వి:- నీదొక గొడవ. కవనమట! భగవంతుడు పెట్టకపోయినాడు కాని, నీకును రెండక్షరములు ముక్కలబ్బి యున్నట్లయితే నీవును తిండినైన మానుకొని కాగితములు పాడుచేయుచూ గూరుచుందువు. — (ఉన్నీసాతో) ఏమమ్మా చెలీ! కవితా ప్రపంచమునుండి యొకించుక మా ప్రపంచములోనికి వత్తువా?

ఉన్నీ:- సఖి! —

ద్వి:- అబ్బ! వచ్చితివమ్మా మా ప్రపంచములోనికి. నీ విచ్చటనే యుంటివారేమి?

ఉ:- (ముఖభావమును మార్చికొని) చెలీ మీమాటలయందు నాకర్థమగుపడుటలేదు.

ద్వి:- అర్థమెట్లగుపడును?

ఉ:- యేమే నీ జాణతనము! నీకును కవన మబ్బుచున్నదే.

ద్వి:- నీ సన్నికర్ష ప్రభావమున నామాత్రమైన మాకబ్బకూడదా?

ప్ర:- ఆరు నెలలు సహవాసముఁ జేసిన వారు వీరగుదురు.

ఉ:- చాలును లెండు మీపరిహాసములు. కాలయాపనమునకుఁ గాక యెందుకు వచ్చినవి?

ప్ర:- చెలీ! కోపగించుకొనకుము. నీవేమైనఁ గవిత్వము గట్టితివా?

ద్వి:- నీవు త్రాడుఁ దెచ్చినకదా కట్టుటకు.

ఉన్ని:- అదిగో! మరల నీపరిహాసమును మానవైతివి.

ద్వి:- చెలీ! పోనిమ్ము ఏదీ! చదువుమేదైన పద్యమును వ్రాసియున్నచో.

ఉ:-గీ॥ ఆ బులుబులను పిట్ట గులాబిచుట్టు
జుట్టిదానితోఁ బ్రేమ మంజులవచనము
లాడుచున్నది; కాని, యయ్యదిమదీయ
సన్నిధినె సుమ్ము ప్రేమ శిక్షను గణించె॥

ప్రి:- చెలీ! చాల బాగున్నదే.

ద్వి:- అర్థము కానివన్నియు బాగుగనే యుండును.

ఉన్ని:- అర్థము కాకుండుట కిందేమంత క్లిష్టపదములున్నవని!

ద్వి:- క్లిష్టపదములు లేనంతమాత్రమున నన్నియు నర్థమగునా యేమి? ఏదీ తేలిక మాటలతో నే నొక పద్యముఁ జెప్పెదను. నీవర్థముఁ జెప్పుము చూతము.

ప్రి:- ఏదీ! కానీ.

ద్వి:- గీ॥ క్రింది నాకసమును దలక్రిందు సేయు
పైని భూమికి నిచ్చెన వైవగంటె?
దిగుటో, యెక్కుటో, మాయనుతిట్టుటో, యె
టెంగి సెప్పెడువారు లేరే జగాన!

రెండు రోజులు, కాదా రెండు నెలలు, నదికూడ చాలనిచో రెండు వత్సరములు గడువిచ్చుచున్నాను. దీనియర్థముం జెప్పుము. చూచెదను.

ప్రి:- అందు భావమొకటి యున్నఁ గదా చెప్పుటకు?

ద్వి:- ఏమి? ఇందు భావము లేకేమి, తెలియఁజాలని వారికి లేదేమో.

ప్రి:- పోనీ నీవు చెప్పరాదూ?

ద్వి:- పోనిండు. మీపద్యములలో భావమున్నదని మీరు సంతసించుచుండిరి కదా?—చెలీ! ఇంకేమైన పద్యమును చదువుము- గ్రహింపఁ గలనేమో చూచెదను.—

ఉన్ని:- అభ్యంతరమేమి.

గీ॥ అగులోబులోని లలితోద్యత్ప్రదీప
శిఖల దేహములను విసర్జించుచుండె
నాపతంగాళి; కాని యయ్యది మదీయ
సన్నిధినె సుమ్ము త్యాగశీలను గణించె॥

ద్వి:- అదిగో. అదే ధోరణి!

ప్రి: చెలీ! దాని మాటలకేమి? తన బజారు కవిత్వమువలె నుండలేదు కాబోలు! ఏదీ ఆ పద్యము నన్నుఁ జదువనిమ్ము- (అని ఉన్నిసా చేతిలోని కాగితమునుఁ దీసికొని)

గీ॥ ఆకుపచ్చగ గోరింతయాకు.

ద్వి:- (అడ్డువచ్చి) అబ్బ నేటికి తెలిసినది! గోరింటాకు పసుపు పచ్చగనుండక నాకుపచ్చగ నుండునని.

ఉన్ని:- మధ్యలో నడ్డుపెట్టకుము. పరిహాసమునకు నొక మితమున్నది. (ప్రియతో) చెలీ! చదువవే

ప్రి:- గీ॥ ఆకు పచ్చగ గోరింతయాకు పైకి
నగపడుచు రక్తిమను లోన నణఁచుకొనెను
నటుల నాశాంతమూర్తి ప్రేమానురాగ
భావమును దాఁచుకొనెడు గుప్తముగాగ॥

భావగర్భితమయ్యెను పద్యము చాల సరళముగ నడచినదే.

ద్వి: (ఊరక చూచుచుండును.)

ప్రి:- ఏమట్లు చూచుచున్నావు?

ద్వి:- భావమును వ్యక్తముఁ జేయునది కవిత్వమగును గాని భావగర్భిత మగునది కవిత్వమగునా!

ప్రి:- మఱి యేమగును?

ద్వి:- తత్వమగును—ఇంకేమి పద్యమున్నట్లున్నది. ఏదినన్నుఁ జదువనిండు. (అని ప్రియంవద చేతిలోని కాగితమునుఁ దీసికొని)

గీ॥ మద్హృదయ దుఃఖమం దణుమాత్ర మాక
సమున కొసఁగియుండిన కారణమున నది వి
నీలరుచిభారవహమయ్యె నేలకొరగి
పోవుచుండె దిగంతభూములను గూర్చి॥

ఏమిటి! ఇంత పేలవముగానా వ్రాయుట; ఎంతభావమున్నను పదగుంభన ముండవలదా- అందులో నెపుడును గీతపద్యములనేనా వ్రాయుట!

ప్రి:- నీవో—

ద్వి:- నేనా? నేను సాధారణముగా వృత్తములనే వ్రాయుదును-

ప్రి:- ఏదీ యొకవృత్తము చదువుము-

ద్వి:- ఇదిగో మత్తేభము.

మ॥ ప్రళయాభీల సమగ్రకంపితసముద్రప్రస్ఫుటాంతర్గతా
నల దుష్ప్రేక్ష్య సముద్భటాంచిత తరంగశ్రేణి సంరంభకృ
ద్విలసద్ద్వాదశ భానుకాంతి విభవోద్వేలా సమాలోలసం
కులవేళన్ భువనాధిభర్తవగు నీకున్ వందనం బీశ్వరా!

ప్రి:- అవును. సరిగ మత్తేభముగానే యున్నది కొంచెము తొండము పొడవన్న మాటగాని-

ద్వి:- పోనిండు. మీయుస్మాదృక కవిత్వముకన్న మెఱుఁగే

ప్రి:- కాని, అందులో నర్థమేమైన నున్నదా?

ఉన్ని:- సఖులారా! చాలును గాని మీవాదోపవాదములు- నిన్న నేఁ జెప్పినపని సాంతము చేసిరా ఁ

ప్ర:- అయ్యో- ఈ గందరగోళములోఁబడి యాసంగతి మఱచి పోతిరమ్మా!

ద్వి:- నీ విప్పుడు జ్ఞాపకము చేసేవఱకు నాసంగతి మాకు స్మృతిలో లేనేలేదు.

తృ:- చెలులారా! ఇప్పుడైనఁబోయి ముందాపని జరపెద్దము. నేను నింతలో వచ్చెదను.

ప్ర:- } అట్లనే కానిమ్ము (ప్రస్థానము)
ద్వి:- }

ఉన్ని:- ఎన్ని దినములనుండి పోయెచున్నను వారాపని నింతవఱకు నెరవేర్పరైరి. పోనీ నేనే చేసె దనన్న, నదియేమో కాని, కనులు మూతలుపడును- చేయిసాగదు- దేహ మాపాద మస్తక మును కంపించును. (ఔరంగజేబు ప్రవేశము)

ఔరం: కుమారీ!

ఉన్ని:- జనకా!

ఔరం:- ఆ రయిలుక చిక్కినట్లున్నది

ఉన్ని:- (సావధానముగా) ఏమి? ఛత్రపతి శివాజీ సంధిషరతుల నొప్పుకొనియెనా?

ఔరం: ఒప్పుకొనుటయేకాదు. మొన్న బీజపూరు యుద్ధములో స్వయముగావచ్చి మన పక్షమున యుద్ధముఁ జేసెను. అతని మావళేలనేక దృఢములగు దుర్గములనెక్కి సాధించిరి. కనుక మన కతండు లోబడి నట్లేకదా;

ఉన్ని:-అట్లని మీకు పూర్ణమైన విశ్వాసము గలదా?

ఔరం:- ప్రత్యక్షముగ గన్పడుచుండ విశ్వాసమేల కలుగకుండును?

ఉన్ని:- ఈవఱ కెన్నిమారు లిట్లు ప్రత్యక్షముగాలేదు.

ఔరం:- కాని, కుమారీ! ఆశివాజీ నెట్లైన ఢిల్లీకొకమారు రప్పింపవలెననియున్నది. అదియెట్లు సాధ్యమగును?

ఉన్ని:- రప్పింపవచ్చును.— అతఁడు మనకు జేసిన సహాయ్యము నభినందించుచు బహుమానముల నంపుచు నొక్కమారు దర్బారున కాహ్వానము సేయుఁడు. విశేష సన్మానము లొనర్చి మరల దక్కనుకుఁ బంపఁగలననికూడ వ్రాయుడు. తప్పక నాతడు రావచ్చును-

ఔరం:- అవు నట్లే యొనర్చెదముగాక! కాని కుమారీ! నేడే మట్లు దాసీనముగ నుంటివి?

ఉన్ని:- ఏమియులేదు.

ఔరం:- కొన్నిదినములనుండియు నీయందొక మార్పు గనఁబడుచున్నది.

ఉన్ని:- (ఊరకొనును)

ఔరం:- కుమారీ! ఏమైన విచారకారణమున్నచో నాకుఁ దెలుపుము. ఊరక లోలోనఁ జింతించుచు నుల్లాసమునుఁజంపుకొని మనస్సును కష్టపెట్టుకొనుట మంచిదికాదు-

ఉన్ని:- జనకా! నాకట్టి విచారమును లేదే.- నేనీమధ్య నొక నూతన ప్రబంధమును రచించు చుంటిని. దానిఁగూర్చియే నేనెప్పుడు విచారించుచుందును. దానినే మీరన్యథాతలంచిరి.

ఔరం:- ఏమి ప్రబంధము?

ఉన్ని:- ఇంకను నామకరణ మొనర్పలేదు.

ఔరం:- మంచిది ప్రబంధరచనయందైనను వృథాగా మనస్సును గలఁత బెట్టుకొనకుము. ఇంక నిక్కడ నేమి చేసెదవు.? పోదమురమ్ము. (ప్రస్థానము)

రంగము ౨.

స్థానము:- శివాజీగృహము -రాయగడము.

సమయము. ప్రభాతము.

(మోరోపంతు, నేతాజీ, తానాజీ, నిలుచుని మాట్లాడుచుందురు)

నేతా:- మోరోపంత్! పురందరుకోటను సాధించుటకు తిరిగి ప్రయత్నములు జరుగకున్న వేమి?

మోరో:- నేతాజీ! మనపరిస్థితు లిప్పుడు కోటను సాధించుట కనుకూలముగ లేవు. మనప్రధాన దుర్గము లౌరంగజేబు చేతిలో చిక్కినవి. అతనిని సాధించుటకు మనబలము చాలదు. కావున నాతనితో కృత్రిమమైత్రి నెఱపవలసివచ్చుచున్నది. ఈసంగతి వింటిరా! ఔరం గజేబు మనప్రభువు వారిని సగౌరవముగ దర్బారున కాహ్వానము సేయుచు ననేకబహు మానము లంపియున్నాడు.

తానా:- చాలపెద్ద యెత్తు వేసినాడే.

నేతా:- మనకు దాని పైయెత్తుచేత గానపుడు కదా! విచారింపవలసినది!

మోరో:- అయిన ప్రభువుగారి ఢిల్లీ ప్రయాణము విషయమై మీసలహాయేమి?

తానా:- ప్రభువువారు ఢిల్లీకిపోవకుండుటయే మంచిదని నాయభిప్రాయము, ఏలనన నౌరంగజేబు బహుకుటిలుఁడు. మిగుల చిక్కలి బలవంతుఁడు. ముఖ్యముగ నతనికప్పుడు స్థానబలిమియు నెక్కుడుగ నుండును. మనప్రభువు వారెంతటి బలగముతోడ వెళ్లినను, నొకవేళ తప్పి వచ్చెనేని, నిర్వహించుకొనుట కష్టము.

నేతా:- పోకుండిన చక్రవర్తి విరోధముఁ బలంచునే. అప్పుడు మాత్రము నిర్వహించుటకష్టము కాదా? ఈ కష్టమెట్లును తప్పకవచ్చినట్లున్నది.

మోరో:- నేతాజీపల్కినమాట సత్యము. ప్రభువుగారు ఢిల్లీకేగుటయే యుచితమని నాకు దోచుచున్నది. ఎట్లైనను మన మప్రమత్తులమైమాత్ర ముండవలయును. కాని ప్రయా ణమునకగు నేర్పాటు లెట్లుచేయవలెనో విచారింపవలసియున్నది.

తానా:- మనలో నెవరైనప్రభువుగారిని వెంబడింపవలయును.

మోరో:- తానాజీ, నీవును, నేతాజీయును ప్రభువుగారిని రహస్యముగా ననుసరింపవలెను. ఇది చాల క్లిష్టసమయము. ఏమాత్ర మేమరియున్నను నష్టము వాటిల్లును.

తానా:- ఇదియంతయు నిట్లుండ ప్రభువుగారు లేనిసమయమున నిచ్చట రాజ్యవ్యవహారముల సరిగ చూడవలసియుండును. బీజపూరువారి కీరహస్యముఁ దెలియనీయరాదు.

మోరో:- ఆ కట్టుదిట్టములు కొన్ని యీవఱకే చేయఁబడినవి. మఱియు నిప్పటిలో బీజపూరు వారు మనపై దృష్టి నిగుడ్చుటకువీలులేదు. ఏలనన కొంకణములోని యడవిజాతులు వారిపై దిరుగుబాటుచేసినవి. ఇప్పుడు వారినణఁచుటకై బీజపూరువారు ప్రయత్నించు చుండిరి. మఱియును మనసరిహద్దులలోని బీజపూరువారికోటలను సైన్యనష్టమంతగా లేకుండనే యే యుపాయముచేనైన సాధింపవలసినదిగా నేర్పాటుచేసియున్నాను.

నేతా:- అంతియే కాదు. మనము సర్వదా వేగులవాండ్రను బీజపూరు గోల్కొండల యందుండు నట్లుగ జేసి యెప్పటివార్తలపుడు దెప్పించుకొనుచు తగురీతి నడుచుకొనవలయును.

మోరో:- అవును తానాజీ! అట్టియేర్పాటులును జరుగుచున్నవి.

(అబాజీ, అన్నాజీల ప్రవేశము.)

మోరో: ఓహో వచ్చితిరా? రండు ఎచ్చటినుండి యీరాక!

అబా:- బీజపూరునుండి వచ్చుచున్నాము. ఇప్పటికి మనసరిహద్దులలోఁగల బీజపూరువారి కోటలను నాల్గింటిని పట్టుకొనగల్గితిని......సరికాని యిదియేమి! ప్రభువువారు ఢిల్లీకేగుదురట? ఆవార్తవిని వేవేగ వచ్చితిమి.

మోరో:- అవును. ప్రభువుగారికి దర్బారునుండి యాహ్వానము వచ్చినది.

అబా:- అయిన ప్రభువుగారి నిశ్చయమేమి? వారు దర్బారునకు నిశ్చయముగా వెడలెదరా?

నేతా:- ఏమట్లనెదవు?

అబాజీ:- అనుటకేమున్నది? ఔరంగజేబు నంతటి కుటిలుఁడు ధర మఱియొకఁ డుండఁబోఁడు. ఇఁక మనప్రభువుగారియెడల నతని కౌటిల్యము నడుగనక్కఱయేలేదు. మనల నాతఁడెన్నిసారులు మోసగించెను. అట్టివాఁడిప్పుడిట్లు మారెనన్న నమ్మశక్యమా! అసంగతిఁ దెలిసికొనకయే యిట్టి పరిస్థితులలో రాజ్యము విడిచి, యువరాజునుఁగూడ దీసికొని శత్రుమధ్యమునకు నరుగఁబోవుట శ్రేయస్కరమా!— ఈప్రయాణము నా కేమాత్రము నిష్టము లేదు.

అన్నాజీ:- నాకు నిష్టములేదు.

తానా:- నేను నయిష్టమునే సూచించితిని—కాని—

నేతా:- తానాజీ! మరల మొదలా? అబాజీ! ఇది ప్రభువుగారి నిశ్చయమై యున్నది. అంతియగాక ముందు వెనుకల నాలోచింపక నూరకఁ దొందరపడినఁ బ్రయోజనమేమి?

అన్నాజీ:- ఇందు తొందఱయేమియును లేదు. మేము నాలోచించితిమి. మనమీ యాహ్వానమును తృణీకరింతుమేని, ఫాదుషాతో మరల విరోధమగునని—కాని, యది యుపద్రవహేతువు కాజాలదు. ఏలనన నతనికిని మనకునుఁగల వైరమీనాటిదికాదు. ఒకవేళ నీకారణమున నతనికిని మనకును యుద్ధము సంభవించినచో గెలిచిన గెలువగలిగెదము. లేదా గుప్తముగా నణఁగియుండి సమయమును వేచి విజృంభింతముగాక! ఇఁకమనమీ యాహ్వానము నంగీకరించి ప్రభువులని దర్బారునకు నంపుదమేని నచ్చట నపాయమేమైన జరిగిన మనము చేయఁగలదేమి? ఈమాత్రము యోచనమక్కఱలేదా?

(శివాజీ ప్రవేశము)

అందఱు:- జయము మహారాజునకు జయము.

శివాజీ:- మోరోపంత్! మీరిచటికివచ్చి చాలసేపైనదనుకొనియెద—ఇంతవఱకు నేమాలోచించిరి?

అన్నా: దేవా! తమరు ఢిల్లీకేగుట మాకేమియు నిష్టముగలేదు.—కాని,

శివా:- అన్నాజీ! నాకంతగా నిష్టములేదు. ఇది ఢిల్లీశ్వరు నాహ్వానమనుకొనుటకంటె భవానీదేవి యాజ్ఞయనుకొని విచారింతుమేని ఢిల్లీకేగుట యుత్తమమని తోఁచును.

అబాజీ:- దేవా! యిద్దాని భవానీదేవి యాజ్ఞయనుకొనుటయెట్లు?

శివా:- ఎట్లా? అఫ్జుల్ ఖానునితో నొంటరిగా నెదుర్కొనుట యెట్లు తటస్థించినదో, యర్ధరము మాత్రమే షైస్తఖానుమందిరమునఁజొచ్చి వానిని బారద్రోలుటెట్లు తటస్థించినదో మొన్నమొన్న పురందరుకోట మొగలుల వశమైనపుడు మన మిరువదికోటలను గోల్పోయి ఫాదుషాను లొంగుట యెట్లువచ్చినదో, దానివలన మనకు మేలేకలిగినదో, కీడుకలిగినదో విచారింతుమేని స్పష్టముకాగలదు భవానీదేవియాజ్ఞ యెట్లో.

మోరో:- నిజము.

శివా:- ఇప్పుడీ ఢిల్లీప్రయాణము నట్టిసంఘటనమే యని నా విశ్వాసము.

అన్నా:- విశ్వాసములను, అదృష్టములను కొంచెము నేపట్టుంచి మానవసహజబుద్ధితో నాలోకింపక విచారింతము. నాకుఁదోఁయక యడిగెదను. ఏమి-తమరౌరంగజేబుయొక్క యీపత్రవర్తనము నిజముగా విశ్వసించియే యీ ప్రయాణమునకుఁ బూనుకొనిరా? లేక ఔరంగజేబు స్వభావ మెఱింగియు వాఁడు చేయఁగలుగునదేమను నిర్లక్ష్యభావమును వహించియేగుచుండిరా!

శివా:- ఓయీ! తెలియకగాని, నిర్లక్ష్యముచేఁగాని యీప్రయాణము నేనే నియ్యకొనలేదు. ఉత్తరహిందూస్థానమందలి వ్యవహారముల స్వయముగఁ బరికించుటకిదియొక యవకాశముగఁ జేసికొంటిని. ఇందుకొఱకై ముందుఁ నన్నిసంగతులతో బరిచయముఁగలుఁగఁజేసికొనుటకును, నొకవేళ నేదేని యపాయము వాటిల్లిన నందుండి తప్పించుకొనుటకుఁ జాలిన సాధనసామగ్రిని ముందుగనే సమకూర్చి యుంచుటకును రఘునాథపంతును ఢిల్లీకిఁ బంపియుంటిని. కాన మనకువచ్చిన భయమేమియులేదు. మఱియుఁ దాదాజీయుఁ నేతాజీయు నన్ననుసరింతు మనచుండిరి. ఇఁకను సంశయకారణమేమి? అదియునంగాక యౌఢవ్రాదయమున సంయమునకుఁ దావొసంగ వచ్చునా? భీత్యాంకురములకు నవకాశమొసంగ వచ్చునా?

సీ॥ ఘోరనిశితాసి ధారాప్రపాతర
క్తామితసాధ్వంబుల నరుగువేళ
శత్రువరూధినీ క్షాత్రదుర్గప్రభే
దన కార్యములయందుఁ దరలువేళ
రాజనీతి జ్ఞానరచిత గూఢవ్యూహ
విచ్ఛేదనంబు గావించువేళ
దురదృష్ట భూతసందోహ కృతాధైర్య
మేఘముల్ జెదర జృంభించువేళ

గీ॥ కాందిశీకత్వమును, పరాక్రమము లేమి।
మాంద్యమును, దైన్యమార్యాభి నంద్యమగునె
వీరకేసరి సాహసోదారవర్త
నాదికముల కియ్యది యమర్యాద కాదె?

ఆబా:- శివా! మనము ఢిల్లీకేగిన నెగ్గకొని రాలేమని కాదు నాయభిప్రాయము. ఇట్టి పరిస్థితులలో రాజ్యరక్షణమెట్లు— ఆ భార మెవరిపై వేయుట యని శంకించు చుంటిని. చిరంజీవి నైన నిచ్చట విడిచి వెళ్ళిన బాగుండును.

శివా:- ఆబాజీ! వానివిడిచి వెళ్ళుటకు వీలులేదు. వాడు ఢిల్లీకివచ్చుటకు గట్టిగ పట్టుబట్టి యున్నాడు. ఒక వేళ ప్రయాణము మానుకొనవలసి వచ్చును.— సరి అన్నాజీయున్న, నీవును శత్రువు లెవ్వరును మన రాజ్యముమీదికి రాకుండ జాగ్రత్తగ గాచుకొనుచుండ వలయును. మోరోపంత్! నీకు వేఱుగ జెప్పవలసిన దేమియులేదు, హంబీరరావును మూడువేల సైన్యముతో పూనాలో నుండు నట్లేర్పాటు జేసితిని. అవసరమగుచో నీవాతని సహాయమును గోరవచ్చును.

మోరో:- ప్రభూ! రాజ్యరక్షణ విషయమై తమకట్టి చింతయు వలదు.— ఒకమాట ఢిల్లీలో తమరొక్క రామసింగును తప్ప మఱెవరిని నమ్మవలదు. అతడు మొన్న దక్కనుకు వచ్చినపుడు నేనాతనితో మైత్రి నెఱపియుంటిని. అతని స్వభావమును బాగుగ గుర్తించితిని. అతడచ్చటి జనులనెట్లు వశము చేసికొనవచ్చునో మీకు దెలుపగలడు.— నేతాజీ, తానాజీలు మిమ్ము ననుసరించినను వారుబహు రహస్యముగ మెలగవలయును— ఎందుకైనా మంచిది. ఒకవేయి మావళీలను 800 కాల్బలమును తమతో దీసికొనిపొండు.

శివా:- మంచిది, మోరోపంత్! ఇక మేము పోయివత్తుము. తానాజీ! మనము రేపటి యుదయముననే ప్రయాణమై పోవలెను. మనమెల్లరము నొకమారు తల్లిగారి దర్శనము జేసి వత్తమురండు.

(ప్రస్థానము.)

రంగము ౪.

స్థలము. ఉన్నీసాగది— సమయము. మధ్యాహ్నము.

(ఉన్నీసా చెలికత్తె లిద్దఱును కుంచెలచేత బట్టకొని పటమును చిత్రించుచుందురు)

ప్ర:- (కుంచెనుక్రిందనుంచి) చెలీ! ఏమైన పోలికవచ్చినదేమో చూడవే!

ద్వి:- మనమతని జూచినఁ గదా పోలిక నిర్ణయించుటకు?

ప్ర:- ఆమెచెప్పిన వర్ణన నీకేమైన జ్ఞాపక మున్నదటే!

ద్వి:- మఱి పొడవుట! వక్షఃస్థలము విశాలమట! ఆజానుభుజంబులట! ఏమాకారమో యది! ఎవరికుండదు?

ప్ర:- తాను వ్రాసికొనిన బాగుండును గదా! మనలను వ్రాయమని కోరనేల? మనము వ్రాసిన తనకు నచ్చునా? ఇప్పటికి నాలుగు పర్యాయములు వ్రాసి చించుట యైనది. ఇక దీని కేమి వంకలు పెట్టునో!

ద్వి:- ఉండుము. వచ్చుచున్నట్లున్నది.—

[ప్రవేశము. ఉన్నీసా]

ఉన్నీ:- సఖీ! సఖీ! ఇంకనూ పూర్తి యైనదటే— ఇంకను కాలేదా?— అయ్యో! ఇంకను కన్నులు పెట్టలేదు.

ద్వి: చెలీ! ఏమాతొందర— చూడు మీమాటైన పోలిక వచ్చినదేమో!

ఉన్నీ:- ఏదీ! నాసికనెట్లు చిత్రించిరి— తిలప్రసూనము వలెనా?— చంపక కుసుమము వలెనా? గ్రీవమును కంబువువలె రచించిరా?— వక్షఃస్థలమును విశాలముగను, నెత్తుగను వ్రాసిరి కదా! భుజములను కర్ణములను చుంబించునట్లుగా రచించిరా?— బాహువుల జానుదీర్ఘములుగ చిత్రించితిరి కదా?—

ద్వి:- (అపవారించి) అయిన నీకుపన్యాస మైనదా?

ప్ర:- చెలీ! ఈ వైఖరియేమి?

ఉ:- (ఈమాటల వినుపించుకొనకయే) చెలీ! పటమిచ్చుటలేదే!

ద్వి:- ముందు ప్రత్యక్షముగ నుండగనే—

ఉ:- ఆఁ (అని తల పంకించి బొమ్మవైపు చూచి) అబ్బ! ఎవరే యీ బొమ్మ వ్రాసినది?— కపోలఫలకంబులను లలిత రేఖలలో నిరాడంబరముగ చిత్రింపజాలక పోతిరే— ఈ వర్ణము లెంత వికటముగ నున్నవే— అబ్బ! ఏమి యీ విన్యాస వైఖరి! నేననుకొని నట్లు రాలేదే—

ద్వి:- నీ వెట్లనుకొంటివో నీ హృదయమున జొచ్చి మేము చూచితిమా యేమి? నీవు వివరించియుంటివా? విశదముగఁ దెలుపుకొనినచో—

ఉ:- కాదే! నా హృదయమును విప్పిచూపెదను— చూడుడా మహానుభావుని—

సీ॥ కాంతి గోళంబులో! కన్నులో! గనరే
చెలువొందుచుండె రిక్కలవిధాన!
స్వప్రభాచక్రమో! వదనమో! చూడరే?
తనరారుచుండె చంద్రుని విధాన
స్వర్గసామ్రాజ్యమో! వక్షమో? యరయరే?
కొమరారు కరిమస్తకము విధాన
ప్రజ్ఞాధ్వజంబులో! బాహులో! తెలియరే?
చలియించుచుండె భోగుల విధాన
గీ॥ అదె మనోహర స్వచ్ఛ దివ్యప్రకాశ
మందిరము ? యేమి? యాపాదమస్తకంబు
రుచులనీను బాలసూర్యుడో యనంగ
మహిత శౌర్యాధి రాజ్య సమాప్తినంగ॥

ద్వి:- (ప్రథముతో) చెలీ! దీనికి పిచ్చి పట్టినట్లున్నది చూచితివా?—

ఉన్నీ:- చెలీ! పటమేది? ఎంతవఱకైనది?—

ద్వి:- ఆఁ పూర్తియైనది—పిచ్చి—

ఉ:- కన్నులు చిత్రించితిరా?— నేను చేసెదనంటిని కదా! ఇంతలో మీకీతొందర యేల?

ప్ర:- (ఈ యవస్థ యర్థముకాక తెల్లబోయి జూచుచుండును.)

ద్వి:- (ప్రథమతో) చెలీ! మనమిఁక పోవచ్చును. ఉన్నకొలదియు వికార మతిశయించుచున్నది. (అని ప్రథమతో పోబోవ)

ఉ:- ఇదేమే! ఎచ్చటికి పోవుచుంటిరి?

ద్వి:- మఱెక్కడకును లేదు. మావంటివారి వద్దకు.

ప్ర:- అబ్బ! ఊరకొనవమ్మా! ఆమెకేదో మతిభ్రమ కలిగినట్లున్నది.

ద్వి:- నీకును కలిగినది. ఇది యంతయు జూడ నాకును కలుగుచున్నది. మతిభ్రమణమంట! అచిత్రపటములో నేమున్నదని, యీమెకీ భావోన్మాదము కలుగుటకు-నీకందుకు రెండు నిమిషము లూరకుండుము. దానియంతట నదియే తిరిగివచ్చును.

ప్ర:ద్వి:- (నిశ్శబ్దులగుదురు. ఉన్నీసా చిత్రపటమును చూచుచుండును.)

ఉ:- చెలీ! యిది బాగుగనున్నదే! ప్రకృతివీరుని లక్షణములన్నియు నిందు వ్యక్తీకరింపబడినవి.

ద్వి:- చెలీ! అన్ని లక్షణములును బాగుగ నున్నవికాని, కోపపడక చెప్పు. యీ పటమెవరిదో!

ఉ:- ఇది యెవరిదికాదు. కాజాలదు. శౌర్య సాహసౌదార్యాది గుణముల పరిణామమును నిరూపించుటకేర్పడిన యొక వీరపురుషుని స్వరూపమే యున్నచో నదియెట్లుండునో నేనూహించి దానిని స్థూల దృష్టికందునట్లుగా నిట్లు చిత్రింపుచుంటిని.

ద్వి:- సరే దాఁచుకొనకుము.— ఇకనీ యున్మాదమునకు హేతువేమి?

ఉన్నీ:- చెలీ! మీమాటలు నాకర్థమగుటలేదు. యున్మాదమేమి?

ద్వి:- ఉన్మాదమా! మఱేమియు లేద— కొంతసేపటి క్రింది ప్రదర్శనము—

ప్ర:- చెలీ! హాస్యముకాదు— ఇంతకు మునుపు నిజముగ నీవు కొంచెమున్మాదమునకు లోనైతివి— ఏవేమో పల్కితివి.

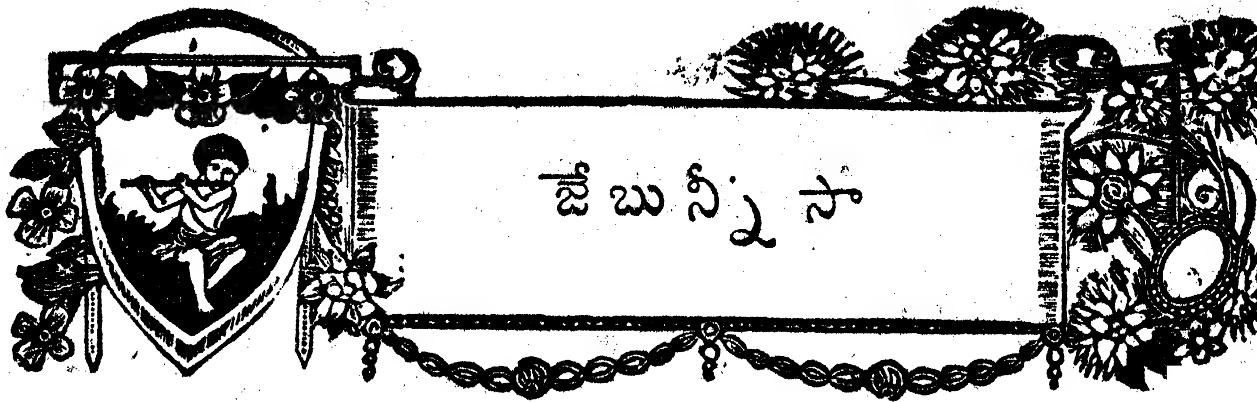
ద్వి:- (ప్రథమతో) యింకను నీకు సంశయమేటికి? ఈ చిత్ర రూపమున్నను, తదాలోకన జనిత యున్మాదమునకు నేదో సంబంధ ముండితీరవలెను. (ఉన్నీసాతో) చెలీ! మతి యొకసారి యడుగుచున్నాను. నిజము చెప్పుము?

ఉన్నీ:- ఎన్నిసారులడిగినను నిజము చెప్పుట కింతియే కదా!

ద్వి:- పోనీ యింకంత చెప్పుట కిష్టము లేనిచో మేమేల నిన్ను బాధింపవలయును. (ప్రథమతో) చెలీ! రమ్ము. మనమిచటనుండ నవసరము లేదు. (అని ప్రథమని సఖిని లాగికొని తనతోఁ దీసికొనిపోవును.)

ఉ:- ఏమి! నీ భ్రాంతి!— (పటమును దీసికొని) ఆ వీరుని రూపమిట్లనే యుండునా?— ఆఁ అదిగో అట్లనే యున్నది.—

(అవనిక జారును.)

తృతీయాంకము.

రంగము 1.

స్థానము, ఢిల్లీదర్బారు.

సమయము. ప్రభాతము.

(పాదుషా ఔరంగజేబు, ప్రధాన సేనాపతి దిలేర్ ఖాన్, దండనాయకుడు షైస్తఖాన్ హిందూసేనాపతి రామసింగు ఇంకను కొందరు సర్దారులు యథోచితాసనాసీనులై యుందురు.)

ఔరం:- మంత్రులారా! ఇంతటి ధననష్టమెట్లు కలిగినది. మన బొక్కసము దాదాపు మూడు భాగములు నాశమైనదే. ఇప్పటికిని మనకీరాజసింగు లొంగు జాడయగుపడుటలేదు.

దిలేర్:- ఎంత ధన నష్టము- ఎంతసైన్య నష్టముగలిగినది- మనకీ పొగరుబోతు మూలమున___

షై:- ఈ నష్టమంతయు మనము రాజసింగు నొద్దనుండి వసూలు చేయవలెను.

రామ:- ప్రభూ! మనకీ నష్టమొక్క రాజసింగువలన కలుగలేదు-

ఔరం:- అవును. శివాజీవలన గూడ గలిగినది- దుర్గాదాసువలన కొంతకలిగినది-

షై:- మొత్తము పైన హిందువులవలన కలిగినది. కనుక యీనష్టమును హిందువుల వద్దనుండియే వసూలు చేయవలెను.

దిలేర్:- రాజసింగు వద్దనుండిగాని శివాజీ వద్దనుండిగాని నష్ట పరిహారముల మనము గ్రహింపజాలము - ఇక నెవరివద్దనుండి గ్రహించుట?-

షై:- మన అధికారమునకు లోబడి యున్న హిందువుడైన ప్రతివాడును మన యీనష్టమును పూర్తిచేయవలెను.

ఔరం:- అదియెట్లు!

షై:- మనము వారిపై నపరాధపుపన్ను విధింపవలెను.

ఔరం: ఏమి యపరాధమును వారి కాపాదింతము?

దిలేర్:- అది ఆలోచింప వలసిన విషయమే!

షై: ఏమి అపరాధము కావలయును? మనరక్షణక్రిందనుంటూ, మనయుప్పు తింటూ, మనయధికారమున నున్న హిందువులు మన మతాశయములకు విరుద్ధముగా జుట్టు పెంచు

కొనుట యపరాధము కాదా? బొట్టు పెట్టుకొనుట యపరాధము కాదా? ఇంతకన్నను ఘోరమింకేమి కలదు? కావునజుట్టుబెట్టుకొను ప్రతి హైందవుడును మనకు తలపన్ను చెల్లింపవలసియుండును.

దిలేర్:- గొప్ప అపరాధమే.

ఔరం:- దిలేర్ ఖాన్! ఇదియెంతయు బాగుగ నున్నది. ఈ యుపాయమున మన మదిర కాలమునకే నష్టద్రవ్యమును తిరిగి పొందగలము కావుననేను హిందువులపై యీ క్రొత్తపన్నును విధించుచుంటిని. (అని కాగితముపై నేదియో వ్రాసి) దిలేర్ ఖాన్! ఇదిగో నాయాజ్ఞాపత్రము దీనిప్రకారము హిందువులవద్దనుండి జిజియాపన్ను వసూలు జేయుము. (అని పత్రమిచ్చును)

షై:- దిలేర్ ఖాన్! ఏదీ ఆజ్ఞాపత్రము నొకమారు చదువుము.

దిలేర్:- మంచిది. (ఇట్లు చదువును)

హైందవుడైన ప్రతివానికిని:-

మీ సామ్రాజ్యమునకు మా యధికారము క్రిందకుద్రోసికొనిరాలేమి మధ్యమధ్య మాపై దిరుగబాటుసేయు రాజసింహాది మీ హిందీరాజుల నణుగ ద్రొక్కుటకు నేమి, మాకు చాల ధన వ్యయమును, సైన్యనష్టమును గలిగినది. ఈనష్టము విశేషము మీవలననే కలిగియుండుటచేత మీచే యీలోటును బాపవలెనని యున్నారు. మరియును, మా యుప్పుతినియు, మారక్షణము క్రిందనుండి మామతమునకు విరుద్ధముగా జుట్టు నొకదానిని మీరు పెట్టుకొనుచుండిరి. కావున మీయీయపరాధములకు గాను "జిజియా" యను క్రొత్తపన్ను నొకదానినీయాజ్ఞా పత్రము ద్వారా విధించుచున్నాను. ఇది జుట్టునుంచుకొను ప్రతిహైందవుడును నిచ్చుకొనవలసి యుండును. ఈయాజ్ఞ రేపటి సూర్యోదయము నుండియు నమలులోనికి దీసికొని రావలయును.

ఆజ్ఞాధిక్కారము నొనర్చినవారు మరణదండన పాలగుదురు-

ఔరంగజేబు,

అలంగీరు చక్రవర్తి.

షై:- చాలు. ఇకమనము జిజియాపన్ను వసూలు చేయవలెను.

సరదారు:- ఇంతకు రాజసింగు విషయమేమి చేసితిరి? ముందాతని కావర మణపవలయును.

షై:- అవు నవశ్యము.

ది:- మనమాతనిపై తప్పక దాడి వెడలవలయును.

ఔరం:- మంచిది. దిలేర్ ఖాన్! నీవుసైన్య సమేతుడవైపోయి యాతని రాజ్యమునందే జిజియా పన్నులు చేయుము.

దిలేర్:- అతని రాజ్యమునందే కాదు. అతనివద్దనే వసూలు చేసెదను.

షై:- దిలేర్ ఖాన్! ఆరాజ్యమునే నాశనము సేయవలెను.

దిలేర్:- అపని నీవే చేయవలెను.

షై:- అవును తప్పక చేసెదను.

దిలేర్:- మిన్న శివాజీని పట్టుకొనవల్లెకాదు?

షై:- పట్టుకొన్నట్లుగ కపోయిన పట్టుకొనబోవునట్లు?

ఔరం:- అన్నట్లు జ్ఞప్తికివచ్చినది నేను శివాజీరాగలడు. అట్లని నిన్ననే శివాజీ యొకదూ సంపియున్నాడు. రాంసింగ్ నీవు కొంతసైన్యముతో నగరద్వారమున వేచియుండి యాతని సగౌరవంబున నిటకుదోడ్కొనిరమ్ము.

రామ:- చిత్తము (ప్రస్థానము.)

ఔరం:- మంత్రులారా! ఈ శివాజీని పట్టుకొనుటకు మనము విశ్వప్రయత్నములజేసి యుంటిమి. నేటికి రొలుకవలె బోనులోజిక్కుచున్నాడు. దీనితో నాకవిపన్మృత్యువు విరిగిపోయిన దనుకొనవచ్చును. మొంగల్ ప్రతాపసూర్య దక్కనునందు స్వేచ్ఛగా విహరింపవచ్చును. బీజపూరు గోల్కొండనవాబు లీవఱకే తమ రత్నమకుటములను నా పాదపీఠియందు సమర్పించియున్నారు. సూరత్ ప్రాంతమకదలి పోరిగీనులెల్లరు నాకృపాభిక్షువులై నిత్యము నన్ను రాజులను బంపుకొనుచున్నారు. ఘూర్జరమండలీ రాజు లెల్లరు నాచరణదాసులై యున్నారు. మొంగల సామ్రాట్టుయొక్క ఖడ్గమునకింక అ కిచ్చట నవరోధముకలుగలేదు. దక్కనునందొక్క శివాజీయు న్నుత్తరహిందూస్థానమున నొక రాజసింగునతప్ప భారతరాజన్యులెల్లరు నీ మొంగల్ పతాకమునకు సలాములు చేసిరి. నేను శివాజీయు మా పశ్చాత్తాపము గాదు నిలువగలేదు. ఇకరాజసింగ ఇప్పుడు నా బలమునంతయు ప్రయోగించి సర్వశక్తుల నొకొన్నిక్షణముగ నొనర్చుకొని, గర్వాద్రి శిఖరమధిష్టించినవాని గ్రిందబడలాగి నా పాదాక్రాంతునిగ జేసికొనెదగాక! దిలేర్ ఖాన్! జైత్రయాత్రనిధనై నీవు ప్రయత్నముల సేయుచుండుము.

తీ:- చిత్తము.

షై:- అవును. ఈమూ రాతని యంతమొందప్పక జూడగలను.

సర్దార:- ప్రభూ నాకొకసందియము గలుగుచున్నది ఆ రాజసింగనొద్ద యిప్పటికినిదుర్గాదాసు కలడు కదా? అతడేదియో యుపాయమున మనప్రయత్నముల భిన్నమొనర్పకయుండునా?

ఔరం:- ఇవు డారనివ్యూహము లేందుకునుపనికిరావు. మహాసత్వముయొక్క ధాకకాయుక్తు లాగగలవా? దుర్గాదాసుయొక్క తాంత్రికజ్ఞానమంతయు నీమారు మాఖడ్గలోహాగ్నిం బడి భస్మము కావలసినదే.

(దౌవారికుడు ప్రవేశించి.)

దౌవా:- దేవా శివాజీ ప్రభువుగారు వచ్చుచున్నారు ఔరం:- రానిమ్ము.

(దౌవారికుని ప్రస్థానము.)

ఔరం:- దిలేర్ ఖాన్! ఈ శివాజీ మన కేమూర్తిమాటనదు సాష్టాంగాది గౌరవ క్రియలను జేయడు. కనుక నతని నిడివికన్న గొంచెమెత్తు తక్కువగానున్న ద్వారమును నాతడు నా సింహాసనమును సమీపించు మార్గమునకు మధ్య నదిగో— అచట గట్టించియుంటిని. అట్లైన

నాతడు వంగి రావలసియుండును కదా! నీవు పోయి యతని నా ద్వారమునను తీసికొనిరమ్ము.

దిలే:- మంచిది. (ప్రస్థానము)

ఔరం:- షైస్తఖాన్! ఈ శివాజీ కొఱకై యయిదువేల సైన్యమున కధిపతులగు సేనానులు కూర్చొను స్థలమున— నదిగో యచ్చట ఆసనము నేర్పాటు చేయబడినది. అతడు సభలో ప్రవేశించిన తరువాత కూర్చుండుటకై నీవాతనికా యాసనము జూపుము. అంతటి నీచస్థానమున నాతని, గూర్చొండజేసినగాని యాతనికి బరాభవము పూర్తిగకాదు.

(శివాజీ శంభాజీతో, సగర్వముగా ప్రవేశము.)

షై:- అదిగో— నీవా సర్దారులలో బోయి కూర్చొనుము. నీకా యుద్యోగ మీయబడినది—

శివా:- (కోపఘూర్ణితలోచనుడై యట్లే నిలుచునియుండును. ఆ ప్రయత్నముగ చేయి కత్తిపైకిబోవును. తెలపడును.)

రంగము 2.

స్థానము:- ఉన్నీసాగది.

సమయము:- మధ్యాహ్నము.

(ఉన్నీసా చింతిత స్వాంతయై ప్రవేశము)

ఎంతటి ద్రోహము— నా జనకుడెంతటి ద్రోహమొనర్చెను. ఇది యాతని నీచస్వభావమునే తెలియజేయును. కాని యా వీరుని కేమినష్టము? తానెంత యాతని యవమానింతమన్ననునది యాతని విశేషమున కొక వన్నె నెపెట్టెను— ప్రవేశద్వారము తనకన్న పొట్టిగ నిర్మింపబడినపుడు నా తండ్రి యనుకొనినట్లతడు వంగిరాక నాటిభపాదుడై రొమ్ము విరిచుకొని సభను ప్రవేశించిన యాతని గాంభీర్యము నా కన్నులకు గట్టియున్నట్లున్నది- యిప్పుడు-భళి— వీరునిలక్షణమట్టిదికదా!........ నేను నా మనః కల్పితవేగంబున చిత్రించుకొనిన నా దివ్యమూర్తియే యిది! ఆహా ఏమి! పౌరుష మెట్లాతనియందు పరిణామమును జెందినది! పాదుషా తనను గౌరవింపక నుపేక్షించియున్నపుడును తనవాక సర్దారునిగా నియమించినట్లు తెలిసికొని నవ్వుచును- అతడెంత నిశ్చలముగానుండెను. తనకు జరిగిన పరాభవమును తెలిసికొనినపు డా వీరుని శరీరమాపాదమస్తకమును క్రోధాగ్నిచే సంతప్తమై కంపించెను. నేత్రము లరుణరాగ పూరితములై విస్ఫులింగములగ్రక్కెను. ఒక్కమారు హస్తము ఖడ్గము మీదికి బోయెను. అవమాన తరంగంబులచే నాతని హృదయమల్లకల్లోలమగుచున్నను,- ఏమి ఆధీరోదాత్తత- పల్లెత్తు మాటనైన ననలేదే- ఇట్టి వీరునా పరాభవించుట- ఇందులకా ఢిల్లీకి రప్పించుట! అదియు నా యోచన చేతనా- హా! దుర్భరము!- .— ఇంతవంతకు నేనేకదా కారకురాలనైతిని .... ఆహా! నా మనః కల్పితరాజ్యమందు, నే మహావీరుని గుణగణముల వినియుబ్బి తబ్బిబ్బులగుచుంటినో? యే మహా ప్రతాపశాలి శౌర్యమునందాత్మను సమర్పించికొన్నియుంటినో, యే శౌర్య ధుర్యుని ప్రతాపము నహర్నిశములు జపించుచుంటినో, యే మహాపురుషుని నా హృదయ సింహాసనమునందు ప్రతిష్టించుకొని పూజించుచుంటినో ఆ మూర్తి- ఆ తేజోమయ మూర్తి--- ఆయనంత కీర్తి--- ఆ నా యారాధ్యదేవుడు - దర్బారులో ప్రత్యక్షమైనప్పుడు- నా హృదయాంతరము నుండి - అదేమి దైవాయత్తమో - యొక యనిర్వచనీయ ప్రేమకామనము - కిరణమువలె మెఱసెను. స్వాంతము ప్రేమోన్ముఖము య్యెను. నా కోరిక లీరికలెత్తెను......నా హృదయ మామహారాష్ట్ర యోధాగ్రేసర చక్రవర్తి పాద పద్మములపాలు వ్రాలినది.- హా! హతవిధీ! అకుధ మహారత్నమునకేల యంతలోనంతరాయము గల్పించితివి? .... అట్టివీరుని యవమానించు కట్టడి పనికి నా తండ్రియెట్లలాడిగట్టెను? తండ్రియే యగుగాక! ఇంతటి యకృత్యమా! వీరునికి గలిగిన పరాభవమునకు ప్రతి విధాన మొనర్పపలదా?— నా తండ్రినికోయి— యడిగెదనుగాక!

(ప్రస్థానము)

రంగము. 3.

ప్రస్థానము. ఆలంగీరు పాదుషా విశ్రామ మందిరము.

సమయము:- మూడవ ఝాము.

(ఔరంగజేబు పచారము చేయుచుండును.)

ఔరం:- ఎంత దొంగవేషము, శివినాడు. మోసమునో నౌరంగజేబు తనపై చేయి యని యాతడిప్పటికైన గ్రహించియుండడా? గ్రహింపక యున్నచో యుండినే గ్రహింపగలడు... రామసింగు గృహము వీనిని కనిపెట్టి యుండుటకు దగు యేర్పాటులు గావించితిని. కాని వీని నిపుడేమి సేయవలయును? ఏమి వీని యొత్తులు? తనతో వచ్చిన సైన్యమును తిరిగి తన దేశము పోవుటకై యనుజ్ఞ చేసుము, నీ యుద్యానమున శివాజీ నాకొక లేఖ నంపెను. దానికింత కావలయునా? అయ్యది నా యుద్యమమునకు మతింత సహాయకారిగ నుండ్దెను కదా? తన సైన్యము నా దేశమును విడిపోయిన నాకేమి నష్టము? తానే మతింత నిస్సహాయుండగును. అది నాకు ప్రతికూలము మేలు. కావున దానికి నేను వెంటనే యియ్యకొంటిని. ఇపుడొంటరిగ నున్నాడు. వీనినేమి చేయవలయును? గత ప్రాణునిగ జేసి నారాజ్యమునకు శాశ్వత భద్రమును కూర్చుకొందునా?...

(ఉన్నీసా తత్తరపాటుతో ప్రవేశము)

ఉన్ని:- జహాపనా! మహా సభయందు వీరుని యవమానింపదగునా? (దుఃఖరుద్ధకంఠరాలై పోవును.)

ఔరం:- (విస్మయచిత్తుడై కొంచెమాగి, యామె యాడిన వచనముల యర్థము గ్రహించి,) ఏమిది? ఏ వీరుడు దవమానింపబడియెను? శివాజీయా? ఆతనిపై యామెకింత యభిమానమెందుకు?... తెలిసినది... హా... మతాంతరుని... కాఫరుని, విధర్మిని... నా తనయ... హా! (కొంచెమాగి) సరి- గ్రహించితిని... కుమారీ! ఆ కాఫరు ముసల్మాను మతమును స్వీకరించిన యెడల వాని యపరాధములన్నియు క్షమింపబడును. వాని వివాహమాడుటకపుడు నీకనుజ్ఞ నొసంగెదను. (అని ప్రస్థానము)

ఉన్ని:- ఏమి? నే నాతని వివాహమాడుటకు ననుజ్ఞవేడుటకై యిచ్చటికి వచ్చితినా? వీరునికి గలిగిన పరాభవమునకు ప్రతి విధాన మొనర్చుటకు మాత్రమే యిచ్చటకు వచ్చితినికాని హా! నా హృదయరహస్యరత్నము వెల్లడియయ్యెను కదా? అకటా నా హృదయ మీ లజ్జచే జనించిన చింత నెట్లు సహించును. హా ఎట్టి దుర్భాషలాడెను.- ఆ పవిత్రమూర్తి మతాంతరుడు కావలయునా?...... వలదువలదు...... ధర్మము నతిక్రమించుటచే కలుగు సుఖము......వలదు......నే నా మహాత్ముని వరించితిని. ఎంగ చేతు?...... ఆతడు స్వధర్మనిర్వాహకుండనియే కదా? ...... ఆతని వలచితిని...ఏల?...... స్వతంత్రుండనియే కదా? ఆ రెంటి విఘాతము కలిగిన నా యారాధ్యమూర్తి మహిమను గోల్పోవదా? కళావిహీనము కాదా? వలదు వలదు. ఆ వీరమూర్తియందు స్వధర్మ తేజము జ్వలించుచుండ నిమ్ము. నేను దూరమునుండియే యానందించెదగాక!.........ఓ శివాజీ

ప్రభూ? నీచరణ దాసియగు నన్నిపాలింపుమయ్యా......నీవెపుడు నా శేషాయువు పర్వతశిఖరము నధిష్టించి యుండవలయును. నీకయణాభిక్షుకురాలను. నేను నీమూర్తిని ధ్యానించుచుయుండే యానందమందుచు నిట్లజ్ఞాతముగనే యుండవలయును ...... అవును... అదిచాలును—

(అవనికపటము.)

రంగము 4.

స్థానము రామసింగు గృహమునందొకగది.

సమయము-మధ్యాహ్నము.

(శివాజీ కూర్చుని యుండును.)

శివా:- (చింతాకులితస్వాంతుఁడై) ఆః .. రాజసేనము చేతిలోఁ జిక్కుకొంటిని. ఈ యవమానము బహిరంగ యుద్ధము నందైయినచో తెలిసి వచ్చెడి యీ శివాజీ సామర్థ్యము. ఔరంగజేబు! ఎంతటికుక్కపని చేసితివి. మాయమాటలచే ఢిల్లీకి నన్ను రప్పించి తుదకు చేసెడిపని యిదియా! - ......నీహృదయమును బ్రశ్నించుకొనుము. నన్ను వమానించుటకు నీకధికారము కలదో లేదో - యోధుఁడైనవాఁడు శత్రువుని రణరంగంబున నిర్జింప వచ్చును. అట్లుగాక— ఇంటికి సగౌరవంబుగ నాహ్వానించి వచ్చిన యతిథిని యవమానించు నంతటి నైచ్యమింకొకటికలదా? - దీనికి ప్రతీకారమేమి? నేనిచట బందీనైపోవలసినదేనా .... నాస్వాతంత్ర్యమునకిపుడు రక్షణములేదా? ఎన్నియో కష్టములొంది గోమాతకొరకై బయలుదేర దీసిన నాస్వధర్మ రక్షణోద్యమ మింతటితో నంతమొందవలసినదేనా! ఇంతవఱకుఁజేసి నేనిపుడు మొగలుల యధికారమునకు లోబడవలసిన వాఁడనగుదునేని భారతదేశ మూర్తియగు భవాని నాయండి తొలఁగిపోకుండునా? ఉద్యమమును సాంతము సేయజాలని నా దురదృష్టము నేమనకొనవలయును? - ఏమి దీనికి బ్రతీకారము సేయఁజాలనా ?

(రామసింగు ప్రవేశము)

శివా:- ఎవరు? రామసింగు మహాశయులా?

రామ:- అవును- తమకు సర్వోపచారములు జరుగుచున్నవా?

శివా:- ఆఁ జరిగినవి.

రామ:- అదియేమి? ఇపుడు జరుగుటలేదా!

శివా:- ఏల జరుగకుండును?

రామ:- మా పరిచారకులు మీసేవయం దేమరకుందురు కదా?

శివా:- పరిచారకు లెప్పుడు నేమరరు.

రామ:- ప్రభూ! మీరేదో గూఢముగ మాట్లాడుచున్నట్లున్నది. మీమనమున నున్నది తెలుపగోరెద.

శివా:- ఇందు గూఢమేమున్నది. అంతయు స్పష్టమే కదా?

రామ:- అది తెలిసియు మీరు నన్ను నొప్పింపనేల?

శివా:- రామసింగుగారూ! తమ రట్లనుకొనుట కేమాత్రము నవకాశము లేదు. ఏలనన మేముభాదుషా అతిథులము. మా కేమపచారమైనను కలిగినను నది వారొనర్చినదిగా భావింతుము. ఇందు మీ తప్పేమియున్నది?

(ప్రవేశము. శంభాజీ)

ఏమీ? శంభాజీ మన సైన్యములు తరలి పోయినవా?

శం:- అవును. నగరద్వారము వఱకు వారిని సాగనంపి వచ్చితిని

రామ:- ప్రభూ! సర్వసైన్యములఁ బంపివైచితిరేమి?

శం:- ఫాదుషావారి కథితి సత్కారభార మెక్కుడగునని.

శివా:- కుమారా! అట్లనరాదు. (రామసింగుతో) రామసింగు మహాశయా! మేము ఫాదుషావారికి అతిథులమై యున్నంతవఱకు మాకు సైన్యములతో నేమిపని?

రామ:- మంచిది. తమకు జరుగు నుపచారములలో నెట్టి లోపములు జరిగినను మాకు జెలియ జేయుదురని నమ్ముచున్నాను. దర్బారు వేళయగుచున్నది. పోయివచ్చెదను.

(ప్రస్థానము.)

శం:- అవ్వఘా! మనమిచ్చట నెన్నిదినంబులని యుండుట.

శివా:- అదేయింకను తేలలేదు.

శం:- తెల్పువారెవ్వరు?

శివా:- భవానీమాత

శం:- మనమిచ్చటకు వచ్చినపని ముగిసినదా?

శివా:- కొంతవఱకు

శం:- ఫాదుషావారు మనలసన్మానించి యింకను నేలపంపకుండిరి?

శివా:- సన్మానించుట యయినది.

శం:- ఇంక మనముపోకుండుటకుఁ గారణమేమి?

శివా:- మనసైన్యము ముందుపంపితిమికదా?—మనమును పోగలము.

శం:- జనకా! తమరేదియో నాయొద్ద దాచుచున్నట్లున్నది. సైన్యమును ముందుగనే యేలపంపు చుండిరని యెంతయడిగినను చెప్పరైతిరి. కత్తిసోఁకకుండా యీరంగజేబు మనలను—ఏదో మోసముచేసినట్లు నాకు దోచుచున్నది.

శివా:- అవును కుమారా! ఫాదుషా మనలను ఖైదు జేసెను.

శం:- ఏమీ మనలఖైదుఁజేసెనా? ఎంతధైర్యము వచ్చినది. ఇట్టిపని సింగముతోఁ జెలగాటలాడుట యని యాతఁడెఱుంగడు గాబోలు.

గీ॥ ఉభయులును బంధితులు నిరాయుధులటంచు
గర్వమందుచునుండెను కాని యీమహా
రటావీరులచే వాడియీటిపోట్లు
తనకుఁ దప్పవటంచును దలఁపఁడొక్కొ॥

శివా:- కుమారా! వీరోక్తులతో మనకిప్పుడుకాగల ప్రయోజనమేమియులేదు. ఏయుపాయము చేతనైన మనమీ చెఱసాలనుండి తప్పించుకొని పోవలయును. అటు పిమ్మట వీనిపనిఁ జూడవలయును.

శం:- ఏయుపాయముచే వీచెఱబాయుట

శివా:- అదియే యాలోచించుచుంటిని.

శం:- జనకా! నేతాజీయు రఘునాథపంతుని ఢిల్లీలోని యున్నారుకదా? వారికి మనయవస్థ తెలియదా? తెలిసిన మనల రక్షించుటకై వారు ప్రయత్నింపరా?

శివా:- ప్రయత్నింపకేమి? వారికేమి యాటంకములు కలిగెనో. ఒకటిరెండు దినములు చూచికాని యేదియు నిశ్చయించుటకు వీలులేదు. కానిమ్ము. ఎట్లు జరుగునో చూతము—కానిమ్ము మనము స్నానమున కేగెదము.

(ప్రస్థానము.)

రంగము 5.

స్థానము:- రామసింగు గృహాభ్యంతరము.

సమయము:- సాయంకాలము.

రామసింగు కూర్చుని యాలోచించుచుండును)

రామ:- ఏమైయుండును దీనికిఁ గారణము. ఈతని విడిపించుటలో నిమెకింతటి యాదుర్దాయేల? ఎన్నిమారులు చెప్పినది? ఎంత నొక్కి నొక్కి చెప్పినది?— నేనేమి చేయుదును? శివాజీని నేను విడిచి ఔరంగజేబు నన్నుఁ బ్రతుకనిచ్చునా? విడువకుందునన్న రాజ్యచక్రమంతి నొక్కి వ్రేలఁ ద్రిప్పుచున్న ఉన్నీసాబేగమువలన నాకట్టిమాటునోకదా? ఈసంగతిఁ దెలిసిన నా తండ్రి మండిపడకుండునా?— హిందూధర్మము నుద్ధరింప బద్ధకంకణుండైన యిమ్మహారాష్ట్రనాయకుని చెఱనుండి విముక్తఁ జేయుటయు ధర్మమనియే నాకును దోచుచున్నది. నామిత్రులగు రఘునాథపంతును నేతాజీయు నన్నీపనికై నిర్బంధించుచుండిరి. ప్రతికూలము లన్నండు ననుకూలములె యధికము నున్నవి. రహస్యము కాపాడఁబడునని యున్నీసా ధైర్యముఁ జెప్పుచున్నది. ఏమైనఁగానిమ్ము. ఈతనివిముక్తికై ప్రయత్నించెదను.... కాని, మఱియొక చిక్కు కలుగుచున్నది. ఉన్నీసా తనవిముక్తికి గారణమన్నవార్త శివాజీకి దెలియఁగూడదట. — ఇది యున్నీసా ఆదేశము. ఏయుపాయముచేతనే నీకార్యము నెరవేర్పఁగలను.

(నేతాజీ, రఘునాథపంతు ప్రవేశము.)

ఎవరు? వచ్చితిరా మిత్రులారా?

నేతా:- అవును — మిత్రమా! ఏమి యాలోచించితిరి?

రామ:- మిత్రులారా? నేనుమీపనిచేసెదను. నామనస్సాక్షియట్లు ప్రబోధము సేయుచున్నది.

రఘు:- ధన్యులము. — ఏమైన నుపాయ మాలోచించితివా?

రామ:- నాకేమియుఁ దోచుటలేదు. మీరేమైన యోచించియుంటిరా?

రఘు:- ఈయుదయమున నేను శివాజీతో ముచ్చటించినప్పుడు — యాతఁ డొకయుపాయమును సూచించెను. అదియే యుక్తమని నాకును దోచినది.

రామ:- అదియేమి?

రఘు:- ప్రభువుగారు తమ కనారోగ్యముగ నున్నట్లు నటించుచుఁ గొన్నిదినములు గడపి తరువాత స్వస్థపడినట్లుగా జెప్పుచు నాయానందముచే వైద్యులకు ఫకీరులకు స్నేహితులకు గొప్ప యుద్యోగస్థులకు బహుమతుఁ బంచిపెట్టుట యను నెపమున తనగృహమునుండిఁ యితర చోట్లకు రాకపోకలు జరుపుటకు పాదుషానుండి యనుజ్ఞఁ బొందవచ్చును తరువాత తాను నుశంభాజీయు రెండు మిఠాయిబుట్టలలోఁ గూర్చుని తనస్నేహితుల గృహములకు నిటనుండి తప్పించుకొని పోవచ్చుననియు నంతమీదఁగాగల కార్యము లాలోచించుకొన వచ్చుననియు నాతసూచించిరి.

రామ:- సరి ఇది యుక్తముగానే యున్నది.

నేతా:- అబుట్టల నెస్నేహితుల యిండ్లలో బంపుటకంటె నగరి వెలుపలకే తీసికొనిపోవునట్లు ఏర్పాటుఁ జేయుటయే శ్రేయస్కరము. మఱియు రెండుగుఱ్ఱములనుగూడ బహు మతినెపమునగొని తెచ్చి యొక సంకేతస్థలమునసుంచుటయు నవసరము?

రఘు:- సరి కాని, యాబుట్టలు బైటికి పోవుటెట్లు?

రామ:- (కొంచెమాలోచించి) ...... దీనికొక యుపాయమున్నది. నేను చేసెదను. మీరీదిన ము మొదలు అయిదవ నాటినుండియు ప్రతిదినమును సరిగా రాత్రి పండ్రెండుగంటలకు యమునానదిలో బోటుకేసికొని కోటయొక్క యుత్తరముననుండు బురుజుక్రింద వేచి యుండవలయును. మాకెపుడు వీలుచిక్కిన నప్పుడాబుట్టల బురుజుపైనుండి క్రిందకు దింపె దము మీరాబుట్టల నందికొని సురక్షితముగా దీసికొనిపోవచ్చును.

నేతా:- ఈలోపుగానే మనప్రభువుగారీ నాటకమాడవలెను. సరిగాని అపని నీకెట్లుసాధ్యమగును?

రామ:- అదియొక పరమరహస్యము. మనకార్యమట్లుకు నెరవేరగలదు. దీనినినే దృఢ ముగా జెప్పగలను.

రఘు:- సరి. మనమీతంత్రమును త్వరలో నిర్వహింపఁ బూనెదముగాక!

రామ:- మంచిది. మనమిపుడుపోయి శివాజీగారికినీయీ విషయము సవిస్తరముగ దెలిపెదను.

(ప్రస్థానము)

రంగము. 6.

స్థానము:- జేబున్నిసా మహలు
సమయము మధ్యాహ్నము.

(జేబున్నిసా చెలికత్తెలిరువురు ముచ్చటించుకొనుచుందురు.)

ప్రథమ:- అయిన చెలియా యీరహస్యము చక్రవర్తి కెట్లుతెలిసినది?

ద్వితీయ:- ఆయనకు తెలిసినట్లు నీ కెట్లుతెలిసినది?

ప్రథమ:- ఉన్నీసాను మందలించునపుడు నేను చాటుగనుండి వినుట తటస్థించినది.

ద్వితీయ:- ఎవరు మందలించినది- ఏమని ? నీవెట్లువింటివి?

ప్రథమ:- "ఆతడు మహమ్మదీయ మతమును స్వీకరించినచో నాతని వివాహమాడుటకు నీకనుజ్ఞ యొసంగబడును." అని చక్రవర్తి యున్నీసాతో నాగ్రహమున పలికి వెడలిపోయెను. నేను—

ద్వితీయ:- దాక్షిణ్యముపట్టి యిట్లు తిరుగుచుంటివి.

ప్రథమ:- నీవెప్పుడు నింతేకదా! అయిన దానిని, కాని దానిని ఎగరగొట్టబము, పోనీ—

ద్వితీయ:- మరియేమో అంత విచిత్రముగ బలుకుచుంటివి. ఏమనుకొనుట!

ప్రథమ:- విచిత్రము కనుకనే విచిత్రముగ పలికితిని. ఉన్నీసా మనల వేధించిన చిత్రపటము సంగతి నీకు జ్ఞాపకమున్నదా!

ద్వితీయ:- ఉన్నది.

ప్రథమ:- ఆచిత్రపటమెవరిదని మనమెంత బ్రతిమాలితిమి. ఏమైన చెప్పినదా? ఇప్పుడది యెంతట నదియే తెలియనయినది.

ద్వితీయ:- ఇంతకు నాచిత్రపటమునందలి మూర్తిని వరించినదా యేమి సఖీ? చెప్పవు.

ప్రథమ:- అపట మెవరిదనుకొంటివో! మొన్న చక్రవర్తి మోసముచేసి ఢిల్లీకి రప్పించి ఖైదు చేసిన హిందురాజా శివాజీది.

ద్వితీయ:- అకొండదెయెలంకయా. ఛీ! ఛీ! చక్రవర్తి! యెంతటివాని కూతునకు—ఇదేమికర్మమమ్మా చెలీ?

ప్రథమ:- చెలీ! మనము ప్రయత్నించిన దానియువస్సు త్రిప్పగలమా? ఊరక అనహ్యించుకొనిన ప్రయోజనము కలదా?

ద్వితీయ:- మేనత్తలకు వంకలుపెట్టి తాను చేయుచున్న నిర్వాహాక మదియా చాలుచాలు. ఎదుట త్రిప్పుట ఇక కష్టము.

ప్ర మ:- సఖీ! అట్లనకు తగునా! చక్రవర్తి తనకుమార్తెయొక్క యీయవస్థకు చాల ఖిన్నుడై అపేక్షతోనే చ్చెప్పి పశ్చాత్తాపము కలిగింపవలెనని నాతో నెంతయో జాలిగా చెప్పుచున్నాడు. మనమిట్లైన-

(జేబున్నిసా ప్రవేశించి)

జేబున్నిసా:-

గీ॥ అధమ జీవనఘోరాహవార్థులగుచు
జనులు పొంగుదురేమి యాశ్చర్యమిద్ది
దుఃఖసుఖఘర్షణంబులకు దనియలయిన
యాత్మవృత్తికి శాంతియనంగనేమి?

ద్వితీయ:- ఏమియా?

గీ॥ అధమ జీవనఘోరాహవార్థులగుచు
జనులు పొంగుదురేమి యాశ్చర్యమిద్ది
దుఃఖ సుఖ ఘర్షణంబుల దొలగుశాంతి
యని యెఱింగియుఁ గామాంధులగుదురేల!

చెప్పుటకేమి శాస్త్రము లేకరవుపెట్టవచ్చును. మనదాక వచ్చినప్పటికి- నాకెందుకు.

ఉన్నీసా:- మనదాక వచ్చునప్పటికి- ఏమి?

ప్రథమ:- ఏమియులేదు. స్వోపజ్ఞత లోపించును.

ఉన్నీసా:- మనుష్యమాత్రులకది సహజమేకదా!

ద్వితీయ:- ఉన్నీసాకు మాత్రమట్లు కాదు.

ఉన్నీసా:- ఆఁ—

ప్రథమ:- ఆమె విద్వాంసురాలు. ఏమిచేసినను చెల్లును.

ద్వితీయ:- అవునవునే, అవునవునే, దానికి తోడు కవయిత్రికూడ నగునుకదా! వన్నెయే.

ప్రథమ:- (ఉన్నీసాతో) సఖీ! ఏమిటాలోచించుచుంటివి?

ద్వితీయ:- నేనుచెప్పుదునా?

ప్రథమ:- పోనీ చెప్పుము.

ద్వితీయ:- యౌవనమున మదవతులు దేనిని మిక్కుటముగ కాంక్షింతురు?

ప్రథమ:- భూషణాదులను లేదా కావ్యములను.

ద్వితీయ:- ఈ శృంగార కావ్యములనా? ఏకాంతమునలదా? భోజనమును కాంక్షింపరా? ఎంతమృదువుగను సరళముగను భాషించితివే.

ప్రథమ:- పోనిమ్ము- నీవేమందువు?

ద్వితీయ:- పెండ్లిని. మనకన్న ఎక్కువ చదువుకొనినదికదా ఉన్నీసానడుగుము. (ఉన్నీసాతో) ఏమమ్మా చెలీ! కావలయునది పెండ్లియేకాదు?

ఉన్నీసా:- చెలీ! నేడిట్లు సాగించితిరేమి!

ద్వితీయ:- నాకీమాటచెప్పుము. పెండ్లియగునా కాదా!

ఉన్నీసా:- అబ్బా! అవునే. ఇకనన్ను విడిచిపెట్టుము.

ద్వితీయ:- పతియొద్దకుపోవుటకా?

ఉన్నీసా:- ఛీ! పో- (దూరముగపోవును)

ప్రథమ:- సఖీ! కోపపడకుము. నీచెలులమగుట ఒకించుక స్వాతంత్ర్యముతో అడిగెదము. ఒకదానికి ప్రత్యుత్తరమిత్తువా లేదా!

ద్వితీయ:- ఏమిటానిర్బంధము. ఈవైపుననున్నట్లే యావైపునకూడ స్నేహభావమున్నప్పుడు కదా.

ఉన్నీసా:- ఎట్లైన ననుకొనుము.

ప్రథమ:- దాని మాటలకేమిగాని ఒక్కటి తెలియగోరెద మడుగుదుమా!

ఉన్నీసా:- చెలీ! మీవద్ద దాపరిక మేమికలదు—

ద్వితీయ:- ఏదికలదో అదియే.

ప్రథమ:- నీవూరకొనవు- (ఉన్నీసాతో) సఖీ! అడుగుచుంటిమికదా! నీ యభిమతం బెఱిగింపుము. ఇప్పుడు నవయౌవనము ప్రాప్తించినదికదా?

ఉన్నీసా:- చెలీ! ఆ ప్రస్తావనమిప్పుడు వలదు.

ప్రథమ:- అటవలదు. యౌవనంబునెట్లు సార్థకముగవ్యయింపగలవు తెలుపరాదా?

ఉన్నీసా:- ఇప్పటివరకు నాకాప్రశ్నయే విచారణమునకు రాలేదు.

ప్రథమ:- ఇప్పుడువచ్చినదికదా చెప్పరాదా!

ఉన్నీసా:- ఏమని చెప్పవలెను? విద్యాపరిశ్రమయందు, దైవచింతయందు, ధర్మసాధనమందు కాలమును వినియోగింపవలెను.

ప్రథమ:- ఇవి విధాయకములే యగును. వీనిలోగలసియుండియు ముఖ్యమగు కర్తవ్యములేదా- ప్రత్యేకముగలేదా!

ఉన్నీసా:- ఏమీ ఆలోచింపగలేను.

ద్వితీయ:- పోనిమ్ము. నేనాలోచించి చెప్పితిని. నీయభిప్రాయము చెప్పుము. పెండ్లియాడవలయునా లేదా?

ఉన్నీసా:- ఇచ్ఛాధీనము.

ప్రథమ:- ఇచ్ఛాధీనమా!

ద్వితీయ:- యోచనవలదా-

ప్రథమ:- కర్తవ్యమాలోచించి చెప్పినమాటయేకాబోలు!

ద్వితీయ:- స్త్రీజన్మయొక్క సార్థకత—

ప్రథమ: మాతృత్వమునందేకదా సిద్ధించును?

ఉన్నీసా:- నీవన్నమాట సత్యమేకాని అదివ్యక్తిప్రకృతిని బట్టియుండును. ఉద్వాహము విధాయకము కాదు. నిర్బంధముచేత చేయుపనిలేదు.

ప్రథమ:- అది యెందులకు-?

ద్వితీయ:- నీమాటచెప్పుము.

ప్రథమ:- నీకు వివాహమాడవలయుననియున్నదా లేదా?

ఉన్నీసా:- అదియేల యిపుడు? నేడిట్లు మొదలిడితిరేమి?

ద్వితీయ:- కాదు సఖీ! తెలియగోరెదము. ప్రీతితో నడుగుచుంటిమి. చెప్పుము. నీకు వివాహమాడవలెనని యున్నదా లేదా?

ఉన్నీసా:- మీరు నాప్రాణసఖులని నాహృదయమును మీకు విప్పిచెప్పుచుంటిని. పరిణయపాశములచే కట్టువడియుండుటకు నేను ఇచ్ఛయింపను.

ద్వితీయ:- నీమేనత్తవలె—

ప్రథమ:- ఛీ! (అడ్డి) ఉన్నీసా! నీతత్వము విపులముగ జెప్పెదవా?

ఉన్నీసా:- ఏమున్నది. పరిణయాదిచే లభ్యమగు సుఖములు క్షణికములు సంపూర్ణములుకావు. ఆధ్యాత్మిక చింతనమునకు జాలనివారు భౌతిక సుఖభోగములచే తృప్తిపొంది తరింతురు. ముక్తిసిద్ధికి పొందదగుదే మార్గము రెండవదియు నెంతరో కాలమునకు వచ్చి తుదకా మార్గముననే కలియును. బుద్ధిమంతులు ప్రథమమునుండియు సత్యమార్గమునే యవలంబింతురు.

ద్వితీయ:- ఈవేదాంతమును సృష్టించినది నీవేనా?

ఉన్నీసా: నేను సృష్టించుటయేమి. ప్రకృతిలోనే యీసత్యమున్నది.

ద్వితీయ:- ఇప్పుడు వివాహమాడిన వారికెవరికి ఆత్మచింతనలేదు, మోక్షయాత్రికులకు మాత్రము—

ప్రథమ:- ఉండుము. (ఉన్నీసాతో) అయిన చెలీ! నీవేమార్గము శ్రేయమని తలచితివి?

ఉన్నీసా:- మొదటి మార్గమునే.

ప్రథమ:- ఇకనీవెప్పటికి వివాహమాడనన్నమాట.

ఉన్నీసా:- (ఊరకుండును)

ప్రథమ: చెలీ! నీవు పొరబడుచుంటివి సుమా!

ఉన్నీసా:- ఏమాత్రముకాదు.

ద్వితీయ:- ఎవరినీ వివాహమాడననియేనా నీనిశ్చయము. అది ఆలోచించి చెప్పుము.

ఉన్నీసా:- ఒకనాటి ఆలోచనము కాదిది. ఎన్నియోదినములనుండియు నాలోచించిననిశ్చయము.

ద్వితీయ:- ఏమనీ వివాహమాడవు. నాకట్లని చావయిత్తువా?

జేబున్నీసా:- ఆ—

ప్రథమ:- చాలు. అది యడుగుటయు నీవు ప్రతినబట్టుటయు. మనమున్న సంఘధర్మములగూడ విచారింపవలయునుకదా!

జేబున్నీసా:- సంఘవిధులొకప్పుడు ఆత్మోన్నతికి భంగకరములుగ నుండును. అప్పుడు వానిను ల్లంఘించియే తీరవలయును. అదిదోషముకాదు.

ప్రథమ:- ఈ సంగతి వినిన నీతండ్రి చాలదుఃఖించును.

జేబున్నీసా:- నేనునాతండ్రిని వప్పియున జేయగల్గుదును.

ప్రథమ: ఇప్పుడామాటకు గాదు. ఆతడుమాత్రము మనస్ఫూర్తిగ నొప్పుకొనునా? అసంభవము. నీ ప్రార్థనను త్రోసివేయజాలక ఒకవేళ నట్లనే యన్నను ఆతని హృదయమున చింతాగ్నిరగులుచు నేయుండును.

జేబున్నీసా: అందుకని ఎఱిగియు బురదలో దిగవలయునా! అది ఆత్మవంచనము కాదా!

ద్వితీయ: ఈయుపన్యాసము నాకు వలదు. నేనడుగుచున్నాను. నీవు పెండ్లిచేసుకొనెదవా లేదా?

జేబున్నీసా: నీవట్లని గ్రుంధించుట తగదు. ఒకమాట వినుము.

మ॥ తరుణీ! భౌతిక సౌఖ్యభోగముల జెందన్ గాదె వైవాహిక ।
స్ఫురణంబట్టి సుఖానుభూతినెపుడున్ బొందంగ గాక్షింప సు।
స్థిర స్వర్గీయసుఖోపభోగరతి వాంఛింతున్ మనంబార ని।
త్తరినుద్వాహమునాడుమంచు బలవంతంబేల కావింతువో ॥

సఖులారా ఇంత మొండిపట్టుకూడదు.

ప్రథమ:. మొండిపట్టుకాదు.

మ॥ చెలియా! పంతముకూడదింత మఱియే స్త్రీయిట్లుకావించె ము
న్నిల వైవాహిక సౌఖ్యమందక యె జీవింపంగ ధర్మంబె యీ
లలనాసృష్టి ప్రజాభివృద్ధికయివాలాయంబు గల్పించె ని
శ్చలసత్యంబుగ దైవమానియతి నుత్సర్జింపగా న్యాయ్యమే ॥

జేబున్నీసా:- చెలీ తీవ్రాగ్రహమును క్షమింపుము. అజ్ఞానకృతములగు సంఘశాస్త్రమర్యాదలు కాని ఇవి స్వోపజ్ఞతగలవారి సత్యాన్వేషణము కేమాత్రము కాజాలవు.

ద్వితీయ:- సంసారమునందు నందరు నజ్ఞానులే కాబోలు. ఈమాత్రమాత్మచింత గలవారు లోకమున వివాహమాడలేదు.

జేబున్నీసా:. చెలీ నేనట్లంటినా! సర్వవిధముల యోగ్యుడగు పురుషుడు దొరకిన వివాహమాడిన ఆదర్శముంచును.

ద్వితీయ:- అట్టిపురుషుడు దొరకిన నీవు వివాహమాడుదువా?

జేబున్నీసా:, అడుటకభ్యంతరము మాత్రముండదు.

ప్రథమ:- అట్టిపురుషుడు లేడనియా.

ద్వితీయ:- మన మహమ్మదీయులలో నేనా?

ప్రథమ:- లేకపోవునా—

ద్వితీయ:- పోనిమ్ము హిందువులలో—

జేబున్నీసా:- ఉన్నను విధర్ములుకదా—

ద్వితీయ:- ఇది హృదయమునుండి వచ్చుచున్నమాటలేనా?

జేబున్నీసా:- నేడు నీధోరణియంతయు విచిత్రముగనున్నది. ఏమికాక.

ద్వితీయ:. కాదు మేమొకసంగతి వింటిమి. ఇది దానికి విరుద్ధముగనున్నది.

ప్రథమ:- చెలీ! అసలు రహస్యమును విప్పిచెప్పెదను. మా అనుమానము- నీవు శివాజీని మోహించితివని వింటిమి—

జేబున్నీసా:. అకటా! యెట్టి దారుణవాక్యముల పల్కుచుంటిరే! అట్టిపవిత్రహృదయుని మోహించి వానికి కళంకము నాపాదించి నేనుపాపకూపమున గ్రోలుదునను కొంటిరా! నాజనకుడు కోపకళంబున నట్లాడినాడుగాక! ఇన్నిదినములు నాతో కలసిమెలసి యుండి శరీరములు వేరైన హృదయము లొకటిగనే మెలగినమీరు నీజేబున్నీసాను శంకించితిరా! నిజము వినుడు. ఆ శివాజీ విజాతీయుడైనను, విరోధియైనను, ఆతనిస్వధర్మనిర్వహణదీక్షాపరాయణతను చూచి నేను ముగ్ధనైపోతిని. ఆతనివీరత్వమును నిష్కళంక చరిత్రమును చూచి అభిమానించితిని. ఆతనియందు నాకుకలిగినది సత్యాభిమానముగాని మోహముకాదు.

శా॥ రాజన్యుండు స్వధర్మనిర్వహణ భారంబూనుటంగాంచి త
త్తేజోరాశి యనంతమాటరసి ధాత్రీనాథ దుర్లభ్యమౌ
సౌజన్యత్వమునందు నుంటగని యీసత్యాభిమానంబు హృ
ద్రాజీవంబున సంజనించెను విధిప్రాబల్య సంస్థాయమై ॥

ఇది కేవలము సభిమానము. అభిమానముయొక్క పరిణామమేమైన గానిండు.

ప్రథమ:-సఖీ—

జేబున్నీసా: ఈ విషయమై యిక ప్రస్తావించిన నాయానకలదు.

ద్వితీయ:- ప్రతిమింపదమన్న చాలును. చెలీ మనముపోదము రా.

(ప్రస్థానము)

జెబున్నీసా:- ఏమి వీరికి పిచ్చి! లోకసుఖములు వివాహైక లభ్యములని వీరివిశ్వాసము.

గీ॥ అరయ సంసృతీసంసర్గ పరతమొలగి
యనుభవించునదేమి వృత్యాసవంబు
పరిణయవిధంబుచేత ప్రాప్యంబు నరక
కారణంబైన తుచ్ఛభోగంబు వలను.

(ప్రస్థానము)

రంగము 7.

స్థానము:— రోషనారా మందిరాంగణము.

సమయము:— సాయంకాలము.

(రోషనారా నాట్యముజేయుచు ప్రవేశము.)

రోష:- (నృత్యాంతమున) నాటినుండియు నామనంబేష్కుయోకాని యాతనిపైకే పోవుచున్నది. అబ్బా ఏమి? అతనికీరత్వము? ఆ గంభీరాకారమును సెంతసేపుచూచినను దనివితీరకున్నదికదా? ఆ మోహనాంగునితో గూడిభోగజకేళి సల్పిసుఖించు భాగ్యము నాకెన్నఁడో? ఆహా! ఏమి అతనిమూర్తి—

సీ॥ మోమును దిలకింపఁ బూర్ణచంద్రునితోడ
బంతంబులాడెడి పగిదిఁదోఁచు
వక్షంబునరయ దివ్యంబయై వెడఁదయై
హస్తికుంభ స్థలమట్లుతోఁచు
బాహులవీక్షింప బౌరుషోద్రేక ప్ర
జ్ఞాకేతనంబు లనంగదోఁచుఁ
గన్నులఁబరికింపఁ గామదేవునిచేతి
దీపికానీకంబు తీరుదోఁచు
గీ॥ అతని లావణ్యమును మోహనాంగకముల
పొంకమును బరికింపఁ బులకరించె
నాదుతనువెల్ల నట్టిసౌందర్యసార
ముద్రిమణి నింక నెన్నడు పొందఁగలనో॥

ఏవిధమునైనను నాతనిబొందవలెను. అతనిపొందు గాంచవలెను. అతని నిచ్చటకు దీసికొనివచ్చుటెట్లు? ఏమి? యీ రోషనారా సంకల్పము రిత్తవోవునా? అసంభవము... ఇందుకై ప్రయత్నించెదను......ఎవరో వచ్చుచున్నట్లున్నది.

(దాసీ ప్రవేశము)

దాసీ:- బేగంసాహెబా! వింటిరా యీసంగతి.

రోష:- ఏమి సమాచారము?

దాసీ:- ఆయఁకేడు జెబున్నిసా బేగమునకు మీరా బట్టెను పంపెను.

రోష:- ఎవరాయన?

దాసీ:- దక్కనునుంచి రాలేదా;— క్రొత్తవాతడు- రామసింగుగారి యింట్లోనున్నాడే ఆయన.

రోష:- ఎవరు? శివాజీయా? ఎపుడు? ఎందుకు? ఎవరి యధికారమున?

దాసీ:- అదియంతయు నాకేమి తెలియును. నేనిపుడు దారిలో జూచితిని. చూచినదేమో మీతో జెప్పితిని.

రోష:- ఆ మిఠాయి బుట్టలను తీసికొని పోవుచున్నదెవరు?

దాసీ:- ఉన్నిసా దాసీలే—

రోష:- ఆ విషయమైనీవు వారినేల యడుగలేకపోతివి?

దాసీ:- అడుగకేమి? అడిగితిని. ఆయనకీమధ్య జబ్బుచేసి కుదిరినదట. ఆయానందముచే ఆయాన యందటికి ఫకీర్లకు ఫాదుషాలకు, మంత్రులకు, నౌకరులకు, బేగములకు దాసీలకు యావన్మందికి పాదుషా యనుమతిచే బహుమతుల నంపుచుండెనట! ఉన్నిసాకును రెండు మిఠాయి బుట్టలనుపంపెను.

రోష:- సరి బాగుగనేయున్నది. నీవుపోయి కాసీముని పంపుము.

(దాసీ ప్రస్థానము.)

ఏమి? ఉన్నిసాయెనా బేగము, రోషనారా బేగము కాదా! జహానారా కాదా! గుల్నారా బేగము కాదా? శివాజీ యున్నిసా కేల మిఠాయినంపవలెను. ఉన్నిసా యాతని తనవలలో వేసికొనియుండవచ్చు.

(కాసిం ప్రవేశము.)

కాసిం! వచ్చితివా? ఉన్నిసాకొఱకై రెండు మిఠాయిబుట్టల నాపె దాసీలే గొనిపోవుచుండిరట! నీవు వారలనడ్డగించి నా యాజ్ఞగా యాబుట్టలను నామహాలున జేర్పింపుము.

కాసిం:- ఆజ్ఞ (ప్రస్థానము.)

రోష:- నాస్త్రికుని యున్నీసా వశముజేసికొనెనుగా? ఎంతజాణయైనది. పైకి పతివ్రతవలె గనపడునే కాని యీ కుళ్లంతా యిపుడికి చెలిసివచ్చినది. తాను కవయిత్రినియు, రాజనీతిజ్ఞురాలననియు, విద్యావంతురాలననియు డంబములగొట్టుచు లోపలఁజేసెడి పను లివియా? తాను మా పవిత్రతఁగూర్చి యాక్షేపించని రోజులేదే? సరే. భాండారము నేటికి బైటబడినది. కాసీం యీపాటికిబుట్టలను నా మహాలుకు జేర్చియుండవచ్చును. పోయి చూచెదను గాక!

(ప్రస్థానము.)

రంగము 8.

స్థానము - ఉద్యానవనము.

సమయము - మలుసంజ

(ఉన్నీసా తటాకతీరమున గూర్చొనియుండును.)

ఉన్ని:—గీ॥ యామ్యవచనఁగ నుహోదయముగుచున్నండు
సంధ్యమున దారకద్యుతు లలరుచుండు
గాఢజలదావృతా భ్రిభాగంబులం ద
మేయ విద్యున్మరీచులు మెఱయుచుండుఁ
గాని చీఁకట్లువెల్లను గడవఁబొంద
నగు సహస్రార్కగోళ దివ్యప్రకాశ
మైనయాయాయతనముమదాత్మకాంచ
గలుగునాడె నాజీవిత కాండ ముగియు!!

ఏమి? ఈ సరోజలము మౌక్తికస్వచ్ఛమై యెంతయుల్లాసకరముగనున్నది. ఈ నీరము సౌందర్యము యొక్క సారమువలెనున్నది. ఆ నడుమ కమలమొట్లు సరోతరంగడోలికల నూగుచున్నదో! అయిననొక్క నీటిబొట్టయిన దానినంటదుకదా? ఓకమలమా? నా జీవితమును నీ జీవితమునే పోలియున్నదినుమా.

ఉ॥ నేనొక ఫాదుషాతనయనే యయినన్ జరియించుచుండె మ
త్ప్రాణము సర్వదా యతిథిభంగి, మహావిభవంబునాకు సుం
తేని ముదంబుఁగూర్పదు నికృష్టదరిద్రత మున్గియుంటి నే
మానినులందు శ్రేష్ఠననుమాన్యత యొక్కటి నాకుజాలదే?

అహా! ఎందఱీసంసారమునకు వచ్చుచుండిరి, పోవుచుండిరి. ఇహ సుఖంబులఁబొంది తరించుచుండిరి? కానీ జేబున్నీసా జీవితము మాత్రము కాల్మలీపువ్వువలె రాలిపోవలసినదే. ఇది దైవేచ్ఛకాబోలు.

(దాసీలిరువురు ప్రవేశము) ఎవరు?

దాసీ:- బేగముసాహెబా! మేము తెచ్చుచుండగా రోషనారా సేవకుడైన కాసీంవచ్చి బలాత్కారముగా మా గంపలను లాగికొనిపోయినాడు.

ఉన్నీ:- ఎందుకని?

దాసీ:- రోషనారా యాజ్ఞాపించెనట!

ఉన్నీ:- తెలివితక్కువదాసీలు. అబ్దుల్లాను నేనురమ్మంటినని చెప్పిపంపుడు. పొండు.

(దాసీల ప్రస్థానము.)

నా యవివేకమువలన నెంతమూడినది? రక్షింతునని చెప్పి తుదకావీరుని యీపురి నోట కందిచ్చితినే.

(అబ్దుల్లా ప్రవేశము.)

ఎవరు అబ్దుల్లా వచ్చితివా? నీవు నేనొక కార్యము చేయవలెను. నీ తోడిదేవు లింపగు పడును. కాసింకును నీకును స్నేహమేకదా?

అబ్దుల్లా:- స్నేహం-అమ్మా.

ఉన్నీ:- మంచిది. నీవు వానిని నావద్దకు దీసికొనిరావలయును. రాననిన యెట్టిదైన నాకబెట్టి రైన తీసికొనిరావలయును.

అబ్దుల్లా:- అది యెంతమాట అమ్మా.

ఉన్నీ:- ఈపని నెరవేర్చితివా? నీకు మంచి బహుమానము నీయఁగలను.

అబ్దు:- సలాం బేగంసాహెబా! మెహర్బానీ ఉంచాలా

(ప్రస్థానము.)

ఉన్నీ:- కాసింకు ధనాశ చాలకలదు. ఎంతయైన నొసఁగి వానిచేతనే శివాజీ శంభాజీలను గోవనారామందిరమునుండి తప్పింపవలయును. అః ఈ సంగతి యామె నాతండ్రి కాటెంగించిన నెంతకష్టము. శివాజీ ప్రభూ! ఉన్నిసా నిన్నుఁ బ్రేమించుటవలన గలిగిన సుఖమా యిది! ఇందు నే సౌఖ్యము దీసికొనకుండిన యెడల నీవు నీరక్షణవిషయమై యిట్టికొద్దఁ దీసికొని యుండెడివాడవో. నన్ను నమ్మకొనుటచే నీ స్థితి మతీయు దుర్భరమయ్యెను కదా! నేను నిన్ను మనస్ఫూర్తిగా ప్రేమించితిని. కాని నా ప్రేమయే యీ దురవస్థకు గారణమయ్యె. నేనే నిన్ను నీ మృత్యువునకు నొప్పజెప్పితి?

సీ॥ ఆపురందరు సంధియందు ఘోరములౌ ని
బంధనల్ నేనె యేర్పరచినాను
బిజపూరుపైదాడి వెడలు మొగలులతోఁ
నింజేర్ప నేనె యత్నించినాను
తండ్రికోరికమీద దర్బారునకు నిన్ను
వేవేగ నేనె రప్పించినాను
హతభాగ్యురాల నాడా నీపరాభవ
చేష్టను నేనె దర్శించినాను
గీ॥ ఖైదునున్నను భద్రత గాంచునిన్ను
రక్షణ నెపంబున నిసీ కరాళమృత్యు
వక్త్రగుహను ద్రోసినయాయభాగ్యురాల
నేనె పాపములకు మూలమైననేను॥

ఓమహాపురుషా; నన్ను క్షమింపవా; నాపాపములకేమి ప్రాయశ్చిత్తము. ఆర్యా; చూచుచు చూచుచు నొక ధర్మోద్ధారకుని— లోకమునకుఁ గాకుండఁజేయుచుంటినే. ఓస్వర్గదేవతలారా! యీయున్నీసా నద్ధంచుడు. ఆ పుణ్యమూర్తి కట్టియాపాయము గలుగకుండ గాపాడుడు.— ఏప్రయోజనమునకైన నరహత్య గావలసియున్నచో నీయున్నీసాసిద్ధముగనున్నది. ఆర్యా! నా హృదయేశ్వరు నెట్లు రక్షించఁగానగలను. ప్రాణపతీ! నేను నామానసిక జగత్తున నిన్వరించితిని. ధార్మిక పరిణయ పాశములచే బంధింపబడకుండినను నీవు భర్తవు నేను భార్యనని నిశ్చయించుకొంటిని, ప్రేమించితినిట్టి నా ప్రేమ కేటికిట్లు విషమయ్యెనో.— నాయవ్యక్తత వలననే నీకిట్టి యిక్కట్టు కలిగినది. కాని నన్ను క్షమింపవా; నాపరిశుద్ధప్రేమను నామోదింపవా; నిన్నాయాపదనుండి రక్షించుటకు నీశక్త్యము చాలదా. నిన్ను, నీ యుద్యమమును సర్వదా రక్షించుచుండు నీ కులదేవతలే నీకు నెడు తోడ్పడుదురుగాక!

(అవనిక పడును)

రంగము 9.

స్థానము. రోషనారా గది.

సమయము. రాత్రి

(శివాజీ యాశ్చర్యము నొందుచు నిలఁబడియుండును. రోషనారా వానియెదుట నిలుచొనియుండును.)

రోష:- ఏమి! ఇటకెట్లువచ్చితివో నీవే యెఱుఁగవా?

శివా:- (నిశ్చేష్టుఁడై యుండును.)

రోష:- ఎందుకువచ్చిన మాటలివి? పురుషులు రాత్రులయందు- రాణివాసములకెందుకు వత్తురు?

శివా:- తల్లీ! నన్నుక్షమింపుము. నా యీ మందిర ప్రవేశ మాకస్మిక ఘటనముకాని మదుద్దిష్టము కాదు.

రోష:- బుట్టలలో గూర్చొనుటయు దైవసంఘటనయే నాకేలున్నిసాను నీవు బుద్ధిపూర్వకముగా ప్రవేశించితివి గాబోలు.

శివా:- ఇదియేమి? తల్లీ! నాకీ యగ్ని పరీక్షయేమి?

రోష:- దొంగల కెట్టిపరీక్షయైన సేయవచ్చును.

శివా:- తల్లీ!

రోష:- ఓయీ! ఇక నన్నట్లు పిలువవలదు.

శివా:- అది దోషమా?

రోష:- దోషము. నాయాజ్ఞలేనిదే నాశయనగృహము ప్రవేశించుట దోషము, నా యిష్టము నెఱుఁగకుండ నన్ను మాటమాటికి విపరీతముగా సంబోధించుటం దోషము. పోనిమ్ము. ఇన్ని దోషములను క్షమించెదను, నీవు నే జెప్పినట్లు సేతువా!

శివా:- (నిశ్చేష్టుఁడై చూచుచుండును.)

రోష:- నీయీమందిర ప్రవేశము భగవత్సంఘటన మంటివి. నేను నొప్పుకొనెద. అదియును భగవత్సంఘట్టమేయని నన్నుఁగూడి యుండు భావికేళి సల్పుము.

శివా:- (చెవులు మూసికొని) శ్రీహరీ! నేడెట్టిదుర్దినము. ఎట్టి పాపవాక్యముల వినుచుంటిని? హతవిధీ! నన్నొక కాముకురాలి వశముఁ జేసితివా?

రోష:- సుందరా! యేటికి కంటగించు కొనెదవు?

మ॥ అనఘా! యేటికిశంక నిన్ వలచి కామాయాసముంబొంది యుం
టిని నన్ మన్ననజేసి యిచ్చటను గ్రీడింపంగదే మన్ననో

ధనమున్ బ్రాణము దేహముం సుఖము స్వాతంత్ర్యంబు నీకర్పణం
బొనరింతున్ బడ దాసినౌదు ముదమున్ బొందింతు వీరోత్తమా॥

(సమీపించును.)

శివా:- (వెనుకకు దగ్గి) ఆఁ ఆఁ సాహసమువలదు. ఎంతటి యవమానంబున కుపక్రమించితివి. నీవెవ్వతెవు—

రోష:- సుందరా! నేనెవ్వతెనా? ఆలంగీరు పాదుషాయొక్క సోదరిని, రోషనారను. సరియా మదనా!

గీ॥ హృదయపూర్వకముగను మోహించినాను
వలపు తలకెక్క నిన్ను నా ప్రాణనాథు
గా వరించితి నీవింకఁ గారవించి
కౌగిటనుఁ జేర్పవే మనఃకాంత నన్ను॥

(శివాజీయొద్దకి పోబోవును.)

శివా:- ఆగుము. ఆగుము. ఇది నీ కుచితముకాదు. స్త్రీ ప్రకృతి యిట్టిదియా?— నీయుద్దేశము తెలిసినది.

రోష:- తెలిసినదా? నా హృదయము నీకర్పించుకొంటినని తెలిసినదా? నా యీప్రేమ యసీమ యని తెలిసినదా? నా సర్వస్వము నీదియని తెలిసినదా— మనోహరా యొక్కసారి?—
(అని మీదికిబోవును.)

శివా:- ఆహా!— (వారించును)

రోష:-

సీ॥ మోహనాకార! నీమోముఁ జూచినయంత
నానందమెంతయు నతిశయిల్లు
సౌందర్యజితమార! సర్వాంగ దివ్యలా
వణ్యముఁ దిలకింప వలపుపుట్టు
వీరమణీ! నీదు వెడదయౌ వక్షంబు
దిలకింప నొడలెల్ల బులకరించు
లలనా జన సుమాస్త్ర! లలితమౌ నీవిలా
సముఁజూడ నెంత యాశ్చర్యమొదవు

గీ॥ మన్మనః శల్యతోహరా! మానవతుల
కెల్లఁగాంక్షింపఁ దగిన లోకైకమూర్తి!

నీశుభాకృతిఁ గాంచ నజ్ఞేయమైన
కామనముగల్గి నిన్ మదిఁ గవయఁగోరు॥

మోహనా —

శివా:- ఉన్మాదురాలవు నీకు మతి పోవుచున్నట్లున్నది. ఓ ఎంత సాహసము — సుదతీ! నీవు నాకుఁ దల్లివంటి దానవు. నేను నీకుమారునివంటి వాఁడను —

రోష:- ఔను. నీవు నాకు — మరునివంటి వాడవుగనుకనే నేనిట్టి వ్యాపారమునకు లోనైతిని. నేఁడు నీకుఁ జిక్కితిని. ఓమదనా! నన్నాదరింపవా — (పైబోవును.)

శివా:- అబ్బ! కాంతా! నన్ను క్షమించి విడుము. —

రోష:- ఒక్క సంగతిఁ దెలిసికొనుము. ఆలంగీరునామమాత్రమునకే పాదుషాగాని రాజ్యవశ్రియెల్ల నాచేతియందున్నది. రోషనారా రాజ్యస్థాన మాక్రమించినంతమాత్రమున జేబున్నిసా నిన్నురక్షింపజాలదు. పాదుషా రాజ్యశాసన నిర్మాణవిషయమై యామెతో నాలోచింపనేకాని యొకనిరాజ్యమును నాశముఁజేయుటయందేమి, యిట్టిఘోరముల కొనర్చుటయందేమి నాతో నాలోచించుచుండును. ఎఱుఁగుదువా? నీవు. నాయిచ్ఛ మన్నించి నన్ను జేఁబట్టితివేని.

సీ॥ శ్రీ మొగల్ రాజ్యలక్ష్మి వైభవంబెల్ల
నీ దివ్యపాద సన్నిధినిఁ జేర్తు
భూపాలనమున నా బుద్ధిప్రభావంబు
చే శతృకోటి నిర్జించివైతు
చక్రవర్తిని నీదు చరణదాసుని జేసి
సర్వరాజ్యము నీకొసంగగలను
కాంభోజకాశ్మీర కర్ణాటకాది రా
జ్యములఁ జాతుదు నీ జయధ్వజంబు

గీ॥ తోడి రాజేంద్రులెల్లరు దోసిలొగ్గి
కప్పములుగట్ట నీ యధికార ముద్రి
గౌరవింపఁగఁ జేతు నీకాశ్యపీత
లంబు సర్వంబు నీదురాజ్యంబుగాగ॥

ఇది నా ప్రతిజ్ఞ.

శివా:- (చిఱునవ్వు) ఏమి యీ దురన్మత్త ప్రలాపములు. కర్మాతిక్రమణముచే స్వర్గరాజ్యాధిపత్యమే కల్గిననియ్యకొనుటకే శివాజీ హృదయమేమి దుర్బలమనుకొంటివా? మొగలు సామ్రాజ్య లాభమేకాదు. త్రిలోకరాజ్య శాసనము త్రి నాకు లభించినఁ గాల్దను. ఛీ! ఏమిమాటలాడితివి? పాతకండవుగు ఈ రాజ్యకాంక్షచే నిట్టి దురాగతముల

కియ్యకొని నేను ధర్మచ్యుతుఁడ నగుదునా? నా వలన ధర్మమునకు హానియే కలుగవచ్చిన నేను నిస్సంకోచముగ మృత్యువును శ్రేయస్కరముగదలంతు. ప్రాణమున్నంత వఱకు శివాజీధర్మమును ధిక్కరింపడు. ఎన్నికష్టములకైన శివాజీ యోర్చుకొనునుగాని తుచ్ఛ సుఖముల నాశించి స్వధర్మమునకు విఘాతమొనర్పడు. ఒనర్పఁజాలడు.

రోష:- ఎక్కడిమాటలివి?

శా॥ ఓయీ! సంసృతినెల్లరోసి వనులందున్నట్టి సన్న్యాసులే
మాయోపామణులన్న పేర్వినినసీమంబంతయున్ మానికా
మాయాసంబున గచ్చలాడగను స్థైర్యంబేది నారన్న నీ
వా యీనీతికి నిల్వగల్గెదవు ధైర్యంబన్న సామాన్యమే॥

చాలు. చాలు. ఎందులకు వచ్చిన బింకములివి? నామాటవిని నన్నుంజేబట్టు[redacted] నేను నిన్నింతయు గాంక్షించియున్నాను. అనుగ్రహింపవా? నేను నీ [redacted] కురాలను. మనోహరా! (సమీపించును)

శివా: కాంతా! యేమి యీ సాహసములు. నా యిచ్ఛగాదు.

రోష:- ఏమి సరసా! యిది నీనిశ్చయోక్తులేనా? నా యాశాలతను ద్రెంపివైచెదవా? ఇది నీకుఁదగదు. నా హృదయముబరితోధింప నిటులనటించుచుంటివా?

మ॥ సరసా! యింతటి నిష్ఠురంబె! రమణీ సౌందర్య సామ్రాజ్య భో
గరతిన్ లక్ష్యముసేయవైతివిక స్వర్గంబన్న కాంతామణీ
గురువక్షోరుహసీమహాయిగను గూర్కొనిజెందుటో లేక నీ
విరసంబో? సరి యింకనైననను భావింపంగదే మోహనా?

శివా:- ఉన్మాదినీ! నీకు పిచ్చిముదురుచున్నట్లున్నది. నేనింక నీతో భాషించుట యుచితము గతోచదు. ప్రయోజనమునులేదు. ఇప్పటికైన నా నిశ్చయము నెఱింగి నీయుద్యమమును విరమించుకొనుము. ఇంకను నీవిట్లేప్రవర్తింతువేని నేను నీకట్టిప్రత్యుత్తరము నొసంగు వాడనుకాను. కాగలదానికి నెదురుచూచుచు దైవముపై భారమువైచి యూరకుండును.

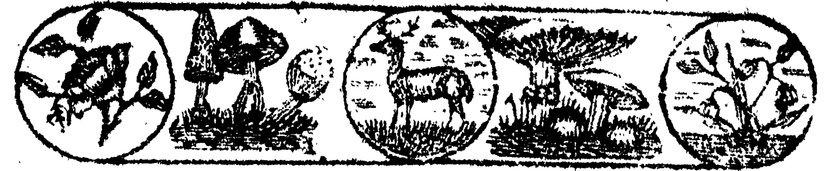
రోష:- ఏమీ! ఇంతటిమూర్ఖతయా? కానిమ్ము అనుభవించెదవుశమ్ము.

శా॥ నాసౌందర్యము, యౌవనంబు, కుల మున్, నావిద్య, నాభాగ్యమున్,
వీసంబైనఁ గణింపవైతివిక దా? వీరుండవేయాడు పో
నీసామర్థ్యము, నీ జితేంద్రియతయున్ నీ గర్వముం జూచెదన్
వాసింగాంచెదు రోషనారనను నాప్రజ్ఞా ప్రభావంబులన్॥

ఓయీ! నేను నిన్నెంతగ ప్రేమించితినో- నీప్రేమకొఱకై నాహృదయమెంతటి యాతన పొందెనో- నిన్నుఁగూడి సుఖించుటకొఱకై- నేను సిగ్గువిడిచి నోరార వచించితినో ప్రార్థించితినో - బ్రతిమాలితినో- యిపుడది యంతయు వ్యర్థమగుటచే నాప్రేమ విషమ్ముగమారిపోయెను. ఇఁక నీనాశనముకొఱకై ప్రయత్నించెదను. నీస్థితి యిట్లుండిన నేనేమి సేతు. విన మించిన దిలేదు. నీకు తెల్లవారువరకును గడువిచ్చుచున్నాను. బాగుగ నాలోచించుకొనుము. నన్ను గూడి సుఖంబుండుటయో కాదని మరణంబొందుటో—

(గదికి గొళ్ళెము బెట్టి వెడలిపోవును)

(యవనిక పడును.)

చతుర్థాంకము.

రంగము 1.

స్థలము. పాదుషా రహస్యగృహము.

సమయము. ఉదయము.

(ఔరంగజేబు సోఫాపై విచారముగ బరుండి యుండును. దిలేర్ ఖాన్ అతని ప్రక్కనొక యాసనముపై గూర్చుని యుండును.)

ఔరం:- సహింపఁ జాలను,—దిలేర్ ఖాన్! నేనీయవమానమును సహింపజాలను.

దిలేర్:- అవును ఈయవమాన మసహ్యమే యగును. ఇది నాకును విపరీతమ్ముగనే పొడగట్టుచున్నది. ఎంతటి విద్యావంతురాలు—

ఔరం:- కనుకనే యీయకార్యము. ఆవిద్యయే లేకున్నచో తన ధర్మమును ధిక్కరించునంతటి ధైర్యమే యుండెడిదికాదు- తన కావిద్యయే యనర్థకమైనది—

దిలేర్:- విద్యను దూషింప నేమిటికి లెండు? శివాజీనిచ్చటకు రప్పించినది గాని, రోషన్ అరాయ్ గతించినదాదిగ నేటివఱకును రాచకీయములందు నాలోచనల నొసంగుచున్నది కాని, యావిద్యయే కదా. దానికి మనము సంతసించుటలేదా? నేటికిగదా, యిట్లుకలిగినది. ఇప్పటికిని ఇది నిజమగునా యని సంశయము—

ఔరం:- ఏమి సంశయము. అది మోహాంధత్వమే గాకున్న, అట్లు తెగిపడి "వీరుని సభయందవమానింపతగునా" యని నన్ను అడుగునా.— కాదు దిలేర్. ఆఅధముని ఉన్నిసా మోహించినది. అది నేనుసహింపజాలను— వరించినది—ఛ!

దిలేర్:- దేవా! అది మోహమనుకొన నేమిటికి. వట్టి అభిమానము కాకూడదా! విధర్మియే యగుగాక, శివాజీ యొక మహావీరుడు. సర్వమును మాతృనిచరణములయందు సమర్పించిన దేశభక్తుడు- నెత్తి పిడుగుపడనున్నను చలింపని ధర్మోపాసకుడు. ఇక ఉన్నిసా విద్యావిభూషిత, సరసురాలు. ఆమె కాతనియందు కలిగినది అభిమానోదయము కావచ్చును—

ఔరం:- దిలేర్! నీకు చెప్పకూడనిదేమి? నిన్న శివాజీ ఉన్నీసా మహాలునకు బోవుచుండగా రోషనారా చూచి పట్టుకుని ఖైదుచేసినది—

దిలేర్:- ఆఁ. ఆఁ. శివాజీ ఆమె మహాలుకట్లుపోగల్గెను—

ఔరం:- వాడు కపటి, ఎంతనాటకమాడినాడు! జబ్బుచేసినదట! కుదిరినదట! అసంతోషమున పెల్లరకు బహుమానములు పంపినాడట! తానును తన కుమారుడును మిఠాయి బుట్టలలో గూర్చొని—

దిలేర్:- ఔరా—

ఔరం:- ఈ అవమానమును నేను సహింపజాలను; నేనిచ్చట నుండజాలను. దిలేర్ నేనెచ్చటికైన బోయెదను.

దిలేర్:- ఎచ్చటికైన పోయినంత మాత్రమున నీ చింత బాయునా?.

ఔరం:- కాదు, నేనిక దాని మొగము జూడజాలను. నేనాగ్రకు పోయెదను.

దిలేర్:- దేవా—

ఔరం:- నన్నడ్డు పెట్టవలదు, జహనారా రోషనారాల దుశ్చేష్టలకే యెంతయో చింతించుచుండెడివాడను- ఇప్పుడున్న సాయము వారి కత్తునే చేరెను. నా ఆశయములును— అభిమానమును— గర్వమును భగ్నములయినవి. పుత్రులను జాతమన్న నొక్కడొక్కడు నన్ను కబళించుటకై తగు ప్రయత్నముల జేయుచున్నారు. నాకు వృద్ధాప్యము వచ్చినది. నేనీ విషమ పరీక్షలకు దాళజాలను. నేనాగ్రకు బోయెదను లేదా మక్కాకు బోయెదను.

దిలేర్:- ఈ శివాజీ!

ఔరం:- శివాజీ! వాడెటులయిన పోనిమ్ము. కారాగృహమునందే— ఆ ఇనుప కటకటాలలో— కుడ్యపాషాణములలో— అచ్చటనే ధూళిలో— అతని తనువు కలిసిపోయిన కలిసిపోవును. జీవించువో నాజన్మాంతము దురదృష్టమున కేడ్చుచు నందే గూర్చొని యుండును ప్రథమమున వానిచంపుదమనే యనుకుంటిని. అది వానికి తగిన శిక్ష గాజాలదు. రోషనార కూడ వానికా జన్మఖైదు విధించుటకే కోరినది. వానినట్లే యుండనిమ్ము, నేనాగ్రకు బోయెదను—

దిలేర్:- అయ్యో! రాజకార్యములు సాగుటయెట్లు?

ఔరం:- రాజకార్యములు! నేటివఱకును రాజ్యచక్రమును నే నిచ్చానుసారముగ ద్రిప్పితిని. నా యిష్టము వచ్చినట్లు పరిపాలనాయంత్రమును నిర్మించితిని. ఈ రాజ్యవిధానమంతయు నౌరంగజేబు యొక్క బుద్ధియంత్రమే యనుకొనునట్లు చేసితిని. అప్పుడు నా రాజ్యచక్రము, అధికారచక్రము, భాగ్యచక్రము అన్నియు క్రమముగనే నడచినవి. నేడు నాకు వృద్ధాప్యము వచ్చినది. శరీరమునందలి సంధులన్నియు తెగుజాడలు పొడగట్టుచున్నవి. భాగ్యచక్రము భగ్నమగుచున్నది. ఇక నేనిందుండజాల. దిలేర్! రాజ్యవ్యవహారములు నవియంతట నవియే సాగును. ఈ విచిత్రమును చూచితివా?

దిలేర్:- ఏమి విచిత్రము.

ఔరం:- నేటివఱకును నే నేయంత్రమును నడుపుచు వచ్చితినో ఏ యంత్రమును నాకు దాస్యమొనరింపజేసికొంటినో ఆ యంత్రమే నేడు నన్ను నడుపుచున్నది. నాపై నధికారము నెరపుచున్నది. నే నా యంత్రమునకు దాసుడనైపోతిని. ఆ యంత్రము నేడు నన్నాగ్రకు తరుముచున్నది. దిలేర్ నే నాగ్రకు బోయెదను.

దిలేర్:- హా— దుష్ప్రాప్తి.

ఔరం:- ఏమి దుష్ప్రాప్తి? రాజ్యదాహముచే యశవంతసింహుని కాబూలునకు పంపించితిని. వాని కుమారుని విషము పెట్టి చంపించితిని. రాజస్థానములందలి రాజ్యముల నెన్నిటినో కృత్రిమమున లోంగదీసికొంటిని. హిందూ యువతుల సధర్మమునిజంకక నే నుద్వాహమాడితిని. నా రాజ్యసౌధమునకు ద్రోహమే పునాది కపటము, మోసము, నాధారస్తంభములు— నాకుగాక ఇక దుష్ప్రాప్తియెవరికి. నేటివరకు సుఖముగనున్న యీ సంసారము నేడు, యంత్రశాగారమయినది. నేనిం దుండజాల. నేనిం దుండజాల. హా! ప్రపంచమారణ మొనర్ప నాచే సృష్టింపబడిన ఈ భూతము నన్నే దిగమ్రింగుచున్నది. నా శరీరాంగకములు, రక్తనాళములు, శల్యములు, శీర్ణములై పోయినవి. నేనీ వేదన ననుభవింపజాలను. నే నాగ్రకు బోయెదను, మక్కాకు బోయెదను, దిలేర్! యెచ్చటకునైన బోయెదను—

(పరుగెత్తి పోవును.)

దిలేర్:- వికలుడైనాడు. వికలుడైనాడు. దుష్ప్రాప్తి కేమనవలయును.

(ప్రస్థానము.)

రంగము 2.

స్థానము- ఉన్నిసా గది.

సమయము మధ్యాహ్నము.

(ఉన్నిసా విచారముతో ప్రవేశించుచు)

ఉన్ని:- చ॥ అకటకటా! యిదేమి యొకయాపదపైనొక యాపదయ్యె నీ
త్రికమక లేలహా! హతవిధీ! భరియింపఁగఁజాల నీ పరీ
క్షకు మితియైన లేదె! చెఱసాలఁ గృశించుచునుండె ధర్మర
క్షకుఁ డొకఁ డా మహామహుని సాకి ననుం బలిగొమ్ము దుర్విధీ!

అయ్యో! ఈదుస్థితి కేమనవలయు? తుదకు జరుగ వలసినదిదియా! "శివాజీ దొంగతనము గా పారిపోవ యత్నించినాడు. దానికి ఉన్నిసా తోడ్పడినది" అని నలుగురు నిందించుట యొకటైనది, పోనీ ఈనిందకేమి అని యూరకుందునా "సిగ్గుచెడి బ్రతుకుచున్నది" అను మాట వచ్చునుగదా! ఏమిదారి! ఇట్లు ఇందుకును చెడితిని. అటు శివాజిని రక్షింపజాలక నే పోయి యందును చెడితిని. ఏమిదారి! నలుగురిలో నిక తలనెత్తుకొని తిరుగుటయెట్లు!......ఇంతమానుదునా...... ఇంతమానుదునా అటుకాదు......అటుకాదు. ......ఒకవేళ ఆ వీరుని యొద్దకు బోయి "శివాజీ! నీకొరకై యీ స్త్రీ యిట్లయినది" అని మొరబెట్టుకొనిన నాతని హృదయము కరుగకుండునా! ఇప్పటికైనను నాతడిందుకు వల్లె యనినచో... ఒకదారియగపడుచున్నది...... నేనుపోయి యాతనితోడ నందేవసింతును. ఇది వినా వేరొక తెరవుగలదా; ఇచ్చటనుండి ఇంతవెల్లడియైన బ్రతుకు బ్రతుకజాలను...అబ్బ! హృదయము బ్రద్దలయినట్లయినది. ఆ వీరునిపై మోహమును తీసివేయ జాలకున్నదాన ...... మతమును ధిక్కరించు నాటి సమర్థురాలను గాకున్నదాన ఇది నిర్వహించుకొనుట కష్టముగనే యున్నది. అయినను ఇదిజరుగునా...... ఇదిజరుగునా......

గీ॥ అతఁడు నేనును దాంపత్యమంది భవసు
ఖంబులఁగనుట దైవేచ్ఛగాదు; కాక
యున్న నన్యోన్యవైరుధ్య మున్న కులము
లందు నతఁడు నేనును జన్మ మందనేల?

ఛీ! ఈసంఘనియమము లెంతటిదారుణములు! మనస్సునకు వచ్చినవానిని వలచి, వరించి; కూడి సుఖించుటకు వీలులేదుకదా; ఆ-ఆ- ఏమిఆలోచన యిది.

॥ అతని యందలి యోస్వధర్మాభిమాన
భావమునుజూచి ముగ్ధనై వలచినానొ
అట్టి ధర్మంబువంచించు టని యొఱిఁగియు
నిట్టి పనులకు నెటులుద్యమింతునేను.

ఇంతటి హృదయదౌర్బల్యమేమి? ఏమంటిని— హృదయ దౌర్బల్యమా! హృదయ దౌర్బల్యమా! హృదయదౌర్బల్యమా!

గీ॥ పరమపావన చరితుఁడు భవ్యగుణుఁడు
శౌర్యపుంభావుఁడలఘుఁడు సత్యకాముఁ
డయిన వీరాధివీరు మహానుభావు
వలచుటయుఁ గూడ హృదయ • దౌర్బల్యమగునె;

ఈ నాపవిత్రమగు నిష్కల్మషమగు కామము హృదయ దౌర్బల్యమేయని లోకమనుకొనిన ననుకొననిమ్ము. దాని వారింపబుద్ధిలేక నిట్టూర్పుపుచ్చి యూరకొనెదను. అంతకన్న చేయునదేమి; ఇంతటి యవమానమున కోర్చి ఇకనిందు బ్రతుకజాలనుకదా! అతడు నాప్రార్థన మంగీకరించి నన్నుఁ జేఁబట్టునేని అదిమేలు. ఎన్నిపాట్లైనబడి అతని చెఱనుండి విడిపించుకొని పోవ గల్గుదును. బంధుమండలిలో నీతనికిని నాకు వచ్చిన పాట్లేవచ్చునెడల........అతడు నాప్రేమ నంగీకరింపవలయునేగాని నిజకరుణాభిమతకు రాలనగు నాకొఱకై యతడు సిద్ధముగ నుండవలయునే గాని... అంతగ తప్పివచ్చిన... ఆమాత్రము సుఖముగ మనజాలమా... ఆమాత్రము సుఖముగ మనజాలమా...

ఉ॥ ఏవిపినాంత రస్థలము నేని నివాసముగాఁగ్రహించి మో
దావహచిత్తవృత్తిని జలాకరమందలి తేటనీరముల్
ద్రావుచు యోగ్యభూరుహ ఫలంబులమెక్కుచు ప్రేమరాజ్యల
క్ష్మీ విభవంబుపెంపున సుఖింపమె జీవితముం దరింపమే॥

(ప్రస్థానోద్యతయగును)

(ప్రవేశము రోషనార)

రోషనార:-ఉన్నిసా! ఉన్నిసా! ఆలోచించితివా?

ఉన్నిసా:- (వెనుకకుమరలి) ఆలోచించుటకేమున్నది.

రోష:- మఱి అంగీకారమేనా!

ఉన్నిసా:- అత్తయ్యా! నన్నుక్షమింపుము. నేనొకని వివాహముచేసికొనను.

రోష:- ఒకనిగాకున్న ఊరివారినందరను జేసుకొమ్ము. నీకింతకా—

ఉన్నిసా:- (కంటకించుకొని) అబ్బ! నేనిందుండజాల (పోబోవును)

రోష:-ఆగు. ఆగు. ఎచ్చటికిపోవుట. నేడీసంగతి తేలనిదే వెళ్ళుటకు వీలులేదు.

ఉన్ని:- అంత భారమగు సంగతి తేలుటయెట్లు?

రోష:- తేలుట యెట్లా! తేలవలెను.

ఉన్ని:- తేల్చుట నాచేతగాదు.

రోష:- (చెయ్యిపట్టుకొని) చేతకాదు. మిండగాళ్ల నింటికి తెచ్చుకొనుట చేతనగునా.

జున్ని:- (చేయి వదలించుకొని) నన్ను విడిచిపెట్టుము. మీమాటలు నాకర్థమగుటలేదు.

రోష:- ఎట్లర్థమగును. కామము మెదడును గప్పినపుడు వివాహము చేసికొనదట! పురుషులు స్త్రీలను భోగద్రవ్యములుగా చూచుకొనుచుండిరట! దుష్కామదవానలజ్వాలలో స్త్రీల నాహుతి యొనర్చుచుండిరట! అలీఖాన్ నీకంత చులకనైనాడేమి! నీకన్న నాతఁడెక్కుడు విద్యావంతుడే.

జున్ని:- కాదని యెవరనిరి?

రోష:- మఱి అతని నేల వివాహమాడవు.

జున్ని:- అతనికి లేని అలమట మీకేలకో.

రోష: అతనను వివాహమాడవలదనెనా?

జున్ని:- అలీఖా నీయుదయమే నాయొద్దకువచ్చెను. నాయభిమతము నడిగెను "అలీఖాన్ నాకు వివాహేచ్ఛయే లేదు. క్షమింపుము. నేడేమో సంఘమొకయంత్రమువలె నడచుచున్నది. అదేమో నాకిష్టములేదు." అంటిని. అతడును నాతో ఏకీభవించి "నిజమే నేనును వివాహమాడ" నని చెప్పి వెడలిపోయినాడు. అతడెంతయోగ్యుడు.

రోష:- నీ పిచ్చివానికిగూడ బట్టించితివా! మనలోమాట. ఇంతకును నీవు వివాహమాడకుండుటకు కారణము.

జున్ని:- కారణము? ఇదినన్నడుగవలదు.

రోష:- అడుగవలదా! అవునులే. అవునులే.

ఉ॥ ఎంతటి జాణవేనగుదు వేమి యెఱుంగనియట్లు ధర్మసి
ద్ధాంతము లిట్లు వల్కెదు యదార్థమెఱుంగనె నేను నీదు దు
శ్చింతలు దాచ దాగునె? యిసీ! నిజమాడిన నిష్ఠురంబు నీ
స్వాంతమునన్ వరింపవె? యభాగ్యుని కాఫరునిన్ నరాధమున్

జున్ని:- ఆః ఏమి మాటలివి—

రోష:- ఏమిమాటలా! ఏమిమాటలా!

మ॥ వినుమా! నీమరహస్య మేనెఱుఁగుదున్ వీరుండెయౌ నా శివా
జిని యా కాఫరునిన్ వరించుదువె ఛీ! ఛీ! మా మొగల్ సత్కులం
బునకున్ నేటికి మచ్చకల్గెఁజుమి నీ మూలంబునన్ గామచిం
తనపెల్లైన వరింపు మేమొగలునైనం గొంతశాంతించెదన్॥

అగునా! ఇది నిజమగునా?

జున్ని:- (నిరుత్తరయగును.)

రోష:- ఏమి మాటలాడవు? నీ దొంగతన మెవరెఱుఁగనిది. ఆవెధవ ఇచ్చటకువచ్చినది నిన్ను లేవదీసికొనిపోవుటకా! ఎప్పటినుంచి మీకీసంబంధము—

జున్ని:- మీమాటలు—

రోష:- ఊఁ కష్టముగానున్నవి—

జున్ని:- అవును (పోబోవును.)

రోష: కష్టముగ నేలయుండవలెను. అతనిని నీవు మోహించుట నాకు తెలియదా! శివాజీ మొదట దర్బారునకువచ్చినపుడు మన మిరువురము పరదా వెనుకనుండి అతనిచూచితేవా! అప్పుడే నీ యందు మోహోదయచిహ్నములు పొడగట్టినవి. అతని చెయ్యి కత్తిపైకిపోయినపుడు నీవు నాలుక కరచుకొనలేదా ఏమి మాటాడవు. శివాజీ శంభాజీలను మిఠాయిబుట్టలలో బెట్టి నీ మహలునకు దప్పించుకొనునపుడు నేను కాదా చూచిపట్టుకొని అతని ఖైదు చేసితిని, ఏలదాచెదవు. అది నీపని అగునా కాదా?

జున్ని:- నాకు తెలియదు.

రోష:- తెలియదు. దుష్కార్యములొనర్చి వృద్ధుఁడగు తండ్రిని అలమటపెట్టుట తెలియును. మతమును పాడుచేసి కాఫరునొక్కని కామించుట తెలియును. నీతండ్రి ఆగ్రహోకెల వెడలిపోయినో నీకు తెలియదా! నీ దొంగమూ చూడనొల్లక—

జున్ని:- అయ్యో!

రోష:- అయ్యో! ఎందుకువచ్చిన అయ్యోలివి. ముక్కుమూలములేని అయ్యోలు. నామాటవినకుంటివేని నిజముగ అయ్యో యనిరోయు యనిపింతును. ఇప్పటికైన మించినదిలేదు. అలీంఖానుని పెండ్లిచేసికొనుము. నీతండ్రిసంతసించి మరల ఇంటికివచ్చును. ఈ రహస్యము తెలిసిపోయినదే అనివిచారింపకుము. ఎవరికిని తెలియలేదు, మన అంతఃపురము దాటిపోకుండ నేను చేయగలను. అధీరవుగాకుము.

జున్ని:- నా కేమియును వలదు. నన్ను విడిచిపెట్టుడు.

రోష:. గయ్యాళీ! ఇంకను బుద్ధిరాదుగా.

జున్ని:- ఒకరి కున్నదిగదుక బుద్ధి—

(తటాలున నిష్క్రమించును.)

రోష:- ఆ! ఆ! ఎంత తెగించిమాటలాడితివే. నాకు తెలియును, నాకు తెలియును. ఇప్పటికిని జున్నిసా శివాజీని మోహించుటమానలేదు. నాకు వతనికి మధ్య నిలుచున్న దీమెయే. నాకన్న నిదిచిన్నది యగుట చేతను నవయౌవనయగుట చేత నతడును దీని కామించియున్నాడు. అదిసాగనిత్తునా! ఎన్నటికైన నాతడీ రోషనారనే అలింగన మొనర్చుకొనవలెను. లేదా ఆ ఇనుపకటకటాలమధ్య అంతే నలగుచు చావవలయును. జున్నిసా! నీకతడు దక్కడు. నీకతడు దక్కడు. నీవాతని విడిపింప యత్నించుచుంటివి. అది సాగనీయను. అది సాగనీయను.

(ప్రస్థానము.)

చతుర్థాంకము.

రంగము. 3

స్థానము. ఆగ్రానుండి మధురకుబోవు మార్గము.

సమయము. వేకువ.

(శివాజీ ప్రవేశము.)

శివా:- అమ్మరో! యీ శివాజిని మహాపదలం గడ వంగజేసి ఒం
ధమ్ముల నెల్ల రాలిచి స్వధర్మము గాచికొనంగ జేసి ని
త్యమ్ము కృపామతిం దనిపి ధర్మపథంబున నుండఁజేసి తో
యమ్మ! భవాని! వందనము లమ్మ కృతజ్ఞుడ నమ్మ శాంకరీ!

మాతా! ఎన్నియాపదలనుండి నన్నుద్ధరించితివి. నీయాకరుణ అవ్యాజముగదా! అవును.

గీ॥ బాల్యముననుండి నన్ను భవానిమాత
యే కదా దయతోడ రక్షించుచుండె
సకల దురదృష్టముల గెల్వ జాలుటరయ
నా భవానీ కృపాలోకనమున గాదె ॥

ఆహా! ఎంతటివిపత్తునుండి బయల్పడితిని, కారాగారమువనున్నది ఒక్కదినమే యైనది యెంతబాధకరముగ నుండెను. హా! విశ్వవిజయసమర్థుండగు పరాధీన సవేతుండగు పాదుషా చేతిలో నొంటరిగ జిక్కియుకొనని విధంబున చెరసాలనుండి బయలువెడలుట యెంతటి యదృష్టము. మిఠాయిబుట్టలలో మూర్ఛాని పారిపోజాలనది నా సాహస మెట్లు పరీక్షింపబడినది... ఏమి యపూర్వసంఘటనము ఆ రోషనారా యెవరు? .... హా రంగజేబు సోదరియా! నేనా పెకట్లు చిక్కితిని. పొరబాటున మేము యెక్కుండిన బుట్టలామె మహాలునకు జేరియుండునా! .... ఆమె నన్ను జూచినంతనే మోసమన్న కతలింగింపక క్షమించిన దేమి? ......ఓహో! తనయి చ్ఛను మన్నింపమి నన్ను కారాగారబద్ధుని గావించినది. ఏమి స్వతంత్రము! ఈ ఆలంగీరు విప్రభుత్వము తుదకు స్త్రీ హస్తములయందునా తిరుగుచున్నది ... ఇట్టి కామినుల చేతిలో... అహా హా! ఏమి కామమిది? ఎంతటి తీవ్రమయినదా కామజ్వరము! స్త్రీ ప్రకృతి సత్స్వప్నంబు జేసినదే! ఎంతటి విచిత్రములైన కలవుగదా ఈ మొగల్ అంతఃపురములో.....ఎంతటి సమర్థురాండ్రుగలరు ... ఎట్టితంత్రములు ... ఒక్కరిని మించిఒకరే! .... ఆ చెరసాలయందే నాజీవితాంతము కావలసియున్నదని నిరాశ చేసికుంటి....అందే నాజీవితము యొక్క చరమసంధ్య యని యనుకొంటిని. అట్టిదురవస్థలో ఎవరా కోమలమూర్తి సంపూర్ణసానుభూతితో నన్నును శంభాజీని చెరవిడిపించి బురుజులపైనుండి క్రిందనదిలో, నాస్వజనము పరికరముతో నుందురని ధైర్యము చెప్పి దింపెను ...అవ్యక్తియెవతు... నక్షత్రప్రకాశములో నామూర్తి కరుణదేవతవలె నాకు గోచరించినది. ...ఒక్క మాటయైనపలుకలేదు. నేను నా కృతజ్ఞత నెంతప్రస్తుముగా తెలియజేసిన నిరాకరించిన నాకా యవకాశమైన నొసగలేదే... ఇంతకు నది స్త్రీ వ్యక్తియో పురుషవ్యక్తియో యేదియు తెలియలేదే. కరుణాగద్గదికమగు కంఠస్వరము మాత్రము స్త్రీ దివలెనే యున్నది. స్త్రీ యగుచో నా విముక్తికొఱకైయింతటి శ్రమపడ నేమికారణమో! కామమా!

కరుణయా! ఆహా! ఈ మొగల్ అంతఃపురమున నెట్టి విచిత్రవ్యక్తులుగలవు! ... ఎంతటి విచిత్రసంఘటనమిది... ఆ నాదురవస్థలో నా దయామూర్తి సాక్షాత్కార మెంతటియపూర్వము! అమోఘము ....! అనూహ్యము.

సీ॥ మృత్యుధూమచ్ఛాయ లిరికిన గుహాయందు
వెలసిన యొకచల్వ వెలుగువోలె
భీకరమగు నొక చీకటిలోయలో
మెరసిన యొకదివ్య కిరణమువలె
పొంగిపొరలెడు సముద్ర సమగ్రసీ
మను దృగ్గతుండైన యినునివలెను
కలుషఘోరాత్మభాగముల నెందుండియో
యొలికిన సౌఖ్యనిస్తులమువలెను.

గీ॥ కష్టభూయిష్ఠ భవకూపగర్భమున ౯న
'హా' యని పొగలువారి కేలూతయగుచు
స్వర్గదేవతయే నాదు భాగ్యమునను
పృథ్విసాక్షిత్కరించిన విధముతోచె ॥

ఏమి ఆదృశ్యము!... మరతుమన్నను మరపునకు వచ్చుటలేదే— అశ్వముల గొనితెచ్చెదనన్న నేతాజీ తానాజీ లింతవరకును రారైరేమి చెపుమా! నావిముక్తికి కారణమైన అవ్యక్తియే అశ్వములను సిద్ధమగునని చెప్పియుండెను. ఎచ్చటనో— ఏమో— నేనింద్రజాలముల మధ్యబడియుంటిని. ఇచ్చట నేను జాగొనర్చిన ప్రమాదము సంభవించునే—

(ఒక అశ్వమును సుసజ్జితముచేసి తీసికొని

ఉన్నిసా పురుష వేషమున ప్రవేశము)

శివాజీ:- ఎవరు? నేతాజీ! గుఱ్ఱములు దొరికినవా?

ఉన్ని:- (గుఱ్ఱమును శివాజీయందునకు త్రోయును)

శివాజీ:- (గుఱ్ఱమును పట్టుకొని ఒకచేతితో చఱచుచు) మిగిలిన గుఱ్ఱము లెచ్చట. శంభాజీయును తానాజీయు నశ్వములమీద వచ్చుచుండిరా! (నిదానించిచూచి) ఎవరిది. అయ్యా తమరెవరు?— నాస్వజనముకాని భ్రమచే—

ఉన్ని:- భ్రమయేల—

శివాజీ:- నా స్వజనముకాని భ్రమచే—

ఉన్ని:- అయ్యో! భ్రమయేల?

శివాజీ:- ఇదియేమి? అయ్యా తమరెవరు?

ఉన్ని:- చెప్పజాలను క్షమింపవలెను.

శివాజీ:- పోనిండు. ఇటకు మీ వచ్చినపనియేమి?

ఉన్ని:- ఆ గుఱ్ఱమును తమకు — లీ — వారు పంపినారు

శివాజీ:- ఎవరు?

ఉన్ని:- మీ విముక్తికి కారకులైనవారు.

శివాజీ:- అయ్యా! తమరు వారి సేవకులా!

ఉన్ని:- అదియంతయు తమకేటికి? తమరీ అశ్వము నధిరోహించి త్వరితముగ పలాయనముగండు. తమకుమారునకును మిత్రులకును గూడ నశ్వముల నేర్పాటుచేసితిని. వచ్చుచుందురు.

శివాజీ:— ఆహా! తమ యుపకారమునే నే మనికొనియాడుదును.—

ఉన్ని:- యోధా—

శివాజీ:- ఏమి ప్రత్యుపకార మొనర్పగలను—

ఉన్ని:- నీవీ స్తోత్రపాఠముల మాని యిటనుండి త్వరితముగ వెడలిపోవుటయే నీవు మాకు చేయు ప్రత్యుపకారము— నేనిట నుండుటయే తమ కార్యమునకు భంగము వలెనున్నది.
(పోబోవును)

శివాజీ:- అయ్యా! మీకైన గరుణ కలుగదా—

ఉన్ని:- (వెనుకకు మరలి) ఇదియేమి యోధా!

శివాజీ:- ఈ నరకమునుండి నన్నుద్ధరించిన ఆ మహోపకారు డెవరో తెలిపి పుణ్యమునుఁ గట్టికొనవా?

ఉన్ని:- అయ్యో— దానివలన నీకేమి ప్రయోజనము?

శివాజీ:- ప్రయోజనమా— ఎట్టి ప్రత్యుపకార మొనర్చి నేనీ ఋణమునుండి విముక్తుడను కాగలను

ఉన్ని:- కాని, అది అసాధ్యము. వలదు. యోధమణీ నీకా చింత వలదు. సుఖముగ నీదారిని నీవు బొమ్ము.
(పోబోవును)

శివాజీ:- ఒనర్చినది యుపకారమే యనుకొమ్ము — అయిన నీమాటన మింత కఠినమా? —

ఉన్ని:- (వెనుకకు మరలి) వీరాగ్రేసరా? ఆవిషయమునుగూర్చి ప్రసంగ మింక మానవలెను! నన్నేటికి దూషించెదవు.

శివాజీ:- క్షమింపుము. నిన్ను దూషించుటకు కాదు నేనట్లంటిని. ఆ యుపకారిని తెలుప రాదంటివి గదా! పోనిమ్ము. నాయందింత సానుభూతి జూపుచున్న నీ శుభనామమేమి? అది యైన గరుణింపుము.

ఉన్ని:- యోధా? ఎంత చెప్పిన నాప్రస్తావము మానవుగదా! పోనిమ్ము చెప్పెదను, నన్ను జే— మజాదార్ అందురు,

శివా:- ధన్యుడను. జేమజాదార్! నీయుపకారము నెన్నటికిని మరువను.

ఉన్ని:- ఏమి? నన్నెఱిగియున్నకదా మరువకుండుటకు?

శివాజీ:- ఎంతటి మాటంటివి. జేమజాదార్! ఇది ప్రథమపరిచయమే యగుగాక! ఇకనిన్ను మరచుట యెట్లు? నిన్నును నీద్వారా ఇప్పు డజ్ఞాతముగ నా జీవితోద్ధారకుని ప్రతినిత్యమును సంస్మరించు చుండెదను. ఆ అవ్యాజకరుణా స్వరూపునితో— ఆ మహోపకారకునితో నావాక్యములుగ నిట్లని చెప్పుమా? వేడుకొందును.
అజ్ఞాతముగనున్న ఓ పరోపకారశీలా!

ఉ॥ పావన వంశమందున భవాని వరంబునబుట్టి ధర్మర
క్షావిధి నిర్వహింతునని కంకణముం ధరియించి, బందినై
యీవిధిసుక్కుచున్ననను నెంతయు సత్కృప నుద్ధరించి నా
వో విపులాత్మనిక్ మరువనోయికృతజ్ఞుడ నీకునెంతయున్॥

ఉన్ని:- యోధా! తమకృతజ్ఞత కెంతయు నానందమైనది. అప్పుడే తెల్లవార వచ్చుచున్నది. త్వరితముగ పలాయనము గమ్ము. ఇక నిందుండరాదు.

శివాజీ:- జేమజాదార్? కానిమ్ము ఆవిషయమై ఇక విరామ మేసుకొన వలసినదేనా,—

ఉన్ని:- నేనిక నిందుండజనదు (పోబోవుచు తనలో "అడుగుదునా మానుదునా!"
(అస్పష్టముగ నీవాక్యములు శివాజీకి వినబడును)

శివాజీ:- (ఆనందముతో) ఓయీ! ఏటికి సంకోచము నీవడుగరాదిదియు నేనీయ గూడనిదియు నున్నదా? నీకేమి కావలయును. అడుగుము. జేమజాదార్! అడుగుము.

ఉన్ని:- శివాజీ ప్రభూ! నా జ్ఞాపకార్థమై నా నామమును దెలిసికొంటిరి గదా! తమ జ్ఞాపకార్థమై మాకే దేనియనుగ్రహింపరా?

శివాజీ:- ఏమి కావలయును పరమానందముగ నొసంగెదను—

ఉన్ని:- తమ శుభనామాంకిత మగు గుప్త ఖడ్గ పుత్రిక కావలయును.

శివాజీ:- పరమసంతోషము. హృదయపూర్వకముగ నొసంగుచున్నాను. గ్రహింపుము (ఇచ్చును.

ఉన్ని:- (దానిగ్రహించి) ధన్యోస్మి.
(నేతాజీ తానాజీ శంభాజీలు ప్రవేశము.)

శివా:- మిత్రులారా! వచ్చితిరా!

ఉన్ని:- వీరులారా! ఇక మీ రిచట నిలువరాదు. అలసింపతిరేని మోసము సంభవింపగలదు. కోటలోని వారీసంగతి దెలిసి ఈపాటికి మిమ్ము వెంటాడ ప్రయత్నములు చేయుచునే యుండవచ్చును. (రెండు బాణములు సమీపపడును) ... ఏమిది? ఈ బాణము వెచ్చటని?

తానా:- ప్రమాదము సంభవింపనున్నట్లున్నది.

ఉన్ని:- అది దక్కను పావల్దారువలెనున్నది. మనలశత్రువులు గాఢముగ యారని సైనికులు బాణములు వదలుచున్నట్లున్నది.

శివా:- మనకిపుడు యుద్ధముగాక గత్యంతరములేదు. ఏదీ ఎవరివద్దగాని ధనుర్బాణములుగలవా?

సేతా- దేవా ఇదిగో (అని అందిచ్చును.)

శివా:- వారు మనలసమీపింపకముందే మనము వారలమార్గమార్పవలయును. నేనిటనుండి బాణపరంపరలచే రిపుల నిరోధించుచుండెదను. (సేతాజీ తానాజీలజూచి) మీరిరువురు కలిసి పార్శ్వముగబోయి వారిగుంపుజొచ్చి కత్తియుద్ధము చేయుడు. వారు ముప్పదిమందికన్న నధికముగ లేనటులున్నది.

తానాజీ }
సేతాజీ }:- ఆజ్ఞ. (ప్రస్థానము.)

శివాజీ:- కుమారా! నీవిట్లుండుము. శత్రుల హతమార్చెదను. (బాణములవదలుచుండును.)

శంభాజీ:- జనకా! ఒక్కొకబాణమునకే శత్రులెట్లు హతమగుచుండిరో! నేనొక ధనస్సుండిన యెడల నేనును యుద్ధము నేయవచ్చునుగదా!

శివా:- వత్సా! మేముండగ నీకు శ్రమయేటికి? (వింటినారితెగును) ఆ! ఏమి దురదృష్టము. వింటినారి తెగిపోయెనే. విధి నన్నిట్లు శోధించుచుండెను....

ఉన్ని:- ఏమైనది రాజా!

శివాజీ:- ఏమిచెప్పుదును. నా దురదృష్టముల కంతములేకున్నది. శత్రువులు నన్నాక్రమించుచుండిరి. ఏకధన్వని... వింటినారి తెగిపోయినది. ఏమిచేయునది.

ఉన్ని:- రాజా! అధీరుడవు కాకుము. నీవింటికి నారిని నేకల్పించెదను. (శిరమునుండి కొన్ని కాంతలముల చ్ఛేదించి పేని వింటినారిగా కట్టియొసంగును) ఇదె వీరవరా! మరలధైర్యము దెచ్చికొనుము నీవుదీనితో స్వర్గధన్వులనైన జయింపగల్గుదువు.

శివా:- కృతజ్ఞుడను (విల్లందుకొని) యుద్ధము నేయును.

ఉన్ని:- (శివాజీవంక నోరగజూచుచు ప్రస్థానము)

శివా:- శత్రువులెల్లరు హతులైరి. సేతాజీతానాజీలు ఇటే వచ్చుచున్నట్లున్నది.

(అటునిటుజూచి)

కుమారా! ఇపుడిట నున్నాకడెటుబోయెను.

శంభా:- జనకా! నేను యుద్ధమునజూచుచు వానినిజూడనైతిని.

శివా:- ఆహా. ఈఘటనా వైచిత్ర్యముల కంతములేకున్నదే! ధనస్సుతెగుట. ఈ కేశములను వింటినారిగా కుంతలములద్రించి యొసంగుట! కోటబురుజులపై సాహీసుల నస్త్రముతో హతులనించిన ఆ అపరిచితవ్యక్తియు నీవ్యక్తియు నొకటి కాదుకదా! ఏమియు తోచకున్నది!

శంభా:- జనకా! తానాజీ సేతాజీలనుగలసికొందము.

శివా:- అట్లనే ఏగుదము కుమారా పద. (ప్రస్థానము)

రంగము. 4

స్థానము: మధురకు బోవుమార్గము.

సమయము. ప్రభాతము.

(రోషనారా పురుషవేషమున ప్రవేశము)

రోష:- శివాజీ ఉన్నిసాను తీసుకొనిపోయినాడు. నేను ముందటనే యనుకొంటిని. వలలో ఆకులట అతని జేసి కొన్నదని. అదియే అతని విడిపించినది. కానిమ్ము. ఎచ్చటికిబోవునో చూచెదను గాక! దక్కను పావల్దారుని దుముమాడి వీరుపారిపోయిరి. ఔరా! ఏమి సాహసము. శివాజీ! ఎంతసాహసము చేసితివి. రోషనారను తిరస్కరించితివి! తెలియునా! రోషనార అబలకాదు, అంత చేతకానిదికాదు చచ్చినట్లు పడియుండుటకు! నిన్ను సాధించితీరును. ఉన్నిసాకంత గర్వముకదా! చూడుము. దానిముందటనే నీవు నా ఆలింగనమున నుందువు. అట్లు చేయజాలనిచో నేను రోషనారను కాదు. శివాజీ! ఏమి ఉన్నిసా యందలివలపే నీకు లేనిచో అంత అన్యక్రాంతా పరాఙ్ముఖుడవేమి! నీవు మనుష్యశివాజీవేనా లేక ఏఅపరిజ్ఞాతమగు లోకమునుండియైన దిగివచ్చితివా! నీశుద్ధత్వమును గననగొనియెదగాక! మధురలో శివాజీని ఖైదుసేయుటకు ఆలీఖానుకు వార్తనంపితి. ఏమైనదో చూడవలెను. ఉన్నిసా! నీఆటలుమాత్రము సాగవు. జాగ్రత.

ప్రస్థానము.

రంగము. 5

స్థానము. — మధురనుండి ప్రయాగకుబోవు మార్గము.

(శివాజియు, ఉన్నిసా మహమ్మదీయుని వేషమునను బ్రవేశము.)

శివా:- మునిషీ గారూ! తమ దయకు నేనెంతయు గృతజ్ఞుఁడను. తమ యీ మేలు నెన్నటికిని మఱువను. తమయీకృపకు హేతు వేమియో యెఱుంగ.

ఉన్ని:- సాధురక్షణ మానవవిధి కదా—

శివా: నన్ను మీరెట్లు తప్పింపగలిగితిరి?

ఉన్ని:- ఆలీబాలీకి లంచమిచ్చి విడిపించితిని.

శివా:- ఏమాత్రమిచ్చితిరి?—

ఉన్ని:- అప్రసంగమేటికి! మావిధి నేను నిర్వర్తించితిమి, మాకిచట నేమిపని— ఇంకఁ బోయి వత్తము.

శివా:- ఇదిన్యాయమా? నాచే సంభావనలంది పోదురు గాక!

ఉన్ని:- మాకట్టికోరికలేదు.

శివా:- మీకు లేకపోవచ్చును. కాని, మాయానందము కొఱకై, యధఃపాతాళము నుండి నన్నుద్ధరించిన తమయెడ మాకుఁగల కృతజ్ఞతను జూపుటకైన మాకవకాశ మొసఁగఁగూడదా?

ఉన్ని:- ఓయీ! అల్పసంతోషి! మీకు మే మేముపకార మొనర్చితిమని—

శివా:- ఆహా! ఇది యుపకారము కాదా—

ఉన్ని:- అంతఘనమైనదా?

శివా:- ఏమి మీసౌహృదయము, జాత్యభిమానముచే నన్ను మీరు రక్షించితిరనుకొనెదమన్న నేను మీజాతివాడను కానే? మిత్రభావమున ననుకొనెదమన్న పూర్వపరిచయమైన లేదే

ఉన్ని:- నీకు లేకున్న మాకు మీతో చాలాపరిచయముగలదు. ఇంతకు నేమి జాత్యభిమానము మిత్రత్వము నేనా పరోపకారమునకు హేతుకములు! మనుష్యత్వముయొక్క ధర్మమే పరోపకారముకదా! ప్రేమించుటకొఱకై జీవింపుము? అనునదియే ప్రకృతిధర్మము.

శివా:- ధన్యుఁడను తమయుదారహృదయమునకు. తమశుభనామాక్షరములైన నీ దీనునికిఁదెల్పి కృతార్థుని జేసెదరా?

ఉన్ని:- వెఱ్ఱివాఁడా! యేమికోరికయిది. నామమును దెలిసికొనినంతమాత్రమున నానందపరిణామ సాధనమునకు సోపానమేర్పడునా?

శివా:- (నవ్వును.)

ఉన్ని:- నవ్వెదవేల?

శివా:- దురదృష్టాదృష్టములయొక్క సంఘర్షణనృత్యము జూచిన నాకు నవ్వువచ్చుచున్నది.

ఉన్ని:- అదియేమి?

శివా:- ఏమున్నది? ఢిల్లీనుండి యిచటకువచ్చునంతలో మూఁడుమార్లు హతాశుఁడనైతిని. ప్రథమమున నొకయవ్యక్త తేజోమూర్తి నన్నుద్ధరించినది. ఆ మూర్తిని సంతృప్తికరముగ వీక్షించుటకు నైన నాకవకాశము చిక్కలేదు. రెండవపర్యాయమొక భటుఁడు నా వింటి నారికొఱకై తనకురులను ఖండించియిచ్చి నన్నుద్ధరించెను. అతఁడును తిరిగి చూచునంతలో నదృశ్యుఁడయ్యెను. ఇది మూడవపర్యాయము. ఇప్పటి నాస్థితి ప్రత్యక్షప్రమాణమే కదా? ఏమి యీయపూర్వసంఘటనము లెందుకొఱకై యుద్దేశింపబడినవి—

ఉన్ని:- యోధా! యుత్తేజితుఁడవు కాకుము. నానిజస్థితి నీకు దెలుపుటకు గురునాజ్ఞలేదు. తెలిపినను నీకు ప్రయోజనములేదు. ఆ విషయమై నీవింక జింతింపకుము. ఇక నిచ్చట నాలసించుట నీకు శ్రేయస్కరము కాదు. నీకొఱకై పాదుషా సైనికులు తిరుగుచుందురు. నీవు సాధ్యమైనంతత్వరగ నడ్డత్రోవలద్రొక్కుచు నీమాతృదేశమును జేరుము.

శివా:- ఓ పరోపకారా! నీవునాకు సన్నిహితుఁడన్నను బ్రేమాస్పదుండవైతివి, ఈహృదయము నీలో నైక్యమొందఁ గోరుచున్నది. నీ నేత్రాంచలములందలి యాసౌమనస్యమరీచి, నీ పలుకుయందలి మాధుర్యము, నీశరీరముయొక్క సాత్విక కాంగికవిన్యాసము, ప్రేమహృదయము... నన్నిటినిజూచి ముగ్ధుఁడనైపోతిని. నీవు నామిత్రుఁడవు. ననకొకయజ్ఞాతబంధుత్వమేర్పడినట్లు నాయంతర్వాణి యుద్బోధించుచున్నది. నాహృదయమునకు నీ వధిపతివి: నెచ్చెలీ! నాహృదయమును నీహృదయమునఁ జేర్పనిమ్ము—

(ఉన్నిసా పారిపోవును.)

యవనికపడును.

రంగము-6-

స్థానము, ఆగ్రాకోట.

సమయము, సాయంత్రము.

(ఔరంగజేబు శయనించియుండును. రోషనార ప్రక్క న గూర్చునియుండును.)

రోష:- ఎచ్చటికిబోయెదవు?

ఔరం:- ఇచ్చటను సుఖముకలుగుటలేదు. నేను మక్కాకుబోయెదను. మరెచ్చటికైనబోయెదను.

రోష:- మనస్సులో ఆవేదన యున్నపుడెచ్చటికి పోయినను సుఖముగలుగదు. అట్టిమతింతభ్రమ కారణమేమగును.

ఔరం:- కాదు. సోదరీ! కాదు. నేను సహింపజాలను, నామతమునకవమానముకలిగినది. నాకవమానముకలిగినది. నేననుకొనినదంతయు నైనది. నాకుజరుగరాని అవమానముజరిగినది--

రోష:- అవును దానికిప్రతిక్రియ సేయవలయునుగాని ఇట్లధీరుడవయిన నేమిప్రయోజనము. షహిస్తఖానుని రావించిప్రబలసైన్యముతో మహారాష్ట్రముపైకిదాడివెడల నాజ్ఞాపింపుడు.

ఔరం:- రోషనారా! అట్లనే పంపెదననుకొనుము. దానివలని ప్రయోజనమేమి? ఒకవేళ శివాజిహతుడైన కావచ్చును. అతనిరాజ్యము విధ్వంసమయిన నగును. అంతమాత్రముచే నీయవమానము తొలగగలదా! నాప్రేమయంతయు భగ్నముచేసి పోయినదే— ఉన్నిసా శివాజీని మోహించినది. అతనివిడిపించుకుని పోయినది, ఇదిదుర్భరము---

రోష:- దుర్భరము. నిజమే. దుర్భరమే. కానిదానికి ప్రతిక్రియయేమి?

ఔరం:- ప్రతిక్రియ, ప్రయోజనవిహీనమగు ప్రతిక్రియ. రోషనారా! నాబుద్ధియంత్రము శిథిలమైనది. నాకే ప్రతిక్రియయువలదు. నేనిచ్చటనుండలేను మక్కాకుబోయెదను.

రోష:- అది ధీరలక్షణముగాదు. చక్రవర్తి పలుకవలసిన పలుకులుకావివి.

ఔరం:- నా చక్రవర్తిత్వము నాటితోడనే పోయినది. ఏనాడు రాజకీయములలో స్త్రీలను జోక్యము కల్పించుకొననిచ్చితినో—

రోష:- ఇకనిందలకు దిగుచుంటివా?

ఔరం:- కాదు, సోదరీకాదు. నేను నిందించుటలేదు. గారాబముచేగాని మీయందలిప్రేమచేగాని విద్యాబుద్ధి సంశోభితలను గౌరవమువగాని నీకును ఉన్నిసాకును రాజ్యవ్యవహారములలో ప్రమేయము నొసంగితిని. దర్బారులలో ప్రత్యేక స్థలమొసంగితిని. ఇట్లుపరిణమించునని అనుకుంటినా? ఆకాఫరుని ఉన్నిసాదర్శించినది దర్బారునందేకదా?

రోష:- సోదరా! చాలును. నీయందలి ప్రేమచే పరాధీననయి నిన్ను బాయవలెనని వచ్చునట్టి కారణము, అవివాహితనై నీయొద్ద నేయున్నందులకా నేడిట్టిమాటలు...... అనును, నాదుష్ప్రాప్తికి నేనే దుఃఖింపవలెను___

ఔరం:- సోదరీ! క్షమింపుము. నీకుకష్టము గలుగజేయవలెనని నేనుద్దేశింపలేదు. ఇట్టిది సంభవించెనని పరితపించుచుంటిని. ప్రతీకారము సేయలేకపోతినేయని విచారము—

రోష:- అట్టివిచారమువలదు. ప్రతీకారము నేను చెప్పెదను. షహిస్తఖాను నాఅజ్ఞానువర్తియై మెలగునట్లాజ్ఞాపత్రమిమ్ము- శివాజీని నేనుసాధించెదను. మహారాష్ట్రరాజ్యమును నిర్మూలన మొనర్చెదను.

ఔరం:- నిర్మూలనమొనర్చెదవు, నాకును విశ్వాసముగలదు. కాని ప్రయోజనము? నష్టప్రతిష్ఠ పునరార్జితమగునా- నాచక్షురానందఫలము మన్మనోగర్వ నిధానము జేబున్నిసా—

రోష:- ఆఁ అదిమనచేతినుండి దాటిపోయినది. ఇప్పుడు గతజలసేతు బంధనమేమిటికి? కర్తవ్యమాలోచింపవలయును. శివాజీ మనవశమునుండి తప్పించుకొని పోయినాడు. అతను మనకుశత్రువు. మనమతమును పాడుచేయ నిశ్చయించుకొనినవాడు. మనరాజ్యచక్రమును భగ్నమొనర్ప కృతనిశ్చయుడైనవాడు; ప్రబలుడై యున్నవాడు; వానివిషయమై మనమాలోచింపవలయును. అతనిని, కపటమున, గౌరవసత్కారముల నొసర్తుమని మిషచే ఢిల్లీకి రప్పించితిమి. ఖైదుచేసితిమి. దీనికాతడెంత మండిపడి యుండునో వేరుగ జెప్పవలయునా! ఇప్పుడాతడు తప్పించుకొని పోయినాడు- ప్రాణీకృత క్రోధావేగమున నేమిచేసినను చేయవచ్చును. మనరాజ్యము నాక్రమింప నాతడుసైన్య సన్నాహమొనర్చుచుండవచ్చును. అతనికట్టి అవకాశము కలుగకుండ మనమేముందుగ నతనిపైకి దాడివెడలి దుర్గములగూల్చి రాజ్యమును కొల్లగొట్టి అతనిబంధించిలేదా వధించి-

ఔరం:- నాకు విశ్వాసములేదు. "అతనివంటి మొనగాలు సామ్రాజ్యమునకు గీడుగలుగు" నని అరచుచు నొకవిశ్వతాకారము నామానసిక ప్రపంచమున తిరుగుచున్నది. అతనిని సాధించుటయే వా-

రోష:- అదియే వలదనినమాట. చక్రవర్తీ! భారతసామ్రాజ్య ధారేయా! మయూరసింహాసనాధీశ్వరా!

ఔరం:- ఎంతటియుత్తేజితోక్తుల నైనబల్కుము. నాశరీరమునందలి స్నాయు పులకంపనాశక్తిని గోల్పోయినవి. ఆవాక్యములను వినిన నాహృదయము జలదరించుటలేదు. శరీరమునందలి అణుసంచలనము వేగతీవ్రతను దాల్చలేదు. నేనుస్తబ్ధుడనైతిని.

రోష:- హా! దుష్ప్రాప్తి-

ఔరం:- రోషనారా! ఎందులకు నన్ను ప్రోద్బలమొనర్చెదవు? నాభాగ్యచక్రము భగ్నమయినది. చేబట్టిన ప్రతికార్యమును సఫలముగుచువచ్చిన దైవసామగ్రి అంతరించినది. ఏదిఎట్లైనను గానిమ్ము. నావలన నగునదిలేదు.

రోష:- అట్లనుటకు వలనుపడదు. అశివాజీని సాధింపనిదే మహమ్మదీయులకు మా మతమునకు రక్షణలేదు. ఇందుకొరకైన నీవీకార్యమునకు గడంగవలెను.

ఔరం:- విధిలేక—

రోష:- అట్లయిన విధిలేకనే, షహిస్తాఖానున కాజ్ఞాపత్రమిమ్ము.

ఔరం:- రోషనార! ఇదిగో అధికారముద్ర తీసికొనుము. నీ యిచ్చవచ్చినట్లు నడువుము. (ముద్ర పారవేయును).

రోష:- (ముద్ర గైకొని) ఇంతటి వికలుడవు కాకూడదు. సోదరా!
(ప్రతీహారి ప్రవేశించి ఔరంగజేబునకొక యుత్తరమునిచ్చును).

ఔరం:- ఎక్కడిదీయుత్తరము. రోషనారా! ఈయుత్తరమును చదువుము. (అందిచ్చును.)

రోష:- (ఉత్తరమునందుకొని విప్పుచు) జేబున్నీసా వ్రాతయిది. అది వ్రాసియుండునా! (విప్పిచూచి) జేబున్నీసా వ్రాసినది.

ఔరం:- ఆ! ఏమనివ్రాసెను. ఏదీ చదువుము ఏమనివ్రాసెను.

రోష:- ఇదిగో వినుము (చదువును)
"జనకా! శుభవందనములు.

నేనొనర్చినపని నీకు సంతాపకారణమేయగును. కాని నేనింతటి సాహస మొనర్చుటకుగల కారణము విన్నవించుకొనెదను.

నాకు స్వధర్మ నిర్వహణమునం దెక్కుడభిమానము. హాఫిజుసారస్వతము నుపాసించి నేను నేర్చుకొనిన దీధర్మమునే. హిందూధర్మ శాస్త్రములయందును "స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః" "పరధర్మో భయావహః" అనునట్టి వాక్యములేకలవు. మనుష్యధర్మము స్వధర్మ నిర్వహణము.

మనము మన ముసల్మానుల మతప్రచారార్థమై శ్రమపడుచున్న విధముననే శివాజీయను హిందూరాజును ఆర్యధర్మోద్ధారణమునకై కృషిసల్పుచుండెను. అతనిని మనము సాధింప నెన్నియో ప్రయత్నము లొనర్చి తుదకు గౌరవసత్కారముల నొనర్చి పంపుదుమనుమిషచే రప్పించితిమి. అతనిని నీవు మోసమొనర్చి బంధించితివి. అతనినిసభలో పరాభవించితివి. అది నేను సహింప జాలకపోతిని. అతనిదేశభక్తిని స్వధర్మాభిమానమును జూచి నేను ముగ్ధనైపోతిని. అతని స్వతంత్రునిగ నొనర్చినగాని నాహృదయము శాంతింపనట్లు నాకు తోచలేదు. వెంటనే నేనాతని రోషనార మందిరమునుండి తప్పించితిని. సురక్షితముగ నతనిస్వస్థానమున జేర్చివచ్చుటకు స్వయముగ బయల్వెడలితిని .... దుఃఖమును, సిగ్గునగుచున్నది— "జహాపనా! వీరునిసభలో నవమానింపదగునా?" అని నేనునిన్ను సమీపించినపుడు నీవాడినవాక్యములు వాడితూపులకన్న నిశితములై నాయెద గాటముగ నాటుకొనినవి. అతనిని నేను మోహింపలేదు. కామింపలేదు. ఆవీరుని స్వాతంత్ర్యనిరతిని స్వధర్మనిర్వహణదీక్షను జూచి అభిమానించితిని, ఇది నానిజస్థితి. అతని నీవు ఖైదునేసిన నేను తప్పించుటలో నేమియు దోషములేదనియే నా నిశ్చయము. నీవు నా యీ చైదమును అంగీకరించినచో తప్పక ఢిల్లీకి రాగలను.

నా యెడబాటుచే నీవు వికలుడవై ఆగ్రాకు వెడలిపోతివని వింటిని. ఎంతయు పరితపించితిని. నన్ను క్షమించి నాఅభిమాన మంగీకారమే అయినచో నీవు ఢిల్లీకి రావలసినది. అదియే నీవు నన్ను క్షమించితివనుటకు చిహ్నము. అజ్ఞానమున నే నేమైన ధర్మవిరుద్ధమగు నపరాధ మొనర్చిన క్షమింప ప్రార్థించుచున్నాను.

ఇట్లు,
నీప్రియ కుమారి,
జేబునిసా.

ఔరం:- ఏదీ ఆయుత్తరము...

రోష:- బాగుగనేయున్నది- (అందిచ్చును) ఇది సంభవమగునా—

ఔరం:- బాగుగనే యున్నది.

రోష:- బాగుగ నేయున్నది—

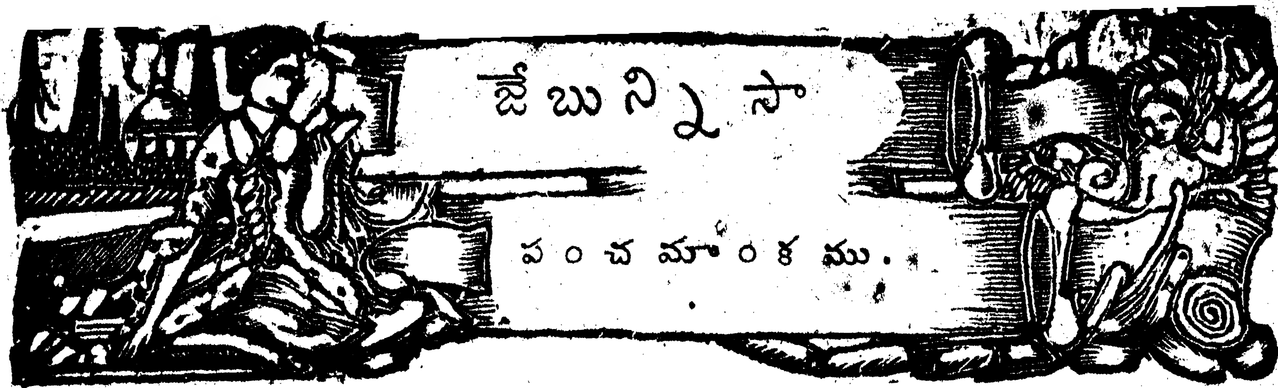
ఔరం:- బాగుగనేయున్నది, అవును- నేనొనర్చినది యకార్యమే ఈనా అకార్యమునకు నా కుమార్తె ప్రతికార్య మొనర్చినది దానిని నేనంగీకరింపవలెను— మతమనిన నాకీపిచ్చి—

రోష:- (అసూయతో) అంగీకరించుము. దుష్ప్రాప్తి—

(ప్రస్థానము)

ఔరం:- అంగీకరించెదను- జేబున్నీసా యొనర్చినప్రతీకార మంగీకరించెదను- నే డొకపాఠము నేర్చుకుంటిని. ఈ నాజీవనచరమసంధ్యలో నాకువిజ్ఞానోదయమైనది. దురభిమాన మేఘచ్ఛన్నమగు నా మస్తిష్కమున నొక అపూర్వ శంపాలత తళుక్కుమని మెఱసినది. స్వధర్మనిర్వహణము ప్రతివానికిని విధాయకము- అట్టి ధర్మప్రీతియే లేనిచో అజన్మమేల? శివాజీని నేనును అభిమానించెదను- నాకుమార్తె యాతని విడిపించుటలో నకార్య మేమియు నొనర్పలేదు- నేనే పొరబడితిని- ఆపాపమునకు నేను దండ్యుడను- విధీ! నను దండింపుము—

(యవనిక పడును)

రంగము 1.

స్థానము:—పురందరు దుర్గసమీపారణ్యమార్గము.

సమయము - సాయంకాలము

(మోరోపంతు, అన్నాజీ ధ్వజమునుపుచ్చుకుని ప్రయాణమొనర్చుచు ప్రవేశము.)

మోరో:- ఉ॥ ఈ వగిదిన్ పురందరు జయించి మహోగ్రతపః ప్రభావసాం
దీపులు రామదాసగురుదేవులొసంగిన యీ ధ్వజంబుదు
ర్గోపరిగోపురాగ్రమున నుజ్వలమై నటియింపగా, జయ
స్థాపము నిల్పబోవుమము జూడుము సత్కృప నో భవానిరో॥

అన్నాజీ! చూచితివా ఆ పురందరు దుర్గగోపురములపై నెగురుచున్న చంద్రపతాకములను! ఈ యుద్ధానంతరమున మన భగ్వాజెండాయేకదా అచట నెగురవలసినది! చంద్రతారావిన్యస్తరీతివిశేషమును లక్ష్యపెట్టక సురవర్త్మంబు నొరసికొనుచు నటియింపవలసినది! మిత్రమా! ముందుకనుచున్న మనచమూసమూహముల నావేశించుటనా గాదె ఆతతాశచలనమును మాదించుచున్నది. అవి రణనిహతుల వీరస్వర్గమునకుం గొంపోవుదివ్యవిమానగవైమానికంబులవలె దర్శనీయములగుచున్నవి. అన్నాజీ! అల్లదే అరియోధవ్రాత మెట్లు బాయలదీర్చియున్నదో చూడుము. ప్రబలమగు నామొగలు పటాలమును మనమిప్పు డెదుర్కొనవలసియున్నది. మనకీయుద్ధమున జయమును ప్రసాదించునది భవానీమాతయేకదా.

అన్నాజీ:- నిక్కము. భవానీమాతయే మనకు జయమొసంగుగాత! మిత్రమా! పురందరు దుర్గాక్రమణమునకై యుద్ధసన్నాహములొనర్చు మనకు ఖాదుఖాయె యుద్ధప్రకటనమును పంపియున్నాడు. ఇయ్యది మనకనుకూలవార్తయేకదా! కాని దీనికి హేతు వేమైయుండును.

మోరో:- హేతువేమైన నగుగాక మనకు భయమా!

ఉ॥ దుర్గపగజాలఘోయరుల దుర్లడగింపగలేమె సుస్థిరా
కంపిత ధీరచిత్తులముగా మెతలింపగ వేడిసీలతో

గొంపలుకాలునే! గిరులుకూలునె తుమ్మిన? యుద్ధవార్త వా
రంపిన సిగ్గుసిగ్గు మనకాభయము త్తమవీరపాళికిన్ ॥

ఓ మహారాష్ట్రవీరుడా! గర్వింపుము. ఈ సంబోధనముచే నుత్తేజితుడవుకమ్ము! భగ్వాజెండాకేగాని ధర్మసంగ్రామముల ధృఢముగనిల్వము. మన మహారాజాగారు యుద్ధ ప్రవర్తకులైనది ఆర్యమతపము ద్ధరణార్థముయేకదా.

అన్నాజీ:- (ఆ వేళమలో) ఆమాటలను— మిత్రమా! తలచికొనినపుడెల్ల నాయొడలు పులకరించుచుండును. ధర్మరక్షణార్థమయికదా క్షత్రియునిజన్మ!—

మోరో:- అవును మహారాష్ట్రజాతియొక్క అవతారమే ధర్మనిర్వహణముకొఱకని . నా విశ్వసము. అట్టి విశ్వాసబలముచేతనే మనము ప్రతి యుద్ధమునను జయమును పొందగల్గుట! అట్టిగర్వముచేతనే మన సైనికులును సంతత ప్రబలోత్సాహులైయుండుట! చూడుము మిత్రమా! మన సైన్యసమూహము లెట్లు గంభీరగమనంబున నడచుచున్నవో

సీ॥ జవనాశ్వరింఖోగ్గ సంఘాతజాత రే
ణోత్కరంబది జలదోత్కరముగ,
చండవేదండ దంష్ట్రామరీచి ప్రతా
నంబు తటిద్వితానంబు గాగ,
యోధకదంబ మహోగ్ర వీరాలాప
తతిఘనగర్జనోత్కరముగాగ
మదకుంభిగండ సంభవదానవారి యా
భీలసంతత కుంభవృష్టిగాగ
గీ॥ అరిప్రతాపోగ్రవహ్ని జల్లార్చి ప్రోగయు
నెగయు కుండగజేసి పూర్తిగను రూపు
మాపవెడలెను వర్షరు మహిమ దెగడి
మన మహారాష్ట్రసైన్యము మందగతిని ॥

ఆ సైనికుల యుత్సాహము దిలకించితివా! ఆరణభేరీ భైరవనినాదములను, సింహనాదములను ఖడ్గఝణత్కారములను ఎట్టి పిరికిపందకునైన నావేశంబు గలుగ జేయునుగదా.

అన్నా:- కాదామరి! మాటలసందడిలో మిత్రమా మన మిపుడే దుర్గమున. కతిసమీపమునకు వచ్చియుంటిమి మన మాలోచింపవలసిన విషయములు పెక్కులుగలవు. నేనును సూర్యాజీయును ప్రథమమున గొంతసైన్యముతో దుర్గప్రాకారముల భేదించెదము. ఇందు నీసమ్మతియేమి?

మోరో:- అట్లనే అగుగాక! నేను పశ్చిమోత్తరదిశనుండి గూఢచారుల గొందరబంపి మహీస్తఖానుయొక్క శిబిరమున విశేషములగనుంగొనెద. నీవొనర్చు కార్యమునందు భద్రము. మహారాజావారు సర్వసైన్యములతోనేగింతురు. మనము ఛత్రపతినిగలిసికొని కర్తవ్యము విచారింపవలయు. పదత్వరముగకమ్ము. (ఇయ్యరు ప్రస్థానము.)

రంగము 2.

స్థానము - యుద్ధభూమి.

సమయము - రెండు యామములు.

(రోషనార పురుష వేషమున ప్రవేశము.)

రోష:- దుర్గద్వారమును గాచుటకై వేయిమంది సైనికులనుంచితిని. పశ్చిమోత్తరదిశను పహిస్తఖానుని నియమించితిని. నేనీ పదివేలమంది యుద్ధభటులతో రణరంగమున నురికితిని. కాని సేనాపతిని సాధింపవలెననిగదా పాదుషాయొద్దనుండి అధికారము దిగినప్పటి నుండియు నీ కార్యమునకు గడంగితిని......అది యేమియోగాని నేనీ యుద్ధక్షేత్రమున నడుగిడినప్పటి నుండియు నాయందొక ప్రతికూలశక్తి జనించి నన్నెన్నియో మారులు నీ ప్రయత్నమునుండి మరలించుచున్నది. ఏమిది!

మ॥ ప్రతిహింసాపరమయ్యు నామనము వైరద్వేషముల్ మాని స్వ
స్థతచేనుండుట కేమి కారణము యాతండన్న మున్వోలె శా
ంతమోహమగ్నము గాదు కొందమెవరో మంత్రించినట్లయ్యె నా
స్థితి నా కేభరమైన చందముకడున్ జిత్రంబుగాదో చెడున్.॥

ఆ లేఖను జూచినప్పటినుండియు నామనమిట్లయినది. ఇది సంభవమా! శివాజీ ఉన్నిసాలి తుగల ఈ అపూర్వ ప్రేమసంబంధము సంభవమా! సంభవమే అగునేని- అతలమేటికి! ఈ నా మనః పరివర్తనమునకు నా లేఖయే కారణము. అతని పొందుగోరకయే అతని ధర్మాభినివేశిని గౌరవించుచున్న ఉన్నిసా యొక్క బుద్ధివికాసమును గూర్చి ఏమనుట! "అతనిని నేను మోహింపలేదు. కామింపలేదు. ఆ వీరుని, స్వాతంత్ర్యనిరతిని, స్వధర్మనిర్వహణదీక్షను జూచి అభిమానించితిని. ఇది నా నిజస్థితి" అని తండ్రికి వ్రాసిన లేఖయే ఆ పెయందుగల విశాలదృష్టిని, నిష్కల్మషహృదయమును జాటుచుండెను......కాని...ఎంతవరకు సత్యమో......ఏమో ఆ తలపేటికి నాకిప్పుడు? నేనేమి సాధించుటకువచ్చితిని! ఏమి చేయుచుంటిని! (అటునిటు జూచి) ఎవరది? ఆరోహకుడు__శివాజీ! ఆహా! యేమి ఆ వీరదర్శనము!

సీ॥ తరవారి కేల ఝళ్ ఝళలాడుచును గండ్ల
మిరుమిట్లుగొలుపుచు బరగుచుండ
వామహస్తంబున వాలారుభల్లంబు
మెలిడాలినుచు గ్రాలుచుండ
కటినున్న కాళకోకను జార్చి వ్రేలాడు
కైజారునుప్రాహి కరణిబరగ
స్వాభోగ భోగిభోగాభమై బల్ తచ్చు
పాగ శిరోపరి బరగుచుండ

గీ॥ దేవతలనైన గెల్చెదు ధీరుడనను
గరువము వెలికురికెనో యను రమణనవ
రుచి యొకొండావహింప వారువము నెక్కి
వచ్చు నా శివాజినిగన సంభ్రమముగలుగు॥

ఆహా! ఏదృష్టితో జూచుచుంటినోగాని ఈ శివాజీ యన్న నాకిమో ఈ వరకువలెనుండుట లేదు. ఇతనిని సాధింపవలెనని నే నిచ్చటకు వచ్చితిని. ఆ కార్యమునుండి నాకు విరక్తి జనించుచున్నది. ఏమియు దోచుటలేదు.

(ఒక భటుని ప్రవేశము.)

భటుడు:- జయము జయము.

రోష:- ఓరీ! యుద్ధము ప్రారంభమయినది మొదలు__

భటు:- మనకే జయము.

రోష: అవును. ఇప్పుడేమయినది?

భటు:- మనకు, జయముకలిగినది. మహారాష్ట్రులెల్లరు పారిపోవుచుండిరి. శివాజీ మహారాజాగారే గుఱ్ఱము నదిగి స్వయముగా తనభటులకు ప్రోత్సాహమును చేయుచు వచ్చుచున్నారు.

రోష:- సరి అంతవరకువచ్చినదా! సేనాపతి యిప్పుడెచ్చటనుండెను.

భటు:- దుర్గమువద్ద హుకార్కి బిల్చుచున్నారు.

(మఱియొక భటుని ప్రవేశము.)

భటు:- జయము జయము.

రోష:- ఏమిరా విశేషము?

భటు:- మహారాష్ట్రులు తిరిగి కోటగోడలపైకెక్కుచుండిరి. సేనాపతిగారు తమకు విన్నవింప మనిరి.

రోష:- సరియే వచ్చుచుంటినని చెప్పుడు. మీరుపొండు.

(భటుల ప్రస్థానము.)

రోష:- నాహృదయము గతాగతకారియగు యూయల వలెనున్నది. నా శరీరమందలి ప్రత్యణువును ప్రతికూలశక్తిచేత పరివర్తనమయినట్లుండెను. నేనువచ్చినది యేమి కానికి. విధీ! నేను నీకు వశ్యురాలను. నాచే నేమి చేయించెదవో చేయింపుము.

(ప్రస్థానము)

(ఒకవైపునుండి పాదచారియై ఖడ్గము నెత్తి బట్టుకొని శివాజీప్రవేశము)

గీ॥ పారిపోకుడు తిరిగి నిర్భయముగాను
పోరు సల్పుడు మహారాష్ట్ర వీరులార!

ఆహవంబున మీకు సహాయముగను
వచ్చుచున్నాడు వీర శివాజి యిదియె ॥

ఓమహారాష్ట్ర యోధులారా! గురుదేవునిచే నొసగబడిన పరమపవిత్రమగు భగ్వాజెండాకు నపయశస్సు రానీకుడు, కేడాధ్వజము పురందరుదుర్గగోపురములపై నెగురవలయును. ధృతధైర్యులుగండు. (మఱియొకవైపు దిరిగి) ఇదియేమి? ఓహో! మొగలుసైనికులారా! విజయగర్వముచే విఱ్ఱవీగకుడు. మీరెవరికి ప్రతిగా నిల్వబడితి రనుకొంటిరి?

సీ॥ భద్రేభయూథ కుంభముల బ్రద్దలుగాగ
గొట్టజాలుదు రొక్క గ్రుద్దుతోడ
ప్రబల దుర్గకవాట భగ్నంబొనర్తురు
తత ఘోర ముష్టిఘాతములతోడ
శత్రువరూధినీ చయముల నూచగో
తను గోతు రొక్క యత్నంబుతోడ
ఘోరశతఘ్నికా గోళంబులను ద్రిప్పి
విసరగల్గుదు రొక్క వ్రేలితోడ
గీ॥ భీమ విక్రమసింహులతో యీమరాట
భటుల నెదిరింతుమనెడు గర్వంబువలదు
భయదరిపుహంతకుండు శివాజి స్వయము
గావరూధిని నడిపింప గడగెనేడు ॥

ఏమి యీకోలాహలము! ఎచ్చట జూచినను మొగలుల విజయధ్వానములే వినవచ్చుచున్నవి. మా సేనాపతులెచ్చట—

ఉ:- ఓమహారాష్ట్రులార! విజయోద్ధతి శత్రువరూధినీ భట
స్తోమములార్చెఁ దద్విమతధూర్తులఁ గాలను రాచి ఘోరర
క్తామిష పంకిలంబుగను ధారుణిజేసి పరాక్రమింపుడీ
మీమహారాష్ట్ర పౌరుషమమేయమటంచు జగాన జాటుడీ ॥

(ప్రస్థానము.)

(మఱియొక వైపునుంచి జెబున్నిసా పురుషవేషమున ప్రవేశము)

జె:- అహా! ఎన్ని హత్యలు జరిగినవి. ఏమి ఈహాహాకారములు, ఆక్రందనములు, కర్ణవిదారణములగు రోదనధ్వనులు. ఎట్టిభీషణదృశ్యము. హా పరమేశ్వరా! మనుష్యుడు మనుష్యుని భక్షింపవలెనని నీరాజ్యమునందలి నియమమాయేమి! ఈ దైన్యమునకు ఈహింసలకును భువినుండి అంతములేదా! మనుష్యులు దయాదాక్షిణ్యములులేక ఒకరినొకరు హత్యగావించుకొనుచున్నారు. మృత్యువు తమ్ము ధాయవలెననుసరించుచున్నదని యెఱుంగక యొకరినొకరు హత్యగావించుకొనుచున్నారు. దయామయా! నీవు నిశ్చలముగ చిత్రమును జూచుచుంటివా! చూడుము. నీలాకాశమును జీల్చుకొని విశ్వమునందు కలుగు ఘాతముయొక్క వికట—భైరవ—విజయ—హుంకారంబులు సముత్పన్నంబులై చెలరేగుచున్నవి. ఏమి ఈభీషణ నిష్కరుణాదృశ్యము. రక్తసిక్తములై ధూళిధూసరితములైన అస్పృశ్యకళేబరములు నష్టాంగుల మహార్తారవంబులు—అబ్బా! నేనీదృశ్యమును చూడజాలను......ఇంతటి వికలత్వము గూడదు. హృదయ దౌర్బల్యముచే నిట్లనుకొనుచుంటిని. యుద్ధము దైవకారణము. ఇన్ని జీవుల యాత్మబలి యొట్టిలోక కళ్యాణార్థమై యుద్దేశింపబడినదో! జీవికి మృత్యువెప్పటికైన నున్నదే. ప్రతిజీవియొక్క రక్తమున నీమరణ బీజములుగలవు! కొన్ని జీవులకీరణరూపమగు మృత్యువు విధించుటచే జీవులకును లోకమునకును నేదియేని ప్రత్యేక ప్రయోజనముండి యుండవలెను. అట్లుగానిచో ఆ దయామయుడగు జగత్పతి యిట్టిభీషణక్రీడ కుపక్రమించునా! (ఒకప్రక్కదిరిగి) అదిగో! మకల నావైపున శివాజీ పోరుచున్నాడు. గోప్యముగనుండి నేనాతన్ని గాపాడుచుండవలయును. దైవము నాకనుకూలుడగునుగాక!

(ప్రస్థానము)

(మఱియొక ప్రక్కనుండి మోరోపంతు, భటుడు ప్రవేశము)

మోరో:- సేవకా! పోరెంత ఘోరముగ జరుగుచున్నదో. శివాజీ మహారాజుగారు స్వయముగా వచ్చి యుద్ధము సేయుటవలన మనయోధులు ద్విగుణీకృతోత్సాహులై శత్రువుల నెట్లు మట్టుబెట్టుచుండిరో చూడుము.

సీ॥ రిపుయోధ ఘోర భేరీ భైరవధ్వాన
ముల నదాటుగ విన్న నులికిపడక
సురుముక్త బాణాళి యెడదదూసి
పోయినబిమ్మిటి వోవకుండ
ప్రబలశాత్రవలోక రక్తపుటేళ్లలో
నేవగించుకొనక నీదికొనుచు
ఖడ్గకోటీ ఝుణత్కార గభీరిమ
నేత్రాంచలంబుల నెట్టికొనుచు
గీ॥ భీమ సమరాధ్వములను, నిర్భీకులగుచు
గ్రుమ్మరిల్లెడు నాభటకోటి నెందు
శిరమునిడు నానతోఁ గాక జేరఁగలరె
ప్రతిభట నికాయమందు నెవ్వారుగాని॥

భ:- చిత్తము దేవా! ఆవైపున తానాజీగారు రణధీరముగా కోటగోడలపై లంఘించి యుద్ధము సల్పుచుండిరో—

మోరో:- ఈతరిక్క జాడుము. శివాజీమహారాజు గారు శత్రువుల నీవిధముగా తమ భవానీ ఖడ్గమునకు బలినిచ్చుచుండిరో! వారొక్కరే యావచ్ఛత్రుసైన్యమును మాతమార్చు చున్నట్లున్నది. కాని, ఆవైపునుండి శత్రువులు పారిపోవు ప్రయత్నము చేయుచు న్నట్లున్నది. మనమాప్రక్కకుంబోయి కాచియుండెదము.

(ప్రస్థానము.)

(మఱియొకవైపునుంచి శివాజీ ప్రవేశము)

శివా:-ఓయీ లగ్గలనుమాత్రము వీడకుడు. కోటగోడ పైకి శత్రువులనురానీక బాణముల వదలు చుండుడు. సూర్యు డస్తాద్రి జేరకమున్నె కోటసాధింపవలయును. ఈవరకనేక యుద్ధంబుల ననేకమహాయోధుల రక్తప్రవేళ్ళలో నభ్యంగనమాచల్పి కఱకువారియున్న భవానీఖడ్గము మీకు సహాయముగ నున్నది.

గీ॥ ఈభవాని ఖడ్గంబు షహీస్తఖాను
కరము దెగగోసి యబ్దులుఖానుడొక్క
చీల్చి వాని నెత్తురును ద్రీల్చినది నేడు
తవిలి మొగలుల నెత్తురు ద్రావవచ్చె.

(ఒకవైపునుండి పురుష వేషమున రోషనారా
షహీస్తఖానులు ప్రవేశము).

షహీ:- ఏమియీ బీరములు. నిద్రాసక్తుడనై యున్నపుడు నామందిరమును దొంగతనముగా ప్రవేశించి అదిరియొఱిగి నేను గవాక్షముగుండ పారిపోవుచున్నపుడు నా చేయి తెగనరికితివి. అది ప్రజ్ఞయా! ఏదీ ఆ పద్యము—

శివా:- షహీస్తఖాన్! వినుము (ఆపద్యము తిరిగి చదువును)

షహీ:- ఏదీ! ఈమొంగలుబిడ్డయొక్క కత్తి వేటునుండి తప్పించుకొనుము—(కత్తి ద్రిప్పును)

శివా:- అంతటబోదువా (కత్తిదూయును.)

రోష:- ఓయీ! మొగలు సైన్యమునకు నేను ప్రధానసేనాపతిని. నన్ను జయించిన నీకు సంపూర్ణవిజయము చేకూరినయట్లేయగు. నాకును—

శివా:- మొగలు సేనాపతీ? నీకు యుద్ధమెందులకు. నిన్ను జూచిన నదేమియోగాని దైవము నిన్ను యుద్ధమొనర్చుటకుగాదు సృష్టించినదని తోచుచున్నది—

రోష:- ఛీ! అధీరుడవు—

శివా: కాదు. అధీరుడను కాను. నీయందు సౌకుమార్యము మూర్తీభవించియున్నది. నీవు చేయుచున్నపని నీకేయిష్టముగ లేనట్లు నీముఖభావమే తెలుపుచున్నది—

రోష:-(తనలో) ఆమాటనిజము.

శివా:- నీకు యుద్ధమువలదు.

(వెనుకనుండి షహీస్తఖాను శివాజీని దొంగతనముగా చంపబోవును)

రోష:-(రోషముతో) ఛీ! తుచ్ఛా! ఎంతటినీచకార్యము-

(ఉన్నీసా పురుష వేషమున నింతలో వచ్చి షహీస్తఖానుని ఖడ్గమును విరుగగొట్టును.)

శివా:- (వెనుదిరిగిచూచి ఆశ్చర్యముతో) ఏమిది. ఆశ్చర్యము—తెలిసినది. (ఉన్నీసాతో) తమ ఉపకారమునకు కృతజ్ఞుడను—

(షహీస్తఖాను పారిపోవ నుద్యమించును. ఇంతలో మోరోపంతు కొందఱుభటులతో వచ్చి షహీస్తఖానుని బంధించును. రోషనారాను పట్టుకొనబోవ శివాజీ వారించును.)

మోరో:- జయము. మహారాజా! మొగలుసైనికులు పరాజితులైరి. దుర్గము మనస్వాధీనమైనది. సేనాపతులిచ్చట నుండుటచే వారిని బంధించుటకై వచ్చియుంటిని.

శివా:- మిత్రమా! మనకు జయము కలిగినందులకు భవానీమాతకు వందనము లర్పించుచున్నాను. (షహీస్తఖానునిచూపి) ఆతనిని మీరు బంధించిరి. (రోషనారను చూపి) ఈ సేనాపతిని మీరు బంధింపవలదు సరికదా ఏమాత్ర మగౌరవమును చేయరాదు. షహీస్తఖాను నన్ను సంహరింప బోవుచున్నపుడీతడు వాని వారించెను—ఉన్నతవంశ సంభూతుడు కావలె నీతడు. మఱియు మనకు విజయమెట్లనో గల్గినదికదా! షహీస్తఖానునిగూడ అగౌరవింపవలదు. (ఉన్నీసానుజూపి) ఈతడు నాకు ప్రాణదాన మొసంగియున్నాడు. ఈమహాత్ముని మనము స్వజనములోని వానిగ సంభావించి మన్నింపవలయును. మోరోపంత్! నీవు దుర్గములోనికిబోయి వీరలకుయోగ్యములగు బసల నేర్పాటు జేయుము. మఱియు నష్టాంగులై యుద్ధభూమినిబడియున్న వీరుల కెల్లరకును మహారాష్ట్రులకు మహమ్మదీయులకు స్వమత విమత భేదములేకుండ చికిత్సోపచారములు జరుగు నేర్పాటుల గావింపవలసినది. అప్రమత్తుడవై యుండుము. నీకార్యములయందు—

మోరో:- ప్రభూ! తమయాజ్ఞ ప్రకారము సేనాపతుల గౌరవం! సర్వము నట్లనే జరుగును.

(పరిజనముతో షహీస్థఖానుతో ప్రస్థానము.)

శివా:- (ఉన్నిసాతో) అయ్యా! తమరు నాకుప్రాణదాతలు. తమఋణము—

ఉన్ని:- రాజా! ఆ ప్రస్తావమేటికి? నా కనుజ్ఞనిమ్ము పోయివచ్చెదను.

శివా:- అయ్యో తరుణమున నాకుసహాయపడిరి. నాచేయు సత్కారము లందికొనకయే యేగుదువా!

ఉన్ని:- రాజా! మఱియొకమారు చెప్పుచుంటిని. నన్నిట్లు నిర్బంధ పెట్టుట నీ కుచితముగాదు.

శివా:- ఇదిదోషమా! సత్కారమొనర్చుటయు దోషమా!

ఉన్ని:- అవును మాకిష్టము లేనపుడది దోషమేయగును.

శివా:- మఱి నన్నురక్షించుటయందలి మీయుద్దేశము.

ఉన్ని:- మా యుద్దేశమును నీకు తెలుపనవసరములేదు. అయినను నేనొక మొగలుయోధుడను నీకువిరుద్ధముగ యుద్ధమొనర్పవచ్చిన వారిలోనివాడనే నేను. కాని అన్యాయము జరుగుచుండుట చూచి యోర్వలేక మా స్వజనుడైనను షహీస్తఖానుయొక్క దురుద్యమమును వారించితిని. యోగ్యమర్యాదననుసరించి నేనట్లుచేసితినేగాని నీచే సత్కారములనందుటకు గాదు. నన్ను సుఖముగబోనిమ్ము. అదియే నీవు నాకుచేయు నుపకారము.

శివా:- (రోషనారను చూచుచు) అట్లనే కానిండు. మీరిద్దరును మీ మీ సేనలతో సురక్షితము గబోవచ్చును. అలసియుండిరి. రెండుదినములాగి మాచేయు సత్కారములనంది.

రోష:- ఇదియేమి మాకేమి సత్కారములు (ఉన్నిసావైపు చూచును.)

ఉన్ని:- తమరు మాకు సత్కారము లొనర్చుటయేమిటి.

రోష:- తమరు విజేతలు. మేము పరాజితులము.

శివా:- ఆభేదము వలదు. (ఉన్నిసాతో) నాయందు దయయుంచి-

ఉన్ని:- యోధా! ఎంతచెప్పినను నీవు వినవు. మేము ఆదుర్గములోనికి రాజాలము. మాకు ఊరి బైటనే బసనేర్పాటుచేతురేని రెండుదినము లుండిపోదుము.

శివా:- ధన్యుడను. అట్లైనను గానిండు. (రోషనారను చూచి) తమరు పరాజితులైతిమని చింత వలదు. జయాపజయములు దైవాధీనములు. ఈవరలో మీరు జయించిరి. ఇప్పుడు మేము జయించితిమి. జయించితిమను గర్వమును మాకులేదు. నా ప్రార్థనము తమ కన్యాధ తలంపక రెండు దినము లుండిపోగలందులకై ప్రార్థించుచున్నాడను.

రోష:- శివాజీమహారాజుగారూ! తమ ఉన్నతాశయములకును ఆదరబుద్ధికిని మాకెంతయు నానందమైనది. తమయాజ్ఞ యట్లనే నిర్వర్తింపబడును.

శివా:- ధన్యుడను. ఎవరక్కడ? అన్నాజీ

(అన్నాజీ ప్రవేశము.)

అన్నా:- ప్రభూ! ఆజ్ఞ. మోరోపంతుగారు వీరిని దోడ్కొనిరా నన్నుబంపిరి.

శివా:- నీవు వీరిని వెంటనిడుకొనిపోయి మోరోపంతుగారితో వీరికి మనపురపరిసరోద్యానమున శిబిరముల వేయించవలసినదిగా నాయాజ్ఞయని చెప్పుము. (రోషనారా ఉన్నిసాలతో,) ఈతడు నాసేనాపతి. తమరీతనితో నేగిన వలయు నేర్పాటులన్నియు జేయగలడు. ఇంతలో ప్రార్థనాదికముల నిర్వర్తించుకొని తమ సన్నిధికి వత్తును.

ఉన్ని } రోష }:- అట్లనే కానిమ్ము (అన్నాజీతో నిష్క్రమణము.)

శివా:-ఆహా! ఈ మొగలుల యందింతటి ఉత్తమ ప్రకృతిగలవారు కలరు. స్వపక్షమువాడనియైన శంకింపక షహిస్తఖాను నన్ను సంహరింపజూచుట అన్యాయమని యెఱిగి అదివారించిన ఆమొగలు యోధుని నేమని పొగడవలయును. ఒకసామాన్యభటునికే అంతటి మర్యాద విచారణమా! ఇట్టివారి నీయుద్ధమున నెందఱిని హతమార్చితినోగదా! ......నాకు విజయము గల్గినది కాని

ఉ॥ ఎంతటి రక్తపాతమున నీవిజయోందిర నాకుగల్గెదు
ర్దాంత దురంతదుర్వహ పరాభవదుఃఖముకన్న ఘోరమా
వంతజనించె మోదములవంబునుగల్గదు నాకుగానుకా
లాంతక భీమయోధచయ మారణభూమి నసించియుంటచే॥

ఎందఱి రక్తపాతమున నాకీవిజయము కల్గినది. ఈయుద్ధార్ణవము నీదుటకు నెందఱి యోధుల జీవోడుపంబు లంకావలసివచ్చినది. క్షాత్రధర్మ ఫలితమాయిది! ఎంతటి దురవగాహంబుగనున్న దియీ క్షాత్రనైచ్యము. క్షాత్రము నీచముగాదా?

గీ॥ విశ్వమానవభ్రాతృత విడి పచ్చి
నెత్తురుందాగు క్షాత్రము నీచమోని
కృష్టమో క్షాత్రపైశాచ్య మిట్టిదంచు
ధరణిజాలెడు రక్తస్రోతస్సులవిగో!

ఎందఱి సుభగుల రుధిర మీ రక్తప్రవాహమున మిళితమైయున్నదో! ఈయుద్ధక్షేత్రమున నీవాతావరణమున నెందఱి రణనిహతుల యాత్మలు నిండియున్నవో.......తల్లీ! భవానీ!

చ॥ అరయ స్వధర్మ రక్షణకునైదమ నెత్తురునోడ్చి ఘోరసం
గరమున గూలినట్టిగుణగణ్యుల యాత్మలు శాంతిబొంది సు
స్థిరమగు స్వర్గసౌఖ్యముల జెందెడునట్టులనుగ్రహింప నే
గరముల మోడ్చి మ్రొక్కెదను గావగదమ్మ భవానిమాతరో॥

(ప్రస్థానము.)

ఆవృత్తి రంగము-

స్థానము:— పురందరు దుర్గపరిసరోద్యానము.

సమయము — సాయంతనము.

(ఒక పూరుహచ్ఛాయ జేబున్నీసా నిలుచునియుండును.)

జేబు:- (స్వగతము) అతడు కృతకృత్యుడయినాడు. నాకు మన శ్శాంతి కలిగెను. నా హృదయ దౌర్బల్యమున నేనొకటి యిచ్ఛయించితిని. ప్రమాదమునుండి యుద్ధరింప బడితిని...... కాని, ఛత్రపతీ! నీకీరహస్య మేమియును తెలియదుకదా! నేను నిన్ను ప్రేమించుచున్న సూచనయైనను గలు? లేదు కదా! నా ప్రేమ జగత్తునంతయును నా హృదయమునందే దాచియుంచితిని. నా ప్రేమాతిశయమును, సౌందర్యాతిరేకమును, నీకు వెల్లడిచేసియుండిన యెడల నీవు తప్పక నన్ను వివాహమాడి యుండెడివాడవని భయపడితిని. భయ మెందుల కందువా! నీవు నామత్తుడవు కావని కాదు... విధర్మివని కాదు. నేను నిన్ను మోహపాశములచే బంధించి నీ స్వధర్మ దీక్షకు కళంకము గల్పింతునేమో యని భయపడితిని. మఱియు నేను నిన్ను ప్రేమించుచుంటినని నాతండ్రి యెఱిగిన నాతడు నీకెట్టియపాయము సేయునో యని శంకించితిని. ఇంతియే కాదు. నేను నిన్ను ప్రేమించుచుంటినని నీకు దెలిసిన నీవు నీహిందూధర్మమును — స్వధర్మమును వదలివేసి నా మోహపాశములో జిక్కుకొని పాదుషాకు బాదాక్రాంతుడవైన గావచ్చును. నీవు నన్ను వివాహమాడి యొకవేళ ఔరంగజేబునకు నల్లుడవై యతనిక్రింద ముఖ్యసేనానాయకుడవో ప్రధానమంత్రివో కావచ్చును. నాకీరెండు సందర్భములు లిష్టములేదు. ఈ ఉన్నీసా ప్రేమించినది శివాజియొక్క శరీరమును కాదు. తెలిపితేటలను కాదు. ... హిందుధర్మమునకు దనసర్వస్వము నర్పించిన వీరుని— మతస్వాతంత్ర్యమునకై పతాకధరుడైన దేశభక్తాగ్రేసరుని నేను ప్రేమించినది, శివాజీ! ఎపుడు నీవు నీకర్తవ్యమును వదలి పరరాజ్యముక్రింద నౌకరీకి యొప్పుకొనెదవో అది మహాభాగ్యవంతమైనదే యగుగాక కేవలము ప్రధానమంత్రి పదవియే సిద్ధించుగాక! ఏమైననేమి అప్పుడు నీలో సౌందర్యమెక్కడ—శౌర్యమెక్కడ—ధర్మమెక్కడ—దేశభక్తి యెక్కడ- గోరక్షణమెక్కడ— అట్టి నిన్ను నేను ప్రేమించియుండను...... నీవు ఢిల్లీపాదుషాకు ఆర్యధర్మము పేరట, గోమాత పేరిట, భారతవర్షము పేరిట వైరివై, వీరుడవై, స్వతంత్రుడవై, స్వదేశాభిమానివై నిలువబడితివో ఆ మహారాష్ట్రఛత్రపతివి అజాతీయోద్ధారకుడవు—ఆశివాజీవి నీవు నా అభిమానాస్పదుడవు ... కావుననే నా ప్రేమమర్మమును వెల్లడిసేయక నిన్ను మాత్రము గాపాడినాను. నా మనోరథమును నా హృదయమునందే లయింపజేసుకొంటిని....నా అంత్యకామనము నీకు జయమగుగాక! నీవు నా ఆరాధ్యదేవుడ వగుదువుగాక నా జీవితమునకు ధ్రువతారవగుదువుగాక! నీయొక్క జీవనపవిత్రత్వమే స్వధర్మ నిర్వహణాభినిరతియే! నాకు నిత్యానందము గూర్చుగాక! ... ఈ పుష్పమిట్లు వాడిపోవలసియున్నను ఛత్రపతీ! అది యిట్లగుగాక! మన ప్రేమ సంబంధమజ్ఞాతమే యగునుగాక! సూర్యరశ్మి

యొక్క సువర్ణసూత్రములచే ప్రేమమాలికల మనమనోవ్యోమ మలంకరించుకొందము. అవును. నీవుసూర్యుడ[illegible]... నేను కమలమును...నీవుఘనుడవు... నేనుచాతకమును...నీవు చంద్రుడవు... నేనుకల్వను....ఇట్టిదే మనసంబంధము. నీవురాజువు. నేను నీకువలయమును (అటు నిటు జూచి) సేనాపతి యిటువచ్చుచున్నాడు. ఈతడు సర్వదా నన్ను వెంటాడుచుండును. కారణమనూహ్యము. నను గుర్తించెనా...అదుగో ఇటే వచ్చుచున్నాడు... నేను మఱియొక ఉపవనమున కరిగెద గాక!

(ప్రస్థానము)

(రోషనార ప్రవేశము.)

రోష:- మ॥ అరరే యెట్టిమహోన్నతాశయములో హా సాధ్వి జేబున్నిసా
చరితంబింతటినిష్కళంకమె! దురాశాభూత దుష్కామభో
గరతిం గోరి యధోగతింబడిన నా కర్మంబు నేమందు నే
నరణింబాప విముక్తినొందుదునో పశ్చాత్తాప మొందేకదా!

పశ్చాత్తాపమే పాపతరణోపాయము. పశ్చాత్తాపమునందును సుఖము గలదు. ముక్తికలదు. ఆహా! మా ఉన్నిసా జీవిత మెంతటినిష్కళంకము! లోకమున నిట్టిది సంభవమా అని మొదట నే ననుమానించితిని. నా జనకుడు తనది అకార్యమని అంగీకరించినపుడు నే నమాయ పడితిని. ఏమి ఆనిష్కళంకమగు ప్రేమ. ఆహా! ఉన్నిసా! నీ జీవితము నా కాదర్శమయినది సుమా! నాకేకాదు. నీ చరిత్రము శివాజీకి తెలియదు గాని, తెలిసినచో నాతడును నీజీవితము నాదర్శముగ గ్రహించును. అతడు తన మతముకొఱకై నిజసర్వస్వము నర్పించెను. లోకమున తన ఆర్యధర్మమునకు ప్రతినిధియైనిలచెను. కాని ఈ విశాలప్రపంచమందెందైన నిట్టిది కలదా! అన్య[illegible]సంరక్షణకొఱకు కత్తిదూసినది మా ఉన్నిసా! ఎంతటి ఉదారహృదయ! మనుష్యత్వముయొక్క ఆదర్శము- జీవపరిణామసిద్ధి- ఇట్టి సర్వమత సామరస్యమునందే యున్నదని నే నిప్పటికి దెలుసుకొంటిని. ఈ సంగ్రామమున బ్రవర్తించుటచే నా జన్మధన్యమైనది. ఈ శివాజిని మొదట నే నవ్యధాగ్రహించితిని. కాని

ఉ॥ ఈ యనఘాత్ముడింతటి యహీన ప్రభావిభవుండు ధర్మర
క్షాయతనుండునౌనె శుభకాముడునౌనె శివాజియున్న నే।
మోయనుకుంటి నెంతటిమహోన్నత దివ్యగుణప్రశోభితుం
డీయనఘుండువీనినిజితేంద్రియుడంచు నెఱుంగనైతి హా!

యిన నాకీప్రమాదము శుభదాయకమే అయిన కారణమున నేను ధన్యురాలనే. ఈశ్వరుడు నా జీవితము నీవిధముగ శిక్షించుట ... లోకహితమునర్థించి కావలయు. నా జీవితముయొక్క ఈ శుభపరివర్తనమునకు ఉన్నిసాయే గదా కారకురాలు. ఈమెకు నా కృతజ్ఞతను దెలుపుటెట్లు? నేను తనను గుర్తింతునేమో యను భయమున గాబోలు ఈ దినమంతయు నన్ను తప్పించుకొని తిరుగుచుండెను. నన్ను గ్రహించియుండునా! నీవు నా సైన్యము

లోని కెప్పుడు వచ్చితివి, క్రొత్తయోధునివలెనుంటివని సేనన ...దును క్రొత్తసేనా యకులవలె నుండిరయని ప్రత్యుత్తరమిచ్చినది. ఇది నన్ను గ్రహి... యనినమాటయగునా.

(ఉన్నిసా ప్రథమ సఖి భటునివేషమున ప్రవేశము)

భటు:- వందనములు. ఫాదుషాగారి ఆజ్ఞాపత్రము—

(అందిచ్చును.)

రోష:- ఏమి ఆజ్ఞాపత్రము? నీవెవరవు?

భటు:- రోషనార బేగం—

రోష:- (ఆశ్చర్య చమకిత యగును.)

భటు:- నే నున్నిసా బేగంగారి సఖిని.

రోష:- నీవు నన్నెట్లు గుర్తించితివి. ఈ ఆజ్ఞాపత్రమేమి!

భటు:- తమరిచ్చటనుండిరని గుడారములవద్ద మహాస్తఖానుగారు చెప్పిరి. ఈ ఆజ్ఞాపత్రము ఫాదుషాగారు తమకును, సేనాపతులకును వ్రాసినది. హిందువులకుగాని, వారి మతమునకుగాని ఎట్టి అవమానమును గలుగజేయరాదని. శివాజీగారితో యుద్ధము మాని వెంటనే ఢిల్లీకి మరలిరావలసినదనియు వారి ఆజ్ఞ.

రోష:- మాకీ ఆజ్ఞ యీవఱకే వచ్చినది. ఫాదుషా యిప్పు డెచటనున్నారు?

భటు:- ఢిల్లీకి తిరిగి వచ్చినారు.

రోష:- (దూరమున దృష్టి నిగుడ్చి) అదిగో మీ ఉన్నిసా బేగమే ఇటువచ్చుచున్నది. ఇందెందైన దాగియుండి ఆమె చర్యల బరిశీలించెదము గాక!

భటు:- ఏమి ఆవచ్చునది నా సఖి ఉన్నిసాయా! ఆవేషమున గుర్తించనే లేకపోతిని—

రోష:- నీవు సంభ్రమమును పొందకుము. సర్వము శాంతచిత్తమున గ్రహింతువుగాని. ఇమ్మట దాగికొందము.

(ఇరువురు నొకలతాగృహమున దాగికొందురు.)

(ఉన్నిసా ప్రవేశము)

ఉన్ని:- గీ॥ విమలమందార సుమ మరందములవీడి
కంటకనిరుద్ధ కేతకీకాంతుబోవు
భ్రమరముంబోలె ప్రేమప్రవాహగర్భ
వీచికాకేళి బాసి దుర్విషపరీత
కూపవాసంబులో భమా కోరితేల!

ఇప్పటికి నాకు ఒకించుక మనశ్శాంతి కలిగినది. కాదు. కాదు......నాహృదయము సుఖస్వప్నములతో నిండిపోయినది. తుమ్మెదలు తలదిమ్మ పెట్టునట్లు పాడుచు తిరుగుచున్నవి. పక్షులు విలాసముగా పుష్పమండపమున విహరించుచున్నవి. మంచా

నిలంబులు జలంగ్రోలు తమ్మిని సెత్తావుల వెదజల్లుచున్నవి. ప్రకృతియొక్క సౌందర్యలహరి ప్రతిని మేళవి నూత్న శోభాపరంపరల ప్రవహించుచున్నది. కాని ఛాయాత్మకా వంతమును గూర్చి నన్ను సుఖినిసేయు వస్తువు దీనియందు లేదే. ఈప్రపంచమున నెన్ని వస్తువులు వచ్చుచున్నవి. పోవుచున్నవి. తిరిగి వచ్చుచున్నవి. తిరిగిపోవుచున్నవి. ఈజగద్వ్యాపారమే యిదికదా! కాని మనస్సులో నేదిపోయినదో అదిపోయినది-తుడిచిపెట్టుకొని పోయినది. ఈజన్మకు తిరిగిరాదు. ఏకాలమునకురాదు ... ఆతారకలు జ్యోతిర్మండలములే కాని యవి యీ విశాలగగన భాగమున మృత్తికాపిండములవలె నున్నవి. అవి ఆ అనావిష్కృత—అపరిజ్ఞాత— అమావాస్య-నిర్వాణలోకమునుండి పావిత్ర్యమున శోభను భూమండలికి దీసుకునివచ్చు సందేశవహములని తోచుటలేదు. కోకిలకుహూ యని కూయుచున్నది. నాకంటికది కాకివలెనున్నది. అదియొకవ్యర్థరూపమని బోధపడుటలేదు. వననికుంజమున మనోహరంబుగ ప్రకాశించుచు నొక ప్రసూనము వికసించినది. అది స్వాజీవితవసంతమునందలి ప్రథమపుష్పము. ఇంక నెన్నికుసుమములో సంఫుల్లములగునని ఆయాసపడితిని. కాని నీ హేరపాతమున కాపుష్పపత్రములు తునిగి రాలిపోయినవి ... ... ఆశాలత తెగిపోయినది. దుఃఖతరంగములు నాహృదయముపై గొట్టుచున్నవి. ఏమిచేయను? నా భవితవ్యము నూహించిన నాకు అగమ్యగోచరముగ నున్నది నేను వాని విషయము విచారించుట మానినను......అతని వియోగమును సహింపలేకున్నానేమి?......అకటా! నేనీనరజన్మ మెందుల కెత్తితిని? నీవుమాత్రము—శివాజీ! మంటికాన్పు వేలకావలెను. మనమిర్వుర మీనిర్ఝరారామమున నీసరోవర తీరమునందలి నీవొకవృక్షము నేనొక లతను ఎందుకు కాలేదు? నిన్ను పుష్పములతో గప్పివైచియుందును గదా! ఆకులాకులు రాచుకొనుచు నీనిర్జనస్థానమునందు సంతోషవార్ధి దేలుచుండెడివారము కదా! ......అబ్బా! ఈ కలకంఠటి పుణ్యమా!— ఎదుట "నెచ్చెలీ!" అని దైవప్రేరితుడై నన్ను సంబోధించినపుడు నిరాకరించి పారిపోయివచ్చిన నా కంఠటి పుణ్యమా? మిత్రుని సంబోధించుట కెన్ని పేరులు లేవు. నెచ్చెలీయని సంబోధించుట నా భాగ్యమే......ఇదియా ఫలము! ఎందఱీసంసారమునకు వచ్చుచుండిరి పోవుచుండిరి. ఇహ సుఖంబుల బొంది తరించుచుండిరి. కాని ఈ జేబున్నిసామాత్రము శాల్మలీపుష్పమువలె నిట్లువాడి రాలిపోవలసినదే..... అబ్బా! నా జీవితములో "నెచ్చెలీ"యని యనిపించుకుంటిని. ఒక మహాపురుషుని చేత ననిపించుకుంటిని: అదిచాలదా! వేయికాలములు సుఖముగ సంసారమొనర్చుటకు. అదిచాలదా! ...అయ్యో! ఈ నా పిచ్చియేమి! ఏమి చూచికొని నా యీ యూరట! తుచ్ఛములగు నైహికేచ్ఛల గోరజాలనే గదా! ఆ ధన్యమూర్తి ఇపుడు సురక్షితముగనున్నవాడు. ఇక నేను......అతని రక్షింపగలిగితినని సంతసించుచు మంగళభాగ్యము లేదు కదా! గృహమును వీడివచ్చితిని. జనకుని ధిక్కరించితిని. సఖులకాసితి. పోనిమ్ము తిరిగి ఢిల్లీకి మాత్రము ముఖమెట్లు పెట్టుకుని పోదును. జనకుడు క్షమించునా! సఖులు కలసి వర్తింతురా! నేను శాశ్వత బ్రహ్మచర్యమునవలంబించు నన్ను లోకమంగీకరించునా!......నిజమున కీలోకమున స్థానములేదు. సంసారము యంత్రాగారమైనది. అది సుఖనికేతనమని స్ఫురించుటలేదు ... ఏమిచేయుదు? ఏమి దారి? మరణమే నాకిక శరణ్యము. అవును. నాకు మరణమే యోగ్యము...నాఘటిత సాహాత్మ

రాలికిమరణమే తగినది. హృదయదౌర్బల్యముచేతనే నా ధర్మమూర్తిని పతిగాకూడ నొకప్పుడు సంకల్పించితిని. ఆపాపమునకు ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొనెదగాక (బొడ్డులోనుండి ఖడ్గమునుదీసి) దీని సాధర్మ సాధకుని యొద్దనుండి బహుమానరూపమున గ్రహించితిని. నేటి కిందుల కుపయుక్తమగుచున్నది.

గీ॥ స్వమత నిర్వహణైక దీక్షాపరుండు
కరుణ నొసగిన ఓ గుప్త ఖడ్గమా! స్వ
ధర్మధిక్కారమొనరింప దలచినట్టి
కలుషమతినైన నా ప్రాణములనుగొనుము ॥

(పొడుచుకొనబోవును. ఇంతలో వెనుకనుండి రోషనారయు, సఖియు వచ్చి రోషనార పుష్పహారమును మెడలో వేయును సఖి ఉన్నిసాను వారించి కత్తి పారవేసిపట్టుకొనును.)

సఖి:- సఖీ! ఇంతటిసాహసము కూడదు. గుర్తింపలేదా! నేను నీసఖిని—

రోష:- ఉన్నిసా! అధీరవుగాకుము. గుర్తింపలేదా! నేను రోషనారను.

సఖి:- సఖీ! నీయుత్తరమ్ముచూచి, నీజనకుడెంతయుచింతిలెను సుమా! నీవు వర్తకునితోని వెంటనే ఢిల్లీకి వచ్చినాడు.

ఉన్నిసా:- అంతటిభాగ్యమా! చెలీ! నాజనకుడునన్ను క్షమించెనా. నాచయిదము నంగీకరించెనా?

సఖి:- అంగీకరించుటయేకాదు. తానును సత్యమునుగుర్తించినాడు. సేనాపతుల కెల్లరకు నొకఫర్మానా వ్రాసిపంపినాడు.

ఉన్ని:- ఏమని—

రోష:- ఆఫర్మానా ఇదెచూడుమా!

ఉన్ని:- (చేకొని చదువును.)

"నా శాసనమునుండు ప్రతి సేనానికిని దుర్గసాధునకును నా యొసగు నాజ్ఞ...
మీపలమునగాని, అధికారమునగాని యుండు ఏహిందువునునుగాని, వాని మతాచారములకుగాని వాని దేవాలయములకుగాని అవమానము కలుగజేయరాదు. మనమతప్రచారమునకై వారిమతము నణగద్రొక్కరాదు. భయపెట్టిగాని ఆశజూపిగాని హిందువుల మహమ్మదీయులలో గలుపుకొనరాదు. ప్రత్యేకకారణములేనిదే హిందువుల దుర్గముల నాక్రమింపను రాదు.
ఆజ్ఞోల్లంఘన మొనర్చువారు ఘోరదండనప్రాలగుదురు."

బాదుషా ముద్రియున్నది.

సఖీ! నాజనకుడింత యోగ్యుడగుట నేనెంతయు ధన్యురాలను సుమా—

సఖి:- నీజనకుడు నీకొఱకై చాల బెంగపెట్టుకొనినాడు. నిన్నెట్టులేని ప్రార్థించియైన ఢిల్లీకి తీసుకొనిరావలసినదని యెన్నియో విధముల నన్ను బ్రతిమాలెను.

రోష:- ఉన్నిసా! మనము శివాజీకి తెలియకుండగనె వెడలిపోవలయును. ఉదయమాదిగ మనల పరామర్శించుటకు స్వయముగ రెండు పర్యాయములిట కేతెంచి యున్నాడు. మాదిరిహా ఎంతటి కరుణాళుడో!

ఉన్ని:- (రోషనారతో) అత్తయ్యగారు! అతడంతటి కరుణాళుడే యగును. కాని నన్ను మీరు క్షమింపవలెను. తెలియక చేసిన దోషములకు మన్నింపవలెను.

(నమస్కరించును)

రోష:- (లేవనెత్తి) అయ్యో! పిచ్చిదానా! నిన్ను నేను క్షమింపవలెనా! నీవే నన్ను క్షమింపవలసియున్నది. స్వర్గపహించి నిన్ను సాధింపవలెనని వచ్చి నీచే నేనే సాధింపబడితిని—

సఖి:- (దూరమున దృష్టిని బరపి) ఆ వచ్చునది ఎవరు?

రోష:- అదిగో శివాజీ యిటువచ్చుచున్నాడు. మనకొఱకే యైయుండును. ఉన్నిసా! మనము శివాజీని ఆశీర్వదించి ఆతనికి మనమని తెలియకుండగనె ఢిల్లీకి వెడలిపోవలయును.

ఉన్ని:- అదియెట్లు సాధ్యమగును.

రోష:- మనము యోగినుల వేషము వేసుకొని అతడీయుద్యానమున నుండగనే వచ్చి జయగీతమును పాడియేగుదుము. మనకునై అనతిదూరముననే అశ్వముల సుసజ్జితములుగ నొనర్చియుండు నేర్పాటు చేసితిని. మన సైనికులను మహిమాస్తఖానుని అధికారమున అచిరకాలముననే మనలనువచ్చి మార్గమధ్యమున గలసికొనగలరు.

ఉన్ని:- సఖీ! రమ్ము—

సఖి:- మీరిర్వురేగిరండు. నేనిందేయుండి ఆతని పరిశీలించుచుండెదను.

ఉన్ని:- వానికంట బడకూడదు సుమా!

ఉన్ని:- }
రోష:- } (ప్రస్థానము)

సఖి:- ఈ శివాజీ! ఎంతటి యద్భుత చరిత్రుడు. వీని మహిమ వర్ణనాతీతమువలె నున్నది. నేనీలతాగృహమునుండి వీని చర్యల పరీక్షించెదగాక.

(దాగును)

(ప్రవేశము శివాజీ)

శివా:- శా॥ మాయాతీత పురాణవస్తువనిసంభావించుటే కాని యే
మోయాసత్యమెవం డెఱుంగుమునులేయూహింపగాలేక యో
గాయాసంబును జెందుచుండిరన నోరా! మాకుశక్యంబె? దే
వా! యీవే కరుణించి తెల్పవలె మాయాతత్వ మీ జీవికిన్॥

గీ॥ ఈజగద్రంగమందు నీవెన్నిపాత్ర
ముల ధరింతువో అభినయంబును నొనర్తొ
చోద్యమగు జగన్నాటక సూత్రధారి
వఖిల లోకేశ! నీలీల లద్భుతములు॥

మ॥ ఒకచో వైరికిరీటరత్నచయప్రద్యుమ్నాంఘ్రిపీఠాంక రా
జకులగ్రామణికిన్ క్షణంబున నభిక్షాపాత్ర మిప్పింతు విం
కొకచో గర్భదరిద్రభూభరణ కార్యోద్యోగిగా జేతు వి
ట్లొకచో నైన విరామమందవు కదా శ్రీజగన్నాయకా॥

ఓ జగన్నాటకసూత్రధారీ! నీలీల లద్భుతములు! దుర్గ్రాహ్యములు! ఆహా!

చ॥ ఎఱుఁగను దేవతామహిమలిట్టివటంచును నెన్నిమారులో
మరణమునుండి నన్నొకయమానుషమూర్తి సముద్ధరించె నె
ఱరయఁగరాదు పూరుషుడొ యంగనయో యదియు న్నెఱుంగ దు
ర్భరము కృతజ్ఞతన్ దెలుపు భాగ్యముకల్గక పోయెనక్కటా!

ఆహా! విధిగతి యెంతటి విచిత్రము. ఎట్టి అద్భుతప్రకృతిగల చిత్రవ్యక్తి యీ జగంబునకేవు- కారణము కామమో, కరుణయో అయియుండవలెను. కామమనుకొనెదమన్న అట్టిభావమే మాత్రమును సూచింపబడలేదు. కేవలము కరుణయే యనుకొనెదమన్న అది అసంభవముగ నాకు దోచుచున్నది ఇంకను నిది కామమో, కరుణయో — మఱియేమో —

(స్థలాంతరమునుండి ఉన్నిసాసఖి " అభిమానము " అనును.

(ఉలికిపడి అటునిటు గలయజూచి, ఎవరిని గానక)

అంతర్వాణి వ్యాపారమిట్టిదా? ఆ అభిమానమునకు మాత్రము హేతువేమైయుండును. నాకొఱకై ఇంతటి పరితాపమును బడునట్టియు శ్రద్ధవహించునట్టియునంతటి యభిమానమునకు హేతువేమి యగును. నన్నిన్నిమారులు రక్షించినది యొకవ్యక్తియేయగునా! అట్లనే అనుకొనవలసి వచ్చుచున్నది. అలీఖాలీకి లంచమిచ్చినను విడిపించిన ఆమహమ్మదీయువకునకును, శేమజాదారునకును నిన్న యుద్ధములో షహీస్తఖానుని సంరంభమును నిరోధించిన ఆ మొంగలు భటునికిని ఏదియో పోలికయున్నట్లిప్పుడు స్ఫురణకు వచ్చుచున్నది. మధ్యాహ్నమునుండియు నా ప్రధాన సేనాపతియు నీమొంగలు భటుడును గానరాకుండిరి. నను తప్పించుక తిరుగుచుండిరి. ఆ సేనాపతికిని స్త్రీత్వమే అగునేమి చెప్పుమా! అదిగో కావలయునని అంతర్వాణి పలుకుచున్నది.......... ఏమో ఇదియంతయు నొక యింద్రజాలము వలెనున్నది. ఆస్త్రీకి నాయందలి యీయభిమానమునకు హేతువేమగు? లేక, నాకు దెలియరాక, ప్రత్యుపకృతి నర్థింపక, నిష్కామవృత్తి యొకవ్యక్తి నన్నాపదలనుండి యనేకపర్యాయము లుద్ధరించిదిన ఎంతటి విచిత్రము! ఢిల్లీ జైలుఖానానుండి నన్ను తప్పించిన ఆపుణ్యమూర్తి యెవరు? ఆశేమజాదారు — అతఁ ఆశేమజాదారుడెవ్వడు! ఎంతచక్కగ మాటలాడినాడు. " అడుగుదునా మానుదునా " అని అస్పష్టముగ తనలో తాను మాటాడికొనినాడు. ఎంతటి అమాయకుడు! ఎందులకంత బిడియము! నేను నా గుప్తఖడ్గపుత్రిక నతని కొసంగునప్పుడు యాతని ముఖవికారము ఇప్పుడు నాస్మృతిపథమున నొక నాటకంబెట్లనోయగుచుండె. నా యింటి సాక్షికై అతడు తనకుంతలములను ఖండించి

యిచ్చెను. ఆహా! ఇట్లెచ్చటనైన గలదా! మహమ్మదీయులకు దీర్ఘకుంతలములుండునా? అయ్యా! అప్పుడే నాకీవిచారమేల కలుగకపోయినది.......శేమజాదారు తప్పక స్త్రీయే కావలెను. ...?...ఏమో ఉండకూడదా? ఏమో! ఏది సత్యమో ఆశేమజాదార్ స్త్రీయగునో పురుషుడగునో —

(స్థలాంతరమునుండి ఉన్నిసాసఖి " స్త్రీయగు " ననును)

(ఆశ్చర్యచమత్కృతుడై ఇటునటుజూచి) ఈశబ్దమెందుండివచ్చె... ఇచట నెవరైన గలరా? (కలయ వెదకి ఎవరిని గానక) కాదు ఇదినాభ్రమ, ఆశబ్దమంతర్వాణిదై యుండవచ్చును ఆశేమజాదారు నిశ్చయముగ స్త్రీయే కావలెను. అగునో నన్ను రక్షించుటయందలి యుద్దేశము.—

(స్థలాంతరమునుండి ఉన్నిసాసఖి "నీ స్వధర్మనిర్వహణ దీక్ష" అనును.)

(ఆతురతతో జూచుచు) ఏమిది స్పష్టముగ మనుష్యవాక్యములవలె నున్నవి. (కలయ వెదకి ఏమియుగానక) నాకు మనోవైకల్యము కలిగినది. అందుచే నిట్లు భ్రమించుచుంటిని... ఆహా నా తల తిరుగుచున్నది... నాకేమియు దోచుటలేదు... నన్నిన్నిమారులు సంరక్షించినది షాదుషా అంతఃపురమునందలి ఒక మొంగలు స్త్రీయట! అట్లు నన్ను రక్షించుటకు గారణము నా స్వధర్మనిర్వహణదీక్షను అమోదించిన అభిమానమట! ఆహా! ఎంతటి యుత్తమోత్తమప్రకృతి! నా స్వధర్మనిర్వహణదీక్షనుమించినదే ఇది. ఒక జాతికొఱకై ఒక దేశముకొఱకై నిలచిన ఈ సాధారణమనుష్యకీటకము నభిమానించుకొనిన ఓ పుణ్యసాధ్వీమణీ!

మ॥ అని హిందూమత ధర్మనిర్వహణ మేనర్థించి గావించి నా
డను నన్నున్ మఱి నామతాశయము వేడ్కన్ గావఁ గాఁగత్తి దూ
సిన నీ యోగ్యత నీ స్వభావము పరశ్రేయోభిలాషంబు నెం
తని వర్ణింతును నీ యనూహ్యమగు మాయాజీవితాదర్శమున్॥

ఓ పుణ్యసాధ్వీ! నేనొకపాఠమును నీ చరిత్రమునుండి నేర్చుకొంటిని. నేను నా ఒక్క మతముకొఱకుగాను ఖడ్గధరుడనై క్షాత్రము నిర్వహించుచు స్వమతరక్షణమునే ఆదర్శముగ గ్రహించియుండ అట్లుకాదు లోకమునందలి సర్వమతములకొఱకును, ఎల్లర విశ్వాసములకొఱకును నగు శ్రేయోనిర్వహణమే యోగ్యాదర్శమగునని నీవు నేడు లోకమునకు చాటియున్నావు. అది నేను గ్రహించితిని........ ఆహా! నా వైరివర్గమునకు జెందియు ఇంతటి పరమోత్తమమగు శుభచింతనమా! ఇట్టి సాధ్విని నేనేమని సన్మానింతును! అవును.

మ॥ ఇది సత్యంబగునేని ఆ యువతి యిట్లే స్వచ్ఛసద్భావ సం
పదవర్తించిన మా అరుంధతి సతీమైత్రేయి గార్గి మహా
విదుషీలోకము తోడనీడయి నభోవీథిన్ వెలుంగొందునో
క్కదిశన్ గీర్తిమరీచి నింపి ధ్రువనక్షత్రాభయై నిత్యయై॥

అపరిచితవసునో కరుణాస్వరూపిణీ! నన్నాశీర్వదింపుము. సర్వమత సంరక్షణాదక్షతచే నన్ననుగ్రహింపుము. అసహిష్ణుతనుండి నా దేశము నుద్ధరింపుము. నాకీ వరమొసంగుము.

సీ॥ "సత్యమేవజయతే" "సత్యంవద"యటంచు
వర్తిలివర్ధిల్లు ప్రజలుగలుగ
సర్వభూతంబుల సమత నారసి లోక
హితముగావించెడు మతముగలుగ
ధర్మ సంస్థాపనార్థము జీవనముసేయు
పరమ పుణ్యాశ్రమ ప్రతతిగలుగ
జగదనుకూల ప్రశస్తభుక్తిదములై
ఘనములౌసత్యమార్గములుగలుగ

గీ॥ జాతిభేదాది బుద్ధి సంజనితపాప
తిమిరభంజన సంవిదర్యమ మరీచి
వీచికా శ్రీపునీత సద్విద్యగలిగి
దివ్యమైమించుగాత మా దేశమాత ॥

(తెరలో "తథాస్తు")

అదిగో స్వర్గదేవతలు "తథాస్తు" అనుచుండిరి. ఓభారత సంతానులారా! అపూర్వవ్యక్తులు మీ దేశమునగలవు. అది మీరెఱుగరు. సకల జగన్మైత్రీకారకమగు నొక సాధ్వియొక్క పవిత్రతత్త్వమును మీరెఱుంగరు. నిష్కళంకమగు ఆ పవిత్రతత్త్వము భారతవర్షమున సర్వతోముఖముగ నంతస్స్రోతస్సుగ హస్తినాపుర ప్రాంతము నుండి మనవైపు ప్రవహించుచున్నది.

మ॥ అదియే ప్రేమమహాతరంగిణి త్రిలోకైక ప్రపూజ్యంబు భ
క్తిదయా ధర్మతరంగజృంభితము; విజ్ఞేయంబు నున్ సత్యశాం
త దరీభాసుర మార్గ్యఘట్టమటనే "ధన్యోస్మి" "ధన్యోస్మి" పు
ణ్యాద ముక్తిప్రదయంచు దద్ఘన ధునీస్నానంబు గావింపరే॥

ఈ మనదేశము నేడు స్వర్గమువలె నున్నది. మనజన్మభూమి స్వర్గము. దేవతా విహార యోగ్యము.

సీ॥ వేద దేవతలార ! వేంచేయరే మీకు
గాగాదియా యార్యధానియిద్ది
అఖిలకళా కాంతలార! రారే మీకు
సంతసమిడు నాట్యశాలయిద్ది
సర్వజగన్నుత సారస్వతములార
కూడిరా రమ్యమీకూటమిద్ది
ధర్మదేవతలార ! దయసేయరే మీకు
దివ్యమౌ కళ్యాణతీర్థమిద్ది

గీ॥ సర్వలోకైక పూజ్యప్రశస్తకీర్తి
దాయకములైన ఆర్యవిద్యలను గొనుచు
తరలిరారయ్య దైవతోత్తంసులార!
స్వాగితంబిచ్చె నేడు మాజన్మభూమి

(ఉన్నిసా రోషనారలు యోగినీవేషముల
చెరి యొకవైపునుండి యు ప్రవేశము)

కలసి పాడుదురు.

గేయము.

జయ జయ జయ జయ భరతమహాశయ
సఫలోదయ. ధన్య శివాజీ ॥

ధీరా జయవిజయో స్తుమహాత్మా
అన్యయోధ గజరాజ మృగేంద్రా
ఆత్మసమర్పణ చణ ఘన
ధర్మజ్ఞాన పథోద్గామీ ॥ జయ ॥

స్వాతంత్ర్యామృత దానవలాహక
సహానశక్తి యుతభటాగ్రనాథా
లబ్ధజయధ్వజ కాంతిమాలికా
తోరణ శ్రీదుర్గా ॥ జయ ॥

సాధ్వాధ్వన శుభతారక మంత్రం
త్య పూర్ణఫలదం తవనామం
సర్వలోక కళ్యాణమహీపాల
శ్రీవిహిత సంకల్పం ॥ జయ॥

4 ధర్మజీవన ' పరశుక యోగీ
భీష్మశౌర్య దృఢభీమ ప్రతిజ్ఞా
అష్టి ద్వా రాబహిర్విన్నిర్గత
శాంతమహా శ్రీమూర్తి ॥

జయ జయ జయ జయ భరతమహోదయ
సఫలోదయ ధన్యశివాజీ

రోష:- రోషనారా ఆశీర్వాదములు (చివాలున నిష్క్రమించును) } ఉన్నిసా:- జీ — (చివాలున నిష్క్రమించును

(శివాజీ నిశ్చేష్టుడై యుండును)

యవనిక పడును.

సంపూర్ణము.

END OF TITLE